

OTDK-DOLGOZAT

Ferenczy Eszter

BA

2013.

**A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG IDEGENFORGALMI
HASZNOSÍTÁSA AZ UNESCO EGYEZMÉNY TÜKRÉBEN**

FERENCZY ESZTER

Kézirat lezárva: 2011. november 20.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	1
2. A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGTURIZMUS KÖRNYEZETE.....	4
2.1. A nemzetközi és a magyar idegenforgalom alakulása az elmúlt évtizedben	4
2.1.1. A nemzetközi idegenforgalom mutatói.....	4
2.1.2. Magyarország turizmusa	7
2.2. Az örökségturizmus és az UNESCO szerepe.....	11
2.2.1. Az örökségturizmus és tendenciái.....	11
2.2.2. Az UNESCO örökség	14
2.2.3. Egyezmény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről.....	17
3. SZELLEMI ÖRÖKSÉG ÉS IDEGENFORGALOM A GYAKORLATBAN.....	24
3.1. A szellemi kulturális örökség és az idegenforgalom kapcsolata: turizmus és megőrzés?	24
3.2. A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzéke	28
3.3. A bruges-i Szent Vér körmenet, Belgium	30
3.3.1. Bruges idegenforgalmi kínálata	30
3.3.2. A Szent Vér körmenet története, aktuális állapota.....	34
3.3.3. A Szent Vér körmenet szerepe az idegenforgalomban	36
3.4. A mohácsi busójárás	39
3.4.1. Mohács város idegenforgalmi kínálata	39
3.4.2. A busójárás története, aktuális állapota.....	41
3.4.3. A busójárás szerepe az idegenforgalomban – statisztikák	46
3.4.4. Marketingeszközök	- 50 -
4. ÖSSZEGZÉS	- 55 -
5. MELLÉKLETEK	I
1. melléklet: Képek, táblázatok, ábrák jegyzéke	I
2. melléklet: A szellemi kulturális örökség megjelenése formái	VIII
3. melléklet: A szellemi kulturális örökség logója.....	X
4. melléklet: A szellemi kulturális örökség felterjesztése a reprezentatív listára.....	XII
5. melléklet: Jó gyakorlatok jegyzéke.....	XV
6. melléklet: A Szellemi kulturális örökség magyar nemzeti jegyzéke – az örökség idegenforgalommal való kapcsolata.....	XVII
7. melléklet: A törökűző busók legendája.....	XXIII
8. melléklet: Kérdőív a busójárásról, saját készítés, 2011.	XXIV
9. melléklet: Kérdőív a bruges-i Szent Vér körmenetről, saját készítés, 2011.	XXV

ÁBRAJEGYZÉK

Ábrák

1. ábra Nemzetközi turistaérkezések számának változása a 2008-as, válság előtti évhez viszonyítva, UNWTO World Tourism Barometer, 2010. október.....	5
2. ábra Beutazó turizmus 1990-2010., UNWTO Tourism Highlights, 2011.	7
3. ábra Magyarország idegenforgalmi kereslete 2000-2008., forrás: ttp://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/kulfvendegreg.pdf	9
4. ábra Magyarországon eltöltött vendégéjszakák száma 2000-2008., forrás: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/kulfvendegreg.pdf	10
5. ábra A Magyarországra érkező külföldiek megoszlása utazási célok szerint, www.ksh.hu, Jelentés a turizmusról, 2010.	10
6. ábra Az UNESCO Világörökség lista elemeinek megoszlása 2011., saját készítés	15
7. ábra A szellemi kulturális örökség reprezentatív listájának elemeinek megoszlása régiók szerint, saját készítés.....	22
8. ábra A busójárás látogatottságának alakulása 2005-2011., saját készítés.....	48
9. ábra A turizmusban részt vevők aránya az egyes régiókban, 2010., forrás: www.ksh.hu, Jelentés a turizmusról 2010.....	I
10. ábra Az 1-3 éjszakai utak során eltöltött idő célrégió szerint, 2010., www.ksh.hu, Jelentés a turizmusról, 2010.....	I
11. ábra A reprezentatív lista elemeinek megoszlása a világon, http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&multinational=3&type=00002&display1=inscriptionID&display=maps#tabs , letöltve 2011. október 31.....	II
12. ábra Mezőtúr, a kerámia fővárosa, http://www.mezotur.hu , letöltve 2011. november 17. 2	
13. ábra Mezőtúri kerámia, http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1815.html , letöltve: 2011. október 6.	2
14. ábra Ábra Mezőtúr honlapjáról, www.mezotur.hu , letöltve 2011. november 17	II
15. ábra Kiskunhalas honlapjának fejléce, www.kiskunhalas.hu , letöltve 2011. október 8. .	III
16. ábra Belgium térképe, http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Belgium 3	
17. ábra A Szent Vér ereklye, saját forrás.....	3
18. ábra A Bruges-be érkező turisták motiváció szerinti megoszlása, saját készítés a www.statbel.gov.be adatai alapján.....	IV
19. ábra Busók és szép busók, saját készítés, 2011.....	V
20. ábra A busóházban, saját készítés, 2011.	V
21. ábra Régi típusú busómaszkok.....	VI
22. ábra Új típusú busómaszkok, saját készítés, 2010.	VI
23. ábra Busójárás emlékérmé - kiadja a Magyar Nemzeti Bank	VI
24. ábra A Mohácsra érkező látogatók száma havonta 2005-2011., saját készítés.....	VII
25. ábra Az UNESCO Világörökség logója, http://portal.unesco.org/culture/en/	X
26. ábra Az UNESCO Szellemi kulturális örökség logója, forrás: http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011	X
27. ábra A szellemi kulturális örökség logója Magyarországon, forrás: http://www.parokia.hu/hir/mutat/2732/	XI

Táblázatok

1. táblázat Nemzetközi turistaérkezések a világban, UNWTO World Tourism Barometer, 2010. október	5
2. táblázat Nemzetközi turistaérkezések száma küldő régió szerint 1990-2010., UNWTO Tourism Highlights, 2011.	6
3. táblázat A Szellemi kulturális örökségi Egyezmény listáinak elemei és régiónkénti megoszlásuk, saját készítés	21
4. táblázat Vendégérkezések és eltöltött vendégéjszakák száma Bruges-ben 2007-2009, saját készítés a www.statbel.gov adatai alapján	33
5. táblázat A busójárás látogatottságának alakulása 2005-2011., saját készítés	47
6. táblázat Az életkor és a reprezentatív listára való felvételtől való információ kapcsolatának vizsgálata, Mohács, 2010.	50
7. táblázat Az életkor és a reprezentatív listára való felvételtől való információ kapcsolatának vizsgálata, Mohács, 2011.	50
8. táblázat Az UNESCO Világörökség listán szereplő elemek száma régiók szerint, saját készítés a http://whc.unesco.org/en/list/stat#s1 alapján	I
9. táblázat Mohács város látogatottsági adatai 2005-2011., saját készítés a mohácsi Tourinform adataiból	VII

1. BEVEZETÉS

„Szellemi kulturális örökség olyan szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely –, amelyet közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség – amelyet a közösségek, csoportok a környezetükre, a természettel való kapcsolatukra és a történelmükre adott válaszként állandóan újrate teremtenek – az identitás és a folytonosság érzését nyújtja számukra, ily módon segítve elő a kulturális sokszínűség és emberi kreativitás tiszteletét.” (Egyezmény a Szellemi Kulturális Örökség Védelméről, 2003. UNESCO)

Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (továbbiakban UNESCO) 2003. október 17-én, Általános Konferenciájának párizsi ülészakán elfogadta a Szellemi Kulturális Örökség Védelméről Szóló Egyezményt. Felkeltette érdeklődésemet, hogy közel 40 évvel ezelőtt, az UNESCO első, az emberiség kulturális örökségének megőrzését célzó kezdeményezése, a Világörökségi Lista létrehozása (1972.) után újabb program indul a maradandó értékek védelmére.

Napjainkban, az egyre inkább globalizálódó és kommercializálódó világban figyelemre méltó az a kezdeményezés, mely elismerésben részesíti azokat a hagyományokat, készségeket, előadásmódokat, amelyek egy közösség egységét biztosítják, annak identitását meghatározzák, s a világszintű ismertségen túl támogatja annak megőrzését is. Az Egyezmény a kézzel nem fogható, szellemi örökségre helyezi a hangsúlyt, és megfogott maga az eszme, hogy hogyan is lehet megvédeni valamit, ami fizikailag nem is létezik, mégis meghatározza egy közösség identitását, annak összetartó erejévé válik, de nem fizikai, nem megfogható, nem szemmel látható volta miatt talán észre sem vesszük, ha eltűnik. Tapasztalatom szerint nagyon kevesen tudnak ennek az Egyezménynek és egy ilyen listának a létezéséről, pedig úgy vélem, a szellemi örökségnek éppen úgy ott lenne a helye a köztudatban, mint az épített és természeti örökségnek (Világörökség). Az egyezmény beszél egy reprezentatív listáról, melyre bármely nemzet jelölhet a területén létező, kiemelkedő értékkel bíró elemet. Erre a listára vették fel 2009-ben az UNESCO Abu Dhabi-i kormányközi bizottsági ülésén Magyarországról elsőként a mohácsi busójárást, s ugyanebben az évben Belgiumból a bruges-i Szent Vér-körmenetet. Dolgozatomban e két elem alapján vizsgálom a szellemi örökség védelmének lehetőségeit,

valamint az idegenforgalom szerepét a megőrzési folyamatban. A választás a magyarországi elem szempontjából egyértelmű volt. 2010-ben kezdetem el azon gondolkodni, hogy érdekes lenne összehasonlítani egy külföldi példával az itthoni gyakorlatokat. 2011 első félévét alkalmam volt Brüsszelben tölteni, így kézenfekvőnek látszott, hogy a belga szellemi örökségek között érdemes kutatni, hogy személyes tapasztalatok alapján is levonhassak egyes következtetéseket. A Szent Vér körmenetre esett választásom, ennek okáról a továbbiakban részletesebben is írok.

A szellemi kulturális örökség megőrzésének vetületén túl felmerül a kérdés, hogyan hat a fent említett lista létezése magára a szellemi örökségre, valamint lesz-e bármilyen következménye idegenforgalmi szempontból. A mohácsi és a bruges-i örökségi elem vizsgálatával a fenti kérdésekre adott válaszok hasonlóságait és különbségeit keresem.

Hipotézisem szerint a fenti Szellemi örökségi listán szereplő elemek, mint ahogy az a Világörökségi lista elemei esetén is megfigyelhető, idegenforgalmi szempontból is a figyelem középpontjába kerülnek. Az UNESCO Világörökség Egyezmény esetében például olyan tendenciák figyelhetők meg, melyek az érdeklődés megjelenését feltételezik, ám a mérések nem egyértelmű növekedést mutatnak: azt bizonyítják, hogy a látogatók száma csak közvetlenül a jelölés után ugrik meg, később visszatér stagnáló helyzetébe. A szellemi kulturális örökség azonban természeténél fogva különbözik a világörökségtől, folyamatosan változó volta miatt minden egyes alkalommal másként élhető meg. Szerencsére a globalizálódás mellett, mely főként a kínálat egységesülésében jelentkezik, ma egyre meghatározóbb trend a turizmusban a lokálisra, az egyedire, a megismételhetetlenre való igény. Felértékelődik az eredeti, az autentikus, a „kicsi”, s ez a tendencia kedvez a szellemi örökségnek. Továbbá az örökségturizmusra jellemző még, hogy az élményszerűséget keresi, részt kíván venni az attrakcióban, ezáltal a szellemi örökség, mely élményt ad, idegenforgalmi vonzerőként jelenik meg.

Vizsgálatom tárgyát tehát a megőrzés lehetséges módjain túl a turisztikai hasznosíthatóság képezi. Azt kutatom, hogy a nemzetközi elismerés hat-e a látogatottságra, van-e kapcsolat a listára jelölés és turizmus között, s ez a kapcsolat mely területeken jelentkezik. Vizsgálom továbbá, milyen módon használják fel az UNESCO-elismerés tényét a busójárás, valamint a Szent Vér-körmenet marketingje esetében, mennyiben tudatosítják az érdeklődőkben, hogy az esemény, amelyre ellátogattak nemcsak a régió vagy a település számára érték, hanem nemzeti, sőt világszinten is elismerték.

Jelen kutatás célja feltárni a szellemi kulturális örökség megőrzésének lehetséges módszereit, illetve bemutatni, hogyan válhat az idegenforgalom a megőrzés eszközévé. Célja továbbá megtalálni azt a pontot, ahol örökség és idegenforgalom kölcsönösen szolgálják egymást, egyik sem a másik elnyomásával akar érvényesülni, s nem kizárólag a másiktól várja a hasznot. Sok esetben ugyanis egy egymásra utaltság érvényesül örökség és turizmus esetében: az örökség biztosítja a turisztikai kínálatot, a vonzóerőt, mely serkenti a turizmust, fordítva pedig az idegenforgalom segít életben tartani az örökséget azzal, hogy élményként hasznosítja. Viszont azzal, hogy nő a kereslet, sokkal jobban oda kell figyelni a megővásra, az eredetiség megőrzésére. S ez a nehéz feladat a szellemi örökséget kezelőknek: „hiszen ha az örökségmenedzser az idegenforgalomra koncentrál ahelyett, hogy a szellemi örökség megőrzését tekintené fő feladatnak, odaveszhet maga az örökség” [Husz, 2007.].

A kutatást 2009-ben kezdtem, amikor egy Tudományos Diákköri Konferenciára készítettem el a szellemi kulturális örökség megőrzésének módszereiről szóló dolgozatomat, melyben kizárólag Mohács példáját elemeztem. 2011-ben Belgiumban, Bruges-ben folytattam az adatgyűjtést azzal a céllal, hogy összehasonlító elemzést tudjak végezni egy magyarországi és egy külföldi, egymáshoz valamely módon hasonló esemény vizsgálatával. A hasonlóság alapja, hogy mindkettő évente egyszer kerül megrendezésre, tehát időben koncentrált az örökség, létrehozásához nagyobb közösség szükséges és mindkettő idegenforgalmi vonzerőnek tekinthető.

Primer kutatásként kérdőíves felméréseket végeztem. Ugyanazokat a kérdőíveket készítettem el több nyelven: Mohácson 2010-ben és 2011-ben magyarul töltöttem ki a látogatókkal, Bruges-ben pedig 2011 júniusában kérdeztem meg a körmenet iránt érdeklődőket, itt francia, angol és flamand nyelven állt a látogatók rendelkezésére a kérdéssor. (ld.: 8. és 9. melléklet) Minkét helyen a helyi turistainformációs iroda (Tourinform és In&Uit) dolgozói voltak segítségemre, így a személyes válaszadáson kívül a turisták az irodákban önállóan is válaszolhattak a kérdésekre. Vizsgáltam a látogatói elégedettséget, az átlagos tartózkodási időt, illetve néhány kérdés foglalkozott azzal kapcsolatban is, hogy maga a tény, hogy a rendezvény felkerült egy nemzetközi leltárra, befolyásolta-e a turistát abban, hogy ellátogasson a helyszínre. Ezen felül interjúkat készítettem a két rendezvény szervezőivel (Vikár Csabával és Benoît Kervyn úrral) és az UNESCO-jelölések készítőivel (dr. Csonka-Takács Eszterrel, Lothar Casteleyn és Rob Belemans urakkal). Jártam személyesen Bruges-ben, ahol a város idegenforgalmi kínálatát

térképeztem fel, később pedig részt vettem magán a körmeneten, s Mohácson, ahol a busójárás legfontosabb helyszíneit jártam be és megnéztem a Busóház múzeumot. 2011 októberében részt vettem a Szellemi Kulturális Örökség Napjai rendezvényen Székesfehérváron, ahol a szellemi kulturális örökség magyar nemzeti jegyzékén lévő örökségek közösségeivel találkozhattam, s tehettem fel képviselőiknek néhány kérdést a turizmussal való kapcsolatukról, s az örökség szervezésének kérdéseiről.

Szekunder kutatásként a magyar KSH és a belga Statbel statisztikai adatbázisait vettem figyelembe. Az UNESCO- Egyezményről szóló fejezetben magára az Egyezményre és egyéb UNESCO-s kiadványokra támaszkodtam, melyet a magyar UNESCO Titkárság dokumentumtárából kölcsönöztem. Mohács látogatottsági statisztikáit a mohácsi Tourinform Iroda dolgozója, Pécsvári Sándorné Katalin bocsátotta rendelkezésemre, Bruges-ben pedig Carine Decroos, az In&Uit turistainformációs iroda munkatársa volt segítségemre.

2. A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGTURIZMUS KÖRNYEZETE

2.1. A nemzetközi és a magyar idegenforgalom alakulása az elmúlt évtizedben

2.1.1. A nemzetközi idegenforgalom mutatói

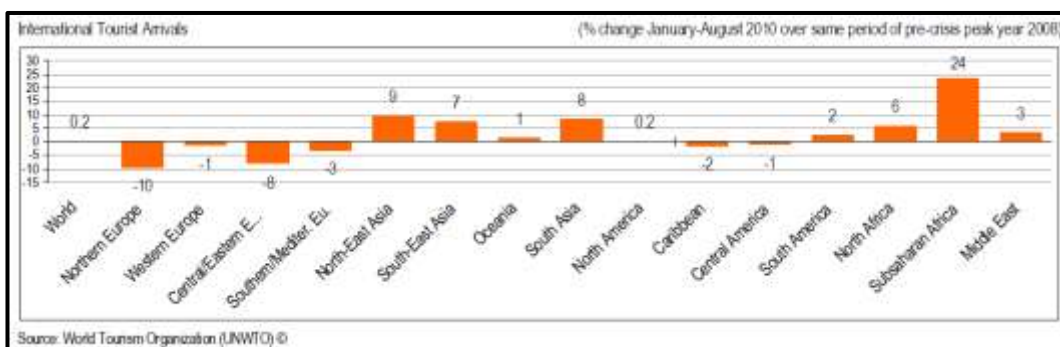
Az idegenforgalom a gazdaság szerves részét képezi. Éppen ezért nem lehet önmagában vizsgálni a turizmus jelenségeit, az utazások számát és hosszát, a kedvelt desztinációk változását. Azonban a turizmusra nemcsak a gazdasági változások (válságok, munkanélküliség, infláció) hat, hanem egyéb, demográfiai, társadalmi, kulturális, technikai tényezők is. Mindezeket figyelembe véve szeretném most bemutatni a világ turizmusának általános alakulását az elmúlt években, elsősorban a keresletre fókuszálva.

Mint tudjuk, a 2008-as gazdasági-pénzügyi világválság nagymértékben fékezte a turizmus teljesítményét. Igaz, kevésbé, mint más gazdasági szektorok esetében, s ezzel bebizonyította, hogy az egyik legdinamikusabb gazdasági szektor [UNWTO World Tourism Barometer, 2010]. Az 1. táblázat idősoros adatain látszik, hogy a harmadik évezred első évtizedében 683 millió érkezésről 880 millióra növekedett az idegenforgalom kereslete. Ez 28,84%-os növekedésnek felel meg, s már a válság utáni, csökkent adatokról beszélünk.

1. táblázat Nemzetközi turistaérkezések a világban, UNWTO World Tourism Barometer, 2010. október

International Tourist Arrivals by (Sub)region																								
	Full year				Share	Change		Monthly or quarterly data series																
								(percentage change over same period of the previous year)																
	2000	2006	2008	2009	2009	06/07	09/08													2009				
	(million)				(%)	(%)		YTD	Q1	Q2	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	J-J	J-Q1	Q1	Q2	Q3	Q4		
World	683	801	919	880	100	2.1	-4.2	6.8	7.1	7.4	8.9	1.8	10.7	9.3	7.0	5.0	-8.3	-0.6	-10.3	-6.7	-1.8	1.6		
Advanced economies	423	451	495	470	53.4	-0.3	-4.9	5.5	4.9	5.9	7.3	-0.8	9.4	8.3	6.0	5.0	-9.0	-1.5	-11.8	-6.9	-2.4	0.1		
Emerging economies	260	350	424	410	46.6	5.0	-3.3	8.1	8.9	8.8	10.3	4.4	12.2	9.9	8.2	4.8	-7.5	0.5	-9.0	-6.7	-1.1	2.0		

Az 1. táblázaton jól látszik, hogy a válság hatására összesen 4,2%-os csökkenés következett be 2008-ról 2009-re, ám a 2010-es tanulmány készítésekor arra az évre már 6,8%-os növekedést jósoltak ismét a rendelkezésre álló adatok alapján. A táblázat utolsó oszlopában megfigyelhető, hogy a visszaesés 2009 első negyedévében volt a legdrasztikusabb (10,3%), míg az utolsó negyedévben már helyreállni látszottak a mutatók (1,6%-os növekedés előző év azonos időszakához viszonyítva). Érdekes megfigyelni, hogy a fejlett és fejlődő gazdasággal rendelkező országokban realizált idegenforgalmi kereslet aránya 2000-ben még nagymértékben a fejlett országok javára billen (62-38%), míg 2009-ben ez az arány közel kiegyenlítődik (53,4-46,6%).

1. ábra Nemzetközi turistaérkezések számának változása a 2008-as, válság előtti évhez viszonyítva, UNWTO World Tourism Barometer, 2010. október

Az 1. ábrán láthatjuk, hogy 2010-re sikerült a világ turizmusának elérni a 2008-as, válság előtti értékeket. Mint az ábra mutatja, a világon összesítve a 2008-as érkezéseknél valamivel többen utaztak 2010-ben (0,2%), de egyes desztinációk (Európa, valamint kisebb mértékben a karibi térség és Közép-Amerika) még nem érték el a válság előtti szintet.

2. táblázat Nemzetközi turistaérkezések száma küldő régió szerint 1990-2010., UNWTO Tourism Highlights, 2011.

	International Tourist Arrivals by region of origin (million)							Share (%) 2010*	Change (%)		Average annual growth (%) '00-10*
	1990	1995	2000	2005	2008	2009	2010*		09/08	10*/09	
World	435	528	675	798	917	882	940	100	-3.8	6.6	3.4
From:											
Europe	250.7	303.4	389.4	450.8	507.5	479.7	496.1	52.8	-5.5	3.4	2.5
Asia and the Pacific	58.7	86.1	113.9	152.7	182.3	178.8	197.4	21.0	-1.9	10.4	5.6
Americas	99.3	108.5	130.8	136.5	151.5	146.3	154.4	16.4	-3.4	5.5	1.7
Middle East	8.2	9.3	14.0	23.0	31.9	32.7	36.0	3.8	2.7	10.2	9.9
Africa	9.8	11.6	15.0	19.6	25.8	25.8	27.5	2.9	-0.1	6.5	6.2
Origin not specified ¹	7.8	8.7	11.4	15.5	17.7	18.6	28.5	3.0			
Same region	349.1	423.3	532.9	632.1	715.9	689.2	721.3	76.7	-3.7	4.7	3.1
Other regions	77.6	95.6	130.2	150.5	183.1	174.2	190.1	20.2	-4.9	9.1	3.9

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO, June 2011)

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO, June 2011)

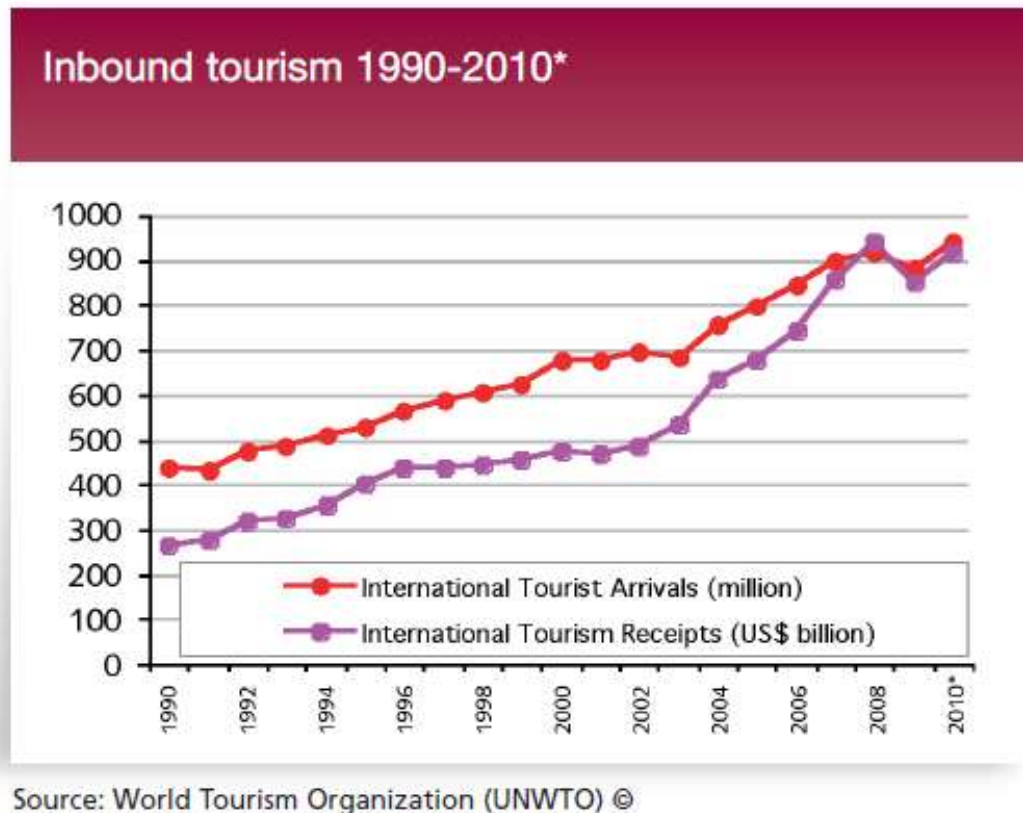
A 2. táblázaton a világ nemzetközi turizmusában résztvevők küldő országok szerinti megoszlását láthatjuk. Így elmondható, hogy az európaiak által realizált utazások teszik ki 2010-ben az összes utazás 52,8%-át (az adatok 2011 júniusából származnak). Ez magyarázható azzal, hogy Európában az országok földrajzi kiterjedése kisebb, így kisebb távolságokat kell megtenni ahhoz, hogy külföldre érkezzünk, valamint a kultúrák és desztinációk sokfélesége elősegíti a külföldi nyaralások számának növekedését. Az is kiolvasható a táblázatból, hogy az ugyanabba a régióba utazók száma meghatározó (közel 77%), tehát az utazók nagy része még mindig a közelebbi célpontokat preferálja.

Az európai turizmus alakulása az elmúlt évtizedben [www.eurostat.org]

Az elmúlt évtizedben Európában dinamikusan fejlődött a turizmus, ez megfigyelhető mind a vendégek, mind a vendégéjszakák számának alakulásában. Először az Eurostat Panorama on Tourism című 2008-as statisztikai kiadványára támaszkodva nézzük meg az európai turizmus alakulását 2000 és 2006 között.

Európa a világ egyik legfontosabb turisztikai desztinációként tartható számon. Ez betudható „az öreg kontinens” ismert történelmének, a kulturális emlékek és örökségek magas számának, valamint az országok sokféleségének. A tanulmány szerint 1995 és 2000 között az európai turizmus számai egyértelműen felfelé íveltek, amit egy lassabb növekedés, illetve országonként változó tendenciák követtek. A kontinens területén belül a nyugati és déli országok vezetik a turisztikai piacot, de az utóbbi években ők is jelentős visszaesést élhettek át – míg ezzel szemben az északi és keleti országok turisztikai forgalma nőni kezdett. Ez elsősorban az Európai Unió bővülésének, s ezzel egyidejűleg az utazás könnyebbé válásának köszönhető.

A 2. ábrán szembeszökő a válság éveiben tapasztalt forgalomcsökkenés a nemzetközi idegenforgalom résztvevőinek számát tekintve. Egyidejűleg azonban az is megfigyelhető, hogy az idegenforgalmi bevételek aránya az utazók számához képest nagymértékben nőtt az 1990-es évek óta. Ez azt tükrözi, hogy a turisták átlagosan többet költenek, mint 15-20 évvel ezelőtt.

2. ábra Beutazó turizmus 1990-2010., UNWTO Tourism Highlights, 2011.

2.1.2. Magyarország turizmusa

Magyarország idegenforgalmi kínálata a Kárpát-medence országaként rendkívül sokszínű. A turizmus szervezését a Nemzetgazdasági Minisztérium turizmusért felelős államtitkársága végzi a Magyar Turizmus Zrt.-vel közösen. A Magyar Turizmus Zrt. felel a magyarországi idegenforgalom promóciójáért és a marketingtevékenységekért, ez a társaság adja ki a kül- és belföldiek számára készült tájékoztatókat, prospektusokat, valamint hozza meg az ország idegenforgalmi arculatáról szóló döntéseket. Ennek következtében meghatározó szerepe van Magyarország turisztikai kínálatának megismertetésében itthon és határon túl egyaránt. A külföldiek számára készült kiadványokban az ország idegenforgalmi attrakciói közül történelmi múltunkat emelik ki, miszerint Közép-Európa legrégebbi országa, valamint Budapestet a „Duna gyöngye”-ként,

a világ egyik legszebb városaként hirdetik, s az elsők közt említik a római és török emlékeket, a Balatont, mint Közép-Európa legnagyobb édesvízi tavát, és nem utolsósorban az ország termálvízkincsét.

Kínálatát tekintve az országban Budapest valóban az egyik legfontosabb turisztikai termék, a kereslet is itt koncentrálódik. Vonzó desztináció az egészség-megőrzési, gyógyászati, kulturális, gasztronómiai motivációkból utazók, illetve a természetet, aktív kikapcsolódást kedvelők részére egyaránt. A szálláshelykínálatot tekintve Budapest rendelkezik az országos férőhely-kapacitás mintegy egyharmadával.

Megközelíthetőség szempontjából az M1-es főút, mely az európai E75 számot viseli, köti össze közvetlenül Béccsel, s az M3-assal folytatódik kelet felé, mely sajnos még nincs kiépítve az országhatárig. Déli irányba, Horvátország felé az M6-oson (E73) lehet eljutni.

A legnagyobb vonzerővel rendelkező, legjobb infrastruktúrával ellátott Budapest mellett az ország másik fő terméke a Balaton. Mivel Magyarországnak nincs tengere, a vízparti turizmus országon belül elsősorban legnagyobb tavunk partjaira irányul, mind belföldi, mind külföldi vendégeket tekintve.

Budapest mellett az ország idegenforgalmi kínálatát meghatározzák gyógyvizeink. Magyarország különösen gazdag termálvizekben, Legismertebb fürdőhelyeink közé tartozik Hévíz, Zalakaros, Hajdúszoboszló, és Sárovar. A wellness egyre nagyobb térhódításával a gyógyászati célú tartózkodások mellett megjelentek az egészség megőrzésére irányuló utazások, illetve a testi és lelki jólétet (wellness) elősegítő programok.

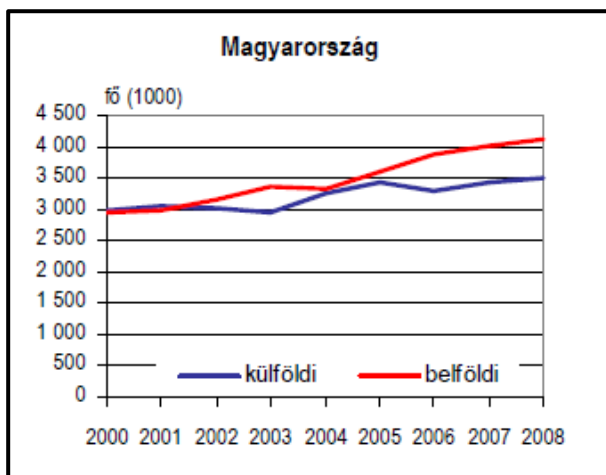
Magyarország nyolc Világörökségi helyszínnel rendelkezik, melyek között találunk történelmi emlékeket és természeti értékeket, valamint Tokaj a magyar bor egyik fellegrára, világhíres borairól ismert, így a kulturális turizmus és a gasztronómia kedvelői is sokrétű kínálatot találnak az országban.

Változatos természetföldrajzából adódóan a magyar táj is rendkívül sokféle. Nemzeti parkjaink az aktív kikapcsolódásra kínálnak különböző alternatívákat, így a sportturizmus keretein belül lehetőség van lovaglásra, vízi sportok üzésére (Tisza-tó, Fertő-tó, stb.), természetjárásra, de a vadászati lehetőségek sem maradhatnak ki, erdőink gazdag vadállománya számos vadásznak vonzó kikapcsolódást ígér.

A magyar gasztronómia vonzó adottságokkal bír, hiszen ízvilága kevésbé hasonlítható más európai népek ízvilágához. Évente egyre több gasztronómiai témájú fesztivált rendeznek,

mely nemcsak az odalátogató résztvevők számára előnyös, de a hazai termelők, a minőségi nyersanyagok bemutatkozására is lehetőséget nyújt, a fesztiválokon való megjelenés komoly marketingerővel bír, s nem utolsó sorban a külföldiek számára is gasztronómiai, kulturális és szórakoztató időtöltést kínál. Magyarország keresletét vizsgálva az elmúlt években a külföldi és belföldi utazók szempontjából egy jelentős szerkezetváltás történt. Míg vendégszám szempontjából az évezred elején az arány 50-50% volt, addig 2008-ra a belföldiek aránya 53%-ra növekedett, ami a turisták által eltöltött vendégéjszakák arányára is hatással volt.

A 3. ábrán a kereskedelmi szálláshelyek szolgáltatásait igénybe vevő külföldi és belföldi vendégek számát figyelhetjük meg 2000 és 2008 között. Az említett időszakon belül a belföldiek 2000-ben 3 millióan voltak, míg ez a szám 2008-ra elérte a 4,1 milliót. A külföldiek száma 2000-ben a fentiekhez hasonlóan alakult, később viszont sokkal kisebb mértékben növekedett: egy hosszabb, 2003-ig tartó stagnáló időszak után 2003-ban indult

3. ábra Magyarország idegenforgalmi kereslete 2000-2008., forrás:
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/reggiok/orsz/kulfvendegreg.pdf>

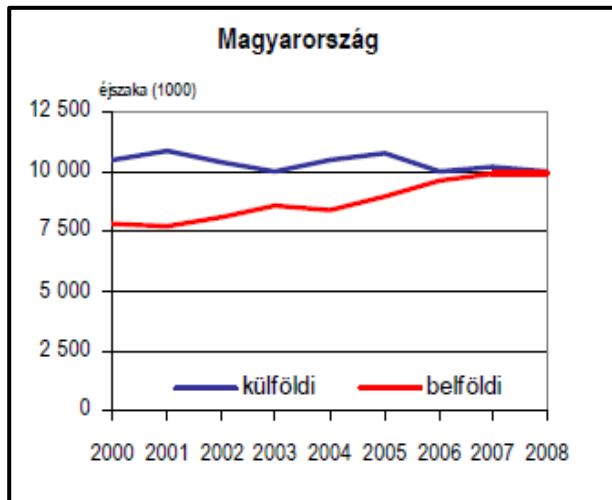
utazásokként figyelembe, ugyanis a látogatók kétharmada nem turisztikai céllal érkezik Magyarországra. Egyéb motivációk az átutazás, vásárlás, munkavégzés, tanulás. A Magyarországra érkezők nagy hányada, 70%-a a szomszédos országból érkezik, ami mutatja, miért olyan kicsi az aránya a valódi idegenforgalmi motivációból utazóknak. Sokan dolgozni járnak át, mások vásárlás céljából lépik át a határt. A szomszédos országok állampolgárain kívül a látogatók 97%-a Európából érkezett, 82%-uk pedig az Unióból. Az országba egy napra érkező külföldiek aránya 2010-ben 76% volt. Ez a magas arány azt jelenti, hogy a látogatás nem generál szállásdíjbevételeket, bár közöttük elenyésző a turisztikai motivációval utazók aránya (17%). A több napra látogatók száma is kitartóan

növekedésnek a külföldi vendégek száma. 2005-ben ez a növekedés megállt, sőt enyhe csökkenést is megfigyelhetünk, s 2008-ra is alig érte el a 2005-ös, 3,5 milliós szintet a külföldiek száma hazánkban.

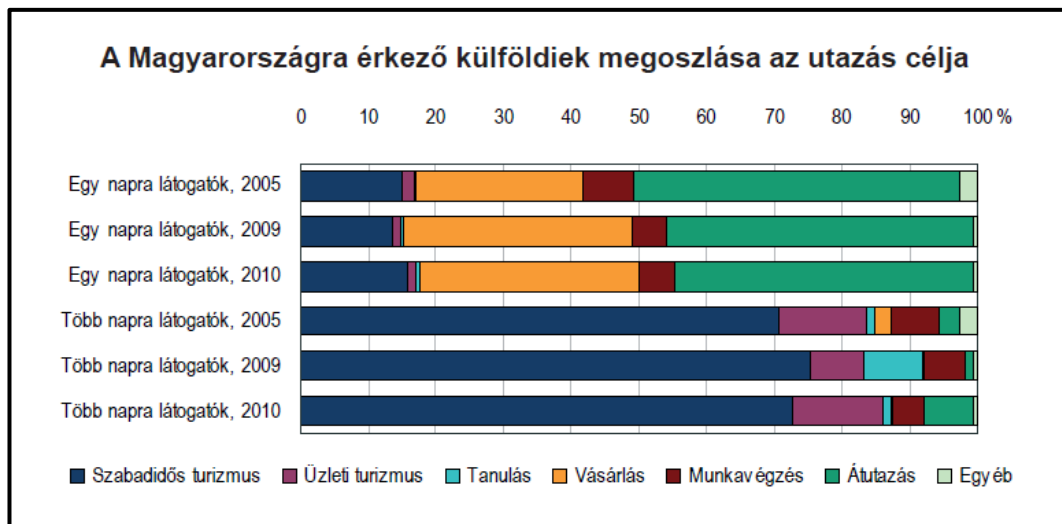
2010-ben a külföldi látogatók száma 2%-kal volt kevesebb a 2009-ben mért adatoknál, ekkor 39,9 millióan látogattak el az országba, ennek azonban csak kis hányada vehető turisztikai célú

csökken, bár a 2008-as válság óta évente 3, majd 5%-kal nőtt a számuk. A 2010-es évben viszont 4%-os visszaesést tapasztalhattunk a többnapos utazók számában. Ez a tény utal a turisták óvatosságára, igyekeznek megtakarítani, kevesebbet költeni.

A 4. ábra a Magyarországon, kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák számát szemlélteti. Mint látható, a külföldiek által eltöltött idő 2000 és 2008 között kisebb ingadozásokkal, de stagnált, a belföldiek által eltöltött éjszakák száma pedig 7,6 millióról 10 millióra növekedett. A külföldi és belföldi vendégéjszakák számának aránya jelentősen változott nyolc év alatt: míg az ezredfordulón a külföldiek adták a magyarországi vendégéjszaka-forgalom 57%-át, addig 2008-ra ez az arány kiegyenlítődött.

4. ábra Magyarországon eltöltött vendégéjszakák száma 2000-2008., forrás: <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/kulfvendegreg.pdf>

5. ábra A Magyarországra érkező külföldiek megoszlása utazási célok szerint, www.ksh.hu, Jelentés a turizmusról, 2010.

Utazási motivációk szerint 2010-ben a Magyarországra érkező külföldiek körében a turisztikai célú látogatások száma 13,4 millió volt közülük a több napra érkezők száma 8,2 millióan körül alakult. (ld. 5. ábra) A teljes látogatóforgalom fele szabadidős céllal utazott, emellett az utazások meghatározó okai között szerepel az egészségmegőrzés és a gyógykezeléseken való részvétel is. A több napra érkezők 30%-a rokonlátogatás céljából

utazott Magyarországra, a gyógyászati és egészség-megőrzési céllal érkezők aránya 9%, az üzleti turizmusé pedig 13% volt.

A turisták utazási célpontjai alapján, az évezred elején a külföldiek közel 55%-a a közép-dunántúli régiót kereste fel (elsősorban Budapestre érkezett), s ez a koncentráció az évek folyamán fokozódott, 2008-ra az arány elérte a 64%-ot. A második és harmadik legkedveltebb desztináció a külföldi vendégek körében a nyugat-dunántúli és az észak-alföldi régió. Szintén a közép-magyarországi régióban realizálták az eltöltött vendégéjszakák 53,8%-át, melyet 18,6%-kal követett a Nyugat-Dunántúl.

2010-ben a magyar lakosság 27%-a tett 1-3 napos utazást, egy hatoda pedig ennél hosszabb időt töltött valahol turisztikai motivációval. A KSH 2010-es Turizmusról szóló jelentésének adatai alapján a gazdaságilag előnyösebb helyzetben lévő területekről nagyobb arányban tesznek hosszabb utakat (1. melléklet). A keleti országrész lakosai kevesebben, ritkábban, rövidebb időre és közelebbi célpontokra utaznak. A forgalom célrégiók szerinti megoszlása alapján a hazai lakosság Budapesten, valamint a közép-dunántúli régióban tölti el a legtöbb időt, esetükben második helyen az észak-alföldi régió áll, míg – a külföldiekkel ellentétben – a Nyugat-Dunántúlon eltöltött éjszakák számának aránya rendkívül alacsony.

2.2. Az örökségturizmus és az UNESCO szerepe

2.2.1. Az örökségturizmus és tendenciái

Az általános statisztikai adatokon kívül a turizmus motivációinak minőségi változásairól is beszélhetünk az elmúlt évtizedben. Az utazók motivációi több téren változtak társadalmi, demográfiai, gazdasági változásoknak köszönhetően.

Több szerző szerint [Husz, 2007a; de Cluzeau, 2000] a kulturális turizmus a mai értelemben vett turizmus legrégebbi formája, a középkori Grand Tourokra épül, mely az angol ifjak tapasztalatszerzési körútjait jelentette Európa szerte. Ma is megfigyelhető, hogy egyre nagyobb teret nyer a kultúra és kulturális turizmus. A népesség átlagos képzettségi szintje jelentősen nő, ami az idegenforgalmat a tudatosság irányába tolja el, nő a szelíd turizmus aránya, az utazók sokkal nyitottabbak és fogékonyabbak a kultúrára, s az élet minden terén megjelenő globalizáció a turizmusban is a másik kultúra megismerésére irányuló igényt, az interkulturális párbeszéd utáni érdeklődést eredményezi. Azonban ez nem célzottan egyes kultúrákra irányul legtöbbször, hanem egy általános kultúra iránti érdeklődés a jellemző. Emellett a média szerepe egyre nő a különböző kultúrák

megismertetésében, s egyre több törekvést figyelhetünk meg, mely a kultúra népszerűsítésére, annak megismertetésére irányul. Az ATLAS (Association for Tourism&Leisure Education) meghatározása alapján a kulturális turizmus *„emberek állandó lakhelyükről történő utazása kulturális attrakciók helyére, azzal a szándékkal, hogy új információkkal és élményekkel gazdagodjanak, melyek kielégítik kulturális szükségleteiket.”* A definíció alapján a globális kultúra iránti igény a jellemző, s a kultúra egyéb szolgáltatásokkal való összekapcsolása fog nagyobb vonzerőt jelenteni (fesztiválok, szórakoztató programok kulturális helyszíneken, események alkalmával, stb.)

A fenti trendek kimondottan kedveznek az örökségturizmusnak.

Több szerző között heves viták alakultak ki a kulturális turizmus és az örökségturizmus fogalmi meghatározásában. Vannak, akik szerint a kettő egymás szinonimája, azonban bizonyos motivációk, pl. természeti értékek felkeresése nem tartozik az örökségturizmushoz, viszont a kulturális turizmusnak része, egy képzőművészeti múzeum megtekintése viszont egyértelműen a kulturális turizmus eleme, ám nem tartozik az örökségturizmushoz.

Az örökségturizmus fő motívuma maga az örökség, melyet a turizmus valamely érintettje örökségként fog fel. Ez lehet maga a turista, aki személyes indíttatásból keres fel egy adott helyet, mert ott az ő saját identitásához hozzá tartozó örökséget vél megtalálni, azonban lehet az idegenforgalmi helyszín lakosa, aki a saját örökségét kívánja bemutatni az oda érkező turistáknak. Az utazók között is több különféle motivációt figyelhetünk meg az örökségi helyszínek meglátogatása alkalmával: az egyik viselkedésforma a fent említett, amikor a turista önmagát keresi, fő motivációja az önmegvalósítás. A másik azon az ismereten alapul, hogy a turisztikai termékről objektív kritériumok alapján kimondták, hogy örökség (Pl. nemzeti örökség, történelmi örökség, UNESCO Világörökség, stb.).

Dolgozatomban a Dr. Husz Mária által megfogalmazott kulturális örökségturizmus-fogalmat veszem alapul. A professzorasszony tanulmánya alapján a kulturális örökségturizmus *„a turizmus olyan alcsoportja, ahol a látogatás fő motivációja az, hogy a hely örökségkarakterét a turista saját személyes örökségeként érzékeli, motivációja új kultúrák megismerése, kulturális eseményeken való részvétel, a vonzerő pedig a desztináció egyedi kultúrája.* [Husz, 2007., 47. old.] Peter Keller, az Aiest (International Association of Scientific Experts in Tourism) elnöke szerint az idegenforgalmi termékek fogyasztása önmagában kulturális tényező, mely az önmegvalósítást segíti elő. A kultúrát

ugyanis nemcsak a látható, érzékelhető, tapintható dolgok jelentik (épített örökség, hagyomány, rituálé, szimbólumok), hanem fő összetevője, ami miatt *kultúrának* nevezhetjük, a nem látható, rejtett része, mely a mögöttes értékeket, látásmódokat, érzékelési módokat foglalja magába [Keller, 2000]. Bár a kulturális örökségek védelme mellett elkötelezettek sokszor bírálják a turizmust, mint az adott kultúrától idegen, erőszakosan behatoló jelenséget, az önmagában is a kultúra egyik összetevője. Az utazás kultúrája ma is fennáll, ebben a gépesített, információs technológiai társadalomban, ahol már nem feltétlenül szükséges a helyváltoztatás, hogy lássuk, halljuk a különböző attrakciókat, hiszen a TV, rádió, internet segítségével már nemcsak képek, de hangok, sőt mozgóképek is eljutnak hozzánk. Ennek ellenére azonban szerencsére vannak még, akik az utazást választják, hogy testközelből figyeljék meg az adott kultúrát. Ezek alapján kimondhatjuk, hogy ma a turizmus nem létezhet kultúra nélkül. Igaz, ez a kultúra a posztmodern társadalomban jelentős mértékben eltolódott a popularitás irányába. A kulturális turizmus ugyanis időben és térben valós távolságot vagy a mindennapi felfogástól való mentális távolságot feltételezi. Lényege a személyes megtapasztalás, s a vonzerő láthatatlan, belső értelme, mely az egyéntől és a kultúra befogadásának mikéntjétől függ. A kultúra egy közösség identitásának sarokköve, hozzájárul a személyes beteljesüléshez (Maslow-féle szükséglet), az ember emberként való fejlődéséhez, s elősegíti a társadalmi kohéziót. Ezen felül, ha a kultúrát gazdasági szempontból vizsgáljuk, jelentős hozzáadott értékkel bír, a kultúrához kapcsolódó tevékenységek eladható terméké válnak.

Az örökségturizmus tárgya az emberiség, a nemzet, az egyén *öröksége*, Ez megjelenhet természeti táj formájában, múlt generációk tudásának, képességeinek, ízlésének, *kultúrájának* a kifejeződésében. Az örökség fontos szerepet játszik egy nép vagy csoport identitásának kialakításában és megőrzésében, egyesíti magában helyszíneknek, emlékeknek, globális értékeknek a megnyilvánulását.

A fentiekből látszik, hogy az örökség- és kulturális turizmus elválasztása nagyon nehéz, amint megfelelő definíció felállítása is. Idegenforgalmi szempontból az örökségnek mindenképp óriási szerepe van a turisztikai termékek kialakításában. Hátránya, hogy ha a termék kizárólag az örökségre épül, az terméké, áruvá válik, s fennáll a veszélye, hogy elveszti autentikus voltát.

2.2.2. Az UNESCO örökség

Az UNESCO (United Nations Educational, Social and Cultural Organization) kulturális szektora foglalkozik az emberiség kulturális örökségével, ezen belül is több egyezményt hoztak létre annak védelmére. Közülük talán a legismertebb Világörökség Egyezmény, de emellett az örökség sok más típusával is foglalkoznak (víz alatti kulturális örökség, kultúrák közötti párbeszéd, múzeumi örökség, kulturális sokszínűség, szellemi örökség).

A Világörökség Egyezmény 1972-ben jött létre, melyben az UNESCO a következőképpen határozza meg a kulturális és természeti örökséget:

„Jelen Egyezmény szempontjából „természeti”, „kulturális örökség”-nek tekintendők a következők:

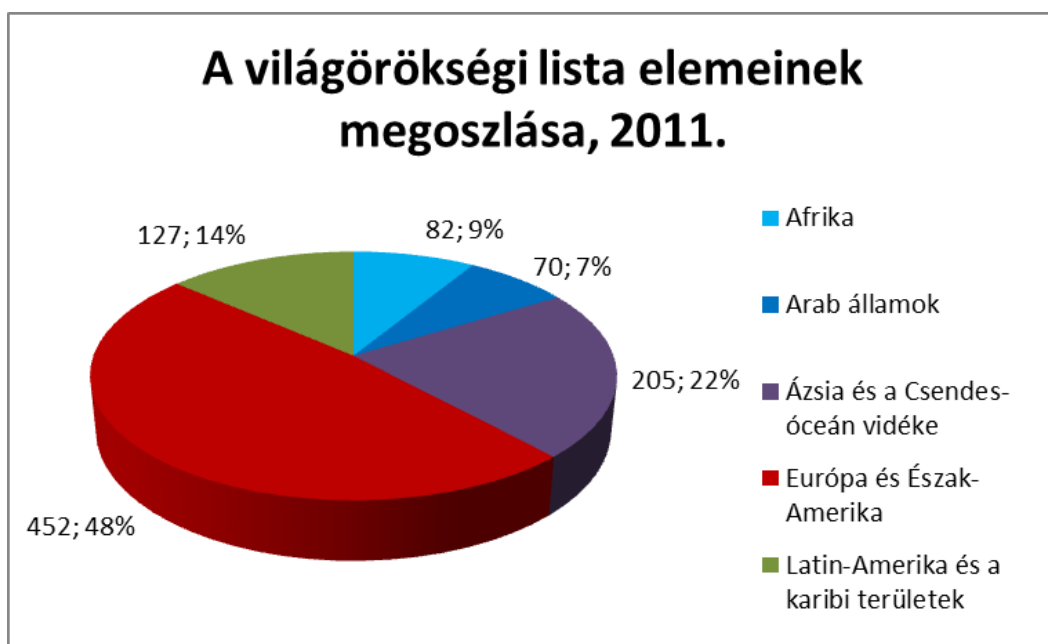
- az emlékművek: építészeti alkotások, nagyméretű szobrászati és festészeti alkotások, régészeti jellegű elemek vagy szerkezetek, feliratok, barlangok és ezek alkotórészeinek olyan csoportjai, melyek történelmi, művészeti vagy tudományos szempontból kiemelkedő, egyetemes értékűek.*
- épületegyüttesek: egyedülálló vagy egybefüggő építménycsoportok, melyek építészeti stílusuknál, egységes jellegüknél fogva, vagy a környezetbe való beilleszkedésük folytán történelmi, művészeti vagy tudományos szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek*
- helyszínek: emberi alkotások, vagy ember és természet együttes alkotásai, valamint régészeti lelőhelyeket is magukban foglaló olyan területek, amelyek történelmi, esztétikai, etnológiai vagy antropológiai szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek.*”[UNESCO Világörökség Egyezmény, 1972.]

Ez a dolgozat azonban elsősorban a szellemi kulturális örökséggel és annak idegenforgalmi szerepével foglalkozik, mely bár a kulturális örökség része, mégis vannak sajátos tulajdonságai.

Már közvetlenül az 1972-es Világörökség Egyezmény (Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről) megszületése után felmerült a kérdés, hogy mit nevezhetünk kulturális örökségnek, helye van-e a kézzel nem fogható örökségnek, a hagyománynak, a művészetnek, szokásoknak ezen a listán. Az 1972-es egyezmény nem beszél külön szellemi és tárgyi örökségről, csak természeti és kulturális kategóriákról, így a világörökségi listán csak természeti és épített örökségi elemek szerepelnek.

Az első lépés a szellemi örökség külön kezeléséhez Bolívia kül- és vallásügyi miniszterének levele volt, melyben javaslatot tett az UNESCO-nak egy nemzetközi egyezmény létrehozására, mely támogatja a nemzeti folklór (egyelőre zene és tánc) védelmét. Alapvető célja, hogy legyen egy olyan jogi szabályozás, mely egy néptől, azaz ismeretlen szerzőtől származó kulturális kifejezési formákat védi, azokat az adott állam tulajdonának nyilvánítja [Hafstein] Továbbá javasolja egy nemzetközi jegyzék létrehozását a folklór védelméért (International Register of Folkloristic Cultural Property).

Tehát már 1973-ban fény derült arra, hogy a Világörökség Egyezmény hiányos, s ez a hiány egyre inkább szemmel láthatóvá vált az évek múlásával. A világörökségi listára ugyanis csak természeti és épített elemek kerültek fel, ebből is javarészt épített örökségek, s ezeknek nagy része az európai, kontinensről. Így „lemaradtak” a listáról olyan területek, ahol esetleg kevés az épített érték, de óriási a szellemi kifejezőkészségek, a szóbeli megnyilvánulások gazdagsága. Így például Afrika országai, Dél-Amerika, ahol a kontinens méreteihez képest elenyésző a listára felvett elemek száma, míg a Világörökségek nagy százaléka (közel 50%) Európában és Észak-Amerikában található. Ezt az arányt szemlélteti az alábbi diagram:

6. ábra Az UNESCO Világörökség lista elemeinek megoszlása 2011., saját készítés

1989 novemberében hozott létre az UNESCO egy *Ajánlást a hagyományos kultúra és folklór védelmére*, amely a következő meghatározást adja a folklór fogalmára:

„A folklór (vagy hagyományos kultúra) egy kulturális közösség hagyományokon alapuló alkotásainak az összessége, amelyek egy-egy csoport vagy egyén révén nyernek kifejezést,

és amelyek egy közösség elvárásait jelzik, amennyiben annak kulturális és társadalmi identitását tükrözik; mintái és értékei szájhagyomány és utánpótlás útján, vagy más módon öröklődnek és terjednek. Műfajai többek között a nyelv, az irodalom, a zene, a tánc, a játék, a mitológia, a rítus, a szokások, a kézművesség, az építészet és más művészetek.” [UNESCO, Ajánlások, 1989.]

Az Ajánlás alapján a folklór megóvása szükséges, ám nem öncélú, nem egy kimerevített képet kívánatos róla megőrizni, hanem az adott közösség részvételével kell végbemennie. A megőrzés kiemelt szerepe mellett az UNESCO a folklór archiválását, az összegyűjtés megszervezését és a közösség és más kutatók számára való hozzáférhetővé tételt javasolja.

1993-ban az UNESCO egy újabb rendszert ajánl, melynek az Élő emberi értékek (Living Human Treasures) nevet adja. Az „élő emberi értékek” fogalmán *„olyan embereket értünk, akik gyakorolják, és akik a legmagasabb szinten ismerik egy nép kulturális életének megkülönböztetett elemeinek megalkotásához és az anyagi kultúra értékeinek továbbéléséhez szükséges szakismereteket.”* [UNESCO, Living Human Treasures, 1993]

A rendszer feladata a fenti meghatározásnak megfelelő kézműveseket, művészeket ösztönözni, hogy folytassák munkájukat, és segíteni őket, hogy ismereteiket bővíthessék és továbbadhassák, azzal a céllal, hogy ezek a művészek elismerést kapjanak alkotói tevékenységükért. Magyarországon a fenti elvek alapján létezik már az 50-es évek óta a Népművészet Mestere kitüntetés, melyet olyan népművészeknek adományoznak, akik munkásságuk során kimagasló eredményeket értek el a népművészetben. A díjat évente egyszer, (általában augusztus 20-án) adják át 10 arra érdemes népművésznek. Vannak köztük énekmondók, mesemondók, fafaragók, hímzők, fazekasok és sok más népi tevékenységet magas szinten művelők. [<http://www.nefmi.gov.hu>]

A fenti közel három évtizedes folyamat után 1998-ban fogadta el az UNESCO az Emberiség szájhagyomány útján terjedő és szellemi örökségének mesterműveiről szóló Kiáltványt (Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity). *„Az elismerés a népi és hagyományos kifejezésformákhoz (nyelvek, a szájhagyományban élő irodalmi alkotások, táncok, játékok, mitológia, rítusok, viseletek, kézműves technika, építészet), illetve kulturális terekhez (azok a helyszínek, ahol a népi, hagyományos tevékenységek koncentrált formában jelennek meg – a történetmondás, a rítusok színtere, piacok, fesztiválok) kapcsolódik.”* [www.folkline.hu, EFI] A Kiáltvány alapján a szellemi örökség *„...népcsoportokhoz köthető, tanult eljárásokat, tevékenységeket jelent, mindazon tudással, készségekkel és kreativitással együtt, melyek az*

említett eljárásokat megalapozzák, s amelyek egyszersmind ezen eljárások termékei is.”
[Masterpieces, 1998.] Ezek az eljárások biztosítják a közösségek számára az előző nemzedékekhez való folyamatos kötődés érzését és kulcsfontosságúak a kulturális identitás, valamint az emberiség kulturális sokszínűsége és kreativitása szempontjából. A mesterművé nyilvánítás kritériumai továbbá, hogy az adott szellemi kulturális örökség legyen kivételes értékű, jelenjen meg különösen koncentráltan az adott régióban, gyökerei valóban kapcsolódjanak az azt gyakorló közösséghez, legyen élő, tehát ma is gyakorolt, valamint bizonyítani kellett egy bizonyos mértékű veszélyeztetettséget is. Így a Mesterművek listájának 90 elemét a védelem eszközeinek hiánya vagy a felgyorsult változások miatt veszély fenyegette. 2003-ban a lista összes elemét átemelték a reprezentatív listára, így azok mára a szellemi kulturális örökség jegyzékét gazdagítják.

A szellemi kulturális örökség a természeti vagy épített örökséggel szemben sokkal megfoghatatlanabb, állandóan változásban lévő, sokrétű jelenség. Mivel nagyon sok kifejeződési formája van, nehéz a „szellemi kulturális örökséget” mint egységes egészet vizsgálni, így a tanulmányban elsősorban a hagyományos ünnepek állnak majd fókuszban, egy-egy kitekintéssel a szellemi örökség egyéb megnyilvánulási formáira.

2.2.3. Egyezmény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről

Elfogadása, felépítése

Az UNESCO Egyezményt a szellemi kulturális örökség megőrzéséről az UNESCO Általános Konferenciájának 2003. szeptember 29. és október 17. között tartott párizsi ülészakán fogadtak el. Hivatalosan a 30. állam csatlakozásával vált hatályossá, 2006 áprilisában. Magyarország 39.-ként, 2006. március 17-én ratifikálta az Egyezményt, s ezzel 2006 júniusában már teljes jogú tagként részt vehetett a Részes Államok első közgyűlésén. Mára 137 tagja van az Egyezménynek. [Messenger du Patrimoine Immatériel, 2006.]

A listára jelölés kritériumainak kidolgozása és a jelölések elbírálása a szellemi kulturális örökség Kormányközi Bizottságának feladata. A Bizottság továbbá ajánlásokat tesz a megőrzési projektekre, segít kidolgozni az Egyezmény megvalósítási tervét a Részes Államoknak, illetve kezeli a Szellemi Örökség Alapot, koordinálja és felügyeli annak felhasználását. [Egyezmény, 2003.]

Az Egyezmény tartalma

„Jelen Egyezmény célja a következő:

- a) a szellemi kulturális örökség védelme;
- b) az érintett közösségek, csoportok és egyének szellemi kulturális öröksége tiszteletének biztosítása;
- c) a szellemi kulturális örökség és annak kölcsönös elismerése jelentőségének helyi, nemzeti és nemzetközi szinten való tudatosítása;
- d) a nemzetközi együttműködés és segítségnyújtás fejlesztése.” [Egyezmény, 2003.]

Az Egyezmény meghatározása alapján:

„szellemi kulturális örökség”: „olyan *szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség* – valamint *az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely* –, amelyet közösségek, csoportok, esetenként egyének *kulturális örökségük részeként elismernek*. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség – amelyet a közösségek, csoportok a környezetükre, a természettel való kapcsolatukra és a történelmükre adott válaszként *állandóan újrateremtnek* – az *identitás és a folytonosság érzését nyújtja* számukra, ily módon segítve elő a kulturális sokszínűség és emberi kreativitás tiszteletét. Jelen Egyezmény alkalmazásában csak az érvényben lévő nemzetközi emberi jogi okmányokkal, valamint a közösségek, csoportok és egyének közötti kölcsönös tisztelet és a fenntartható fejlődés követelményével összhangban álló szellemi kulturális örökséget kell figyelembe venni.” [Egyezmény, 2003.]

A definíció szorosan kapcsolódik a Mesterművek Kiáltványban megfogalmazotthoz, mindkettőben megjelenik, hogy a szellemi örökség nem kizárólag a tudást, a művészetet, a nem tárgyi dolgokat jelenti, hanem mindent, ami ezekkel „összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely”, tehát a *szellemi* elem közvetlen környezete.

Mára azonban nyilvánvalóvá vált, hogy – bár az UNESCO nagyon szigorúan elkülöníti a tárgyi és szellemi, a természeti és épített örökséget, azaz a kategóriák között eredetileg nem volt átjárás –, nincsen *örökség* önmagában, legyen az tárgyi vagy szellemi. Tokajhoz ugyanúgy hozzátartozik a táj, a borkészítés művelete és az a több mint 10 másik település, amelyek együtt alkotják a *Tokaji kultúrtáj* világörökségi elemet. *Pannonhalmához* szorosan kapcsolódik a kolostoron és a templomon kívül annak közvetlen környezete, az erdő, a fűvészkert, sőt a napjainkban ismét előkerülő régi szerzetesi receptek, melyek alapján felhasználják a gyógynövényeket, bort készítenek vagy levendulaolajat főznek. Szellemi része még a ma is működő fiúgimnázium, ahol ugyanabban az épületben folyik a

tanítás, ahol sok száz éve. *Hollókőn* nem csupán a házak és a régi településszerkezet az örökség része, hanem mindazok a hagyományok (zene, tánc, szokások), melyeket ott bemutatnak. Ezek pedig nem épített, de nem is természeti örökségek.

A meghatározás egy lényeges eleme továbbá, hogy szellemi kulturális örökség az, amelyet „közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként elismernek”. Nem nevezhetünk szellemi örökségnek olyan szokást, ami talán létezett évszázadokkal ezelőtt, de már csak leírásokból ismerjük és nem található olyan közösség, ahol ez az emberek életének szerves része, ők maguk is fontosnak tartják, gyakorolják, büszkék rá. Ugyanakkor, ha igény van egy elfeledett régi szokás felélesztésére, s ezt a közösség maga megvalósítja, meggyőződéssel részt vesz az eseményen, ismét szellemi örökségről van szó.

A meghatározás következő eleme azt mondja, a szellemi örökség az *„identitás és a folytonosság érzését nyújtja”* a közösség vagy az egyén számára. Ugyanezt fogalmazza meg az UNESCO a Mesterművek kiáltványban is, mely szerint a szellemi örökség *„biztosítja a közösségek számára az előző nemzedékekhez való folyamatos kötődés érzését és kulcsfontosságú a kulturális identitás szempontjából”* [Masterpieces, 1998.]. A kulturális identitás fontossága utal arra a belső igényre, amellyel azon közösség tagjai rendelkeznek, akik egy cselekvést, művészetet, hagyományt nem a külső kényszer miatt folytatnak, hanem mert ők akarják, mert nekik fontos, jól érzik magukat benne, s nélküle nem lenne teljes az életük.

A fenti állítást alátámasztandó álljon itt egy példa: a Réunion szigetén élő Maloya táncról és zenéről mondta egy született réunioni, hogy náluk nincs ünnep e nélkül, december 20-án, a rabszolgaságból való megszabadulás ünnepén ezt táncolják, s minden esküvő Maloyával fejeződik be, nincs olyan réunioni, aki ne tudná táncolni vagy énekelni a Maloyát. Sőt, még azt is hozzátette: „Ha mégis van, az nem is igazi réunioni!”

Az Egyezményben szerepelnek továbbá annak hivatalos szervei és ezek feladatai, meghatározza a Részes Államok feladatait is, miszerint a Részes Állam támogatja a szellemi örökséggel kapcsolatos kutatásokat, fejlesztéseket, vizsgálatok elvégzését, megteszi a védelemhez szükséges jogi, technikai, adminisztratív és pénzügyi intézkedéseket, illetve biztosítja az Egyezmény megismertetését a közvéleménnyel. Szól továbbá egy Szellemi Kulturális Örökségvédelmi Alapról, melyet az UNESCO kezel, s az itt található vagyon származhat a Részes Államoktól, rendezvények bevételeiből vagy

az ENSZ más szervezeteitől. Az Alap vagyonából programokat és projekteket finanszíroznak, illetve hozzájárulnak a sürgős védelmet igénylő szellemi örökségek megőrzéséhez.

A szellemi kulturális örökséget az Egyezmény a következő öt kategóriára osztja:

- szóbeli hagyományok és kifejezési formák
- előadóművészetek
- társadalmi szokások, rítusok, ünnepi események
- a természetre és a világegyetemre vonatkozó gyakorlatok, tudás
- hagyományos kézművesség

A fenti csoportok nem határolják be egyértelműen az egyes elemeket, van közöttük átfedés, egy hagyomány akár több csoportba is tartozhat egyidejűleg. Azonban a jelölés folyamán minden elemet be kell sorolni legalább egy kategóriába, ezzel alátámasztva, milyen minőségben része az a szellemi örökségnek. (Részletesebb leírás az egyes csoportokból a 2. mellékletben található.)

A szellemi kulturális örökségnek a Világörökséghez hasonlóan létrehoztak egy logót, melyről bővebben a 3. mellékletben olvashatunk.

Listák

Az Egyezmény három listát említ. Az egyik a szellemi kulturális örökségek reprezentatív listája, ide kerülhetnek fel a Részes Államok által felterjesztett, általuk fontosnak ítélt elemek. A második a sürgős védelmet igénylő elemek listája, itt olyan örökségek szerepelnek, melyek továbbélését közvetlen veszély fenyegeti, s fennmaradásukhoz sürgős intézkedésekre van szükség. A harmadik pedig a „jó gyakorlatok listája, mely a sikeres megőrzési projekteket emeli ki.

A 3. táblázatban látható, hogy a szellemi örökségek túlnyomó részét a reprezentatív listára jelölik a Részes Államok, s „jó gyakorlatokból” egyelőre csupán hármat fogadott el a Bizottság. Bár a megőrzés és példaadás szempontjából ez utóbbinak talán sokkal nagyobb lenne a jelentősége. (Az elemek megoszlását a világban egy térkép szemlélteti az 1. mellékletben.)

3. táblázat A Szellemi kulturális örökségi Egyezmény listáinak elemei és régiónkénti megoszlásuk, saját készítés

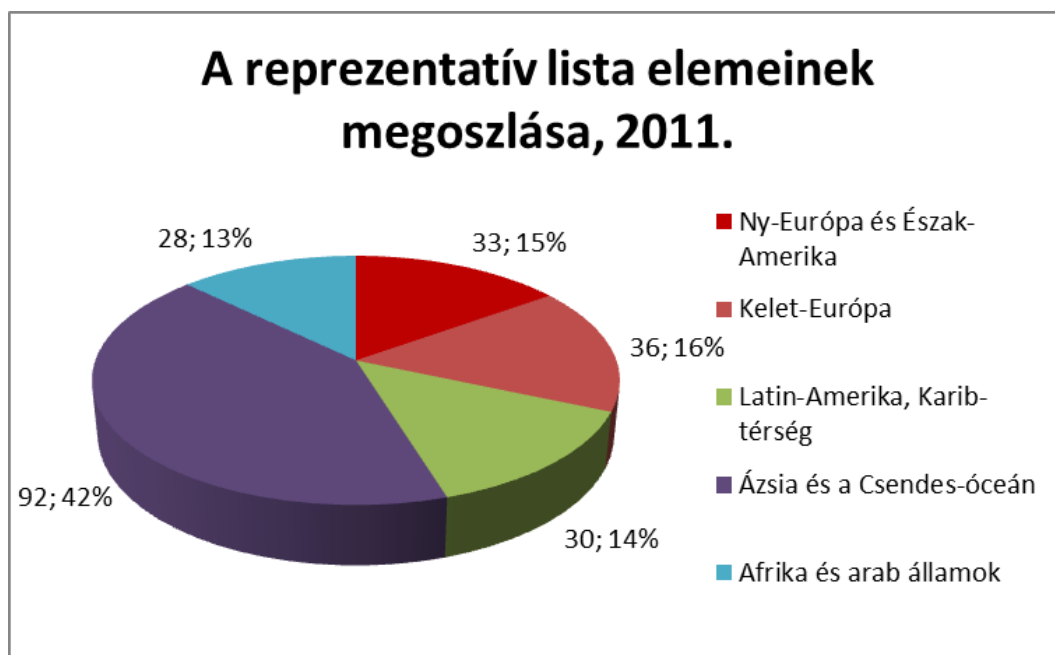
A szellemi kulturális örökség Egyezmény listáinak elemei és régiónkénti megoszlásuk			
	Reprezentatív lista	Sürgős védelmet igénylő	Jó gyakorlatok
Ny-Európa és Észak-	33	1	1
Kelet-Európa	36	3	
Latin-Amerika, Karib-térség	30		1
Ázsia és a Csendes-óceán	92	10	1
Afrika és arab államok	28	2	

Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listája

A három lista közül első „Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listája”, melyen jelenleg 213 elem szerepel. Ezek közül 90-et „Az emberiség szájhagyomány útján terjedő és szellemi örökségének mesterműveinek listájáról” írták át a reprezentatív listára. 2008-ban volt az első olyan alkalom, hogy az Egyezményben megjelölt kritériumok alapján a Részes Államok jelölhettek elemeket a nemzetközi listára, az első bővítés tehát a 2009-es Abu Dhabi-i kormányközi konferencián történt meg. (A jelölés módját ld. a 4. mellékletben.) A felvétel kritériumai között elsőként szerepel, hogy az elem feleljen meg az Egyezményben leírt meghatározásnak, illetve annak felvétele a listára „hozzájárul a szellemi kulturális örökség jelentőségének társadalmi tudatosításához és közkinccsé válásához” [Operational Directives, 2006.] Természetesen a listára kerülés nem vonja közvetlenül maga után, hogy mindenki tudni fog róla, fontos, hogy erről különböző csatornákon tájékoztassák az embereket. S ahhoz, hogy a listán szereplő elemek méltóak legyenek a világ figyelmére, különös gondot kell fordítani a további megőrzésre, ezért szerepel a felvétel kritériumai között, hogy létezzenek elképzelések az elem jövőbeni megőrzésére, védelmére, melyek kidolgozása az elemet felterjesztő közösségek, illetve a Nemzeti Bizottságok feladata. Kritérium továbbá, hogy az érintett csoportok, közösségek hozzájárulásával jelöljék az elemet a listára, s a szokás ne álljon ellentétben a nemzetközi emberi jogokkal.

Mivel az Egyezmény csak egy keretegyezmény, a benne szereplő elvek nem „parancsok” vagy törvényi utasítások, csupán jogi keretet adnak a megőrzés megvalósításához. Az UNESCO az Egyezménnyel ösztönözni próbálja az örökség megőrzését és tiszteletben tartását, valamint ráirányítani a figyelmet, hogy minden közösségnek, ha mégoly kicsi is, páratlan szellemi értékei lehetnek. Fontos, hogy rájöjjenek a csoportok, hogy az ő örökségük egyedüli, még ha van is valahol az országban vagy a világban valami hasonló, az mégsem ugyanaz. Ez a tudat erősen formálja a közösség identitását és így összetartó erővé válhat. [Csonka-Takács, 2009.]

A 7. ábra szemlélteti a reprezentatív listán szereplő szellemi kulturális örökségi elemek megoszlását a világon. Egy fentebbi, hasonló diagrammal (a Világörökség eloszlásával) összehasonlítva jól látszik, mennyire eltérő kontinensenként a szellemi és az épített vagy természeti örökségek előfordulása. Míg a világörökségek közel fele Európában található, addig ez az arány a szellemi örökségi listán csupán 31%, s az ázsiai kontinens szellemi örökségben való gazdagsága is első pillantásra szembe ötlő (42% - a világörökségi 22%-kal szemben). Az előzetes várakozásokkal ellentétben azonban – miszerint Afrika sokkal gazdagabb szellemi örökségben, mint épített kulturális örökségben – a két listán szereplő elemek aránya közel azonos. (Ez a tény betudható annak, hogy 2009 óta az afrikai államoknak kevés alkalmuk volt a felterjesztésre, illetve forráshiány is elképzelhető.)

7. ábra A szellemi kulturális örökség reprezentatív listájának elemeinek megoszlása régiók szerint, saját készítés

Mint az az egyezménybeli meghatározásban is szerepel, a szellemi örökség nagyon sokféle formában nyilvánulhat meg. Csupán a listán szereplő elemeket figyelembe véve láthatunk köztük karneválokat, fesztiválokat, vallási és rituális ünnepeket, zenét, táncot, ezek előadásmódját; gasztronómiai termékeket; többféle előadóművészetet: színházat, operát; harcművészeteket, népi kézművességet, hagyományos tudást, társadalmi rendszereket, kulturális tereket, s magát a nyelvet is.

A sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökség listája

A második lista, amely az Egyezményben szerepel, a „Sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökség listája”. Erre olyan szellemi örökségek kerülhetnek fel, melyek

megfelelnek az Egyezményben meghatározott definíciónak, és mivel a fennmaradásuk veszélyben van, minden, a közösség által elkövetett törekvés ellenére, sürgős megőrzési programot igényelnek. Ilyenfajta veszély lehet például az urbanizáció, a modern technika elterjedése, ami miatt például hagyományos építészeti technikák háttérbe szorulnak; lehet a közösség elöregedése, például egy történetet vagy dalt csak az idős ismernek, s nem tudták átadni a fiataloknak, ezáltal halálukkal eltűnik a tudásuk is. A tárgyi eszközök elkészítésével ugyanaz a helyzet, mint egy szóbeli művészet továbbadásával: ha az idős mesterek nem tudják tapasztalataikat továbbörökíteni, nem lesz, aki elkészítsen egy hangszert és megtanítsa a fiatalokat, hogyan kell rajta játszani. Veszélyezteteti a szellemi kulturális örökséget a turizmus is, nagyon vigyázni kell, hogy mikor mennyi turistát és milyen módon engedünk részt venni például egy eseményen. Sok hagyomány akkor marad autentikus és eredeti, ha a közösség azt saját magának szervezi. Például egy magyar falusi lakodalom egyedülálló élmény mind a fiatal párnak, mind a násznépnek: a lakodalmi rítusok, a vőfély személye, a lánykérés, a szimbolika egyaránt a szellemi örökséghez tartozik. Ám egy ilyen bensőséges esemény nem bír el idegeneket, turistákat: ha megrendezik, ha „rendezvényszerűen” adják elő, akkor nem marad meg a valóság varázsa.

A szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek

A harmadik lista a „*Jó gyakorlatok jegyzéke*”, melyen olyan programok és tevékenységek szerepelnek, melyek „a szellemi kulturális örökség védelme érdekében az Egyezmény elveit és céljait a Bizottság szerint legjobban tükrözik, a fejlődő országok különleges szükségleteit figyelembe veszik” [Egyezmény, 2003.]. Tehát ide olyan projektek kerülhetnek fel, melyeket sikeresen alkalmaznak a szellemi örökség megőrzése érdekében. 2011 októberéig három ilyen tevékenység kerülhetett fel a listára.

A három elem a következő: a pusoli iskolamúzeum pedagógiai programja Spanyolországból, az indonéziai batikolás iskolai programba való beépítése és az aymara bennszülött közösségek szellemi örökségének védelme Dél-Amerika országaiban. (Ezek részletes leírása az 5. mellékletben olvasható.)

3. SZELLEMI ÖRÖKSÉG ÉS IDEGENFORGALOM A GYAKORLATBAN

3.1. A szellemi kulturális örökség és az idegenforgalom kapcsolata: turizmus és megőrzés?

A szellemi örökséggel kapcsolatos legfontosabb kérdés, hogyan is lehet megőrizni valamit, ami nem kézzelfogható, nem állandó, nincs mindig szem előtt. Több tudományág foglalkozik a megőrzés lehetőségeivel: ilyenek az etnográfia (néprajz), az antropológia, a művészettörténet, a vallástudományok, a nyelvészet, a pszichológia, a szociológia, az iparművészet, a zenével és tánccal foglalkozó tudományok. Két fő „megőrzési irányvonalról” beszélhetünk: az egyik az archiválás, az örökség adott állapotban való kimerevítése, a másik pedig, hogy élővé tesszük.

A szellemi örökség megőrzésének legalapvetőbb módja a dokumentálás. Képek, hang- és videofelvételek, leírások gyűjtése, hogy az örökség hozzáférhető és megismerhető legyen azok számára is, akik nem lehetnek jelen egy ünnepen, nem láthatják egy műalkotás születését, nem hallhatják a zenét.

A gyakorlatban például a múzeumokban látott anyagok ilyen dokumentált gyűjtemények, ahol a látogató információt kap valamiről, s ezeken keresztül ismeri meg az örökséget. Mára tendenciává vált a múzeumok interaktivizálódása, így a kimerevített kép és információáradat helyett ezek az intézmények is próbálják élményszerűvé tenni a látogatást. [Husz, 2007., 22. old.] A skanzen vagy múzeumfalu a múzeumok egy fajtája, ahol a látogatónak az lehet az érzése, hogy mindaz, amit lát, valódi, hogy a tárgyak, személyek, épületek valós térben és időben helyezkednek el. A skanzenben megrendezett élményekhez juthat a látogató, melyek még közelebb állnak az eredeti rendezvényekhez, az örökség valódi megtapasztalásához.

Ha az örökség tárgyasult formában jelenik meg (pl.: népművészeti alkotás), különböző rendezvények járulhatnak hozzá annak megőrzéséhez. Példaként beszélhetünk a Halasi Csipkefesztiválról, mely évente egyszer, egy hétre összegyűjti a világ minden tájáról származó csipkekészítőt, hogy tapasztalatot cseréljenek, megismerjék egymás technikáit, munkáját. Máskor maga az örökség a rendezvény, melynek évről évre történő megrendezése már a megőrzés sikerét mutatja.

A megőrzés egy módszere lehet az oktatás. Szükség lenne arra, hogy az iskolákban oktatás keretében a gyerekek megismerhessék településük értékeit, szokásait, dalait, táncait, ünnepeit. Igaz, hogy ez egy felülről jövő kezdeményezés, de lehet hatékony, ha a közösség

tagjai élő módon ismerik meg mindezt, s így fontossá válik számukra a hagyományok továbbvitele. Ehhez azonban szükség van arra, hogy helyi szinten felismerjék saját szellemi értékeiket és azonosítsák őket. [Csonka-Takács, 2009.]

A tanulás és megismerés nem csupán az oktatás keretein belül történhet. A megőrzés fontos eleme, hogy az emberek *ismerjék* az örökséget, tudjanak róla, s érdeklődjenek iránta. A turizmus nagymértékben hozzájárul az örökség megismertetéséhez, így a megőrzéshez is, valamint gazdasági oldalról a turizmus bevételt generál, melyet a megőrzés más formáira lehet fordítani. [Aas-Ladkin-Fletcher, 2005.] De maradjunk egyelőre az idegenforgalom megőrzési képességénél. Az elmúlt évek trendjei azt mutatják, hogy a turisták, ha először látogatnak el valahova, sokkal nagyobb valószínűséggel kíváncsiak a helyi kulturális örökségekre, mint azok, akik már sokadszorra járnak az adott helyen. Így, újabb és újabb generációk bekapcsolódásával mindig lesz érdeklődés az örökség iránt. Ennek sajnos fékezője a napjainkra jellemző demográfiai változás, a lakosság elöregedő, egyre kevesebb gyermek születik.

A turizmusban az új és egyedi megismerésére való igény eredményeképp az eddig kevés nyilvánosságot kapott örökségek újként képesek hatni. Mivel ezek általában kis csoportokhoz köthetők, egyértelműen koncentráltan vannak jelen egy-egy területen, szükséges tehát odautazni, hogy eredeti formájában élhessük át az élményt, ugyanis azt nem lehet megismételni, sem más környezetbe áthelyezni, ezért válik különlegessé, s ezért lesz vonzó az idegenforgalom számára. [Husz, 2007.] A látogatók közül a magasabban iskolázottak felismerik, mennyire fontos a turizmus fenntarthatósága, hiszen ez az örökség megmaradásának kulcsa. A fenntartható turizmus jellemzője, hogy nem öncélú, inkább erősíti a desztináció gazdasági tevékenységeit, ahelyett, hogy csak befelé koncentrálna, csak a lehető legmagasabb bevételt és látogatószámot tartaná szem előtt. Így tehát a fenntartható turizmus támogatja a helyi ipart, a kézművességet, ösztönöz a felelősségvállalásra, nem hagyja, hogy a desztináció gazdaságában a turizmus legyen az egyeduralkodó, ezzel nem zárja ki a többi ott végzett tevékenységet. [de Cluzeau, 2000] A cél az, hogy kölcsönösség jöjjön létre a terület turizmusa és az örökség között: az idegenforgalom épít ugyan az örökségre, ami beépül az idegenforgalmi kínálatba, ezzel a turizmus használja az örökséget, de cserébe ki is szolgálja. A fenti kapcsolat egy a turizmusipar és a helyi adminisztráció közti partneri kapcsolat kiépítésével jöhet létre. Ma a globalizálódó világra jellemző a multi- és interkulturalitás, ami a turizmusnak is sajátja, s ami miatt felértékelődnek a különbözőségek. [Husz, 2007] Az idegenforgalom

kapcsolatot hoz létre turista és helyi lakos között, szükségszerűen interakcióba kell lépniük egymással, s ez a párbeszéd segít egymás kultúrájának, ebből adódóan egymás örökségének megértésében. [Étude préliminaire, UNESCO, 2010.] Ezen felül az örökség a turisztikai termék részeként hozzáadott értéket képvisel, a turista az örökség, mint termék „fogyasztásával” a Maslow által leírt szükségletek legfelső szintjét elégíti ki, az önmegvalósítást. [Keller, 2000] Az örökség megismerésével az embernek az újra, a kultúrára, a tőle különbözőre irányuló vágya teljesül.

Nem utolsó sorban, az örökség megőrzéséhez szükséges a figyelem ráirányítása, melynek egy megfelelő módja valamilyen presztízs értékű elismerés adományozása. A Magyar Népművészet Mestereinek tevékenysége népi örökségünk része, s ezt tudhatjuk, hiszen az elismerés felhívja figyelmünket, hogy ezeknek a mestereknek a művei értékesek, sőt, maga a tudásuk is érték. Hasonló megőrzési módszer bizonyos regiszterek, leltárak, listák létrehozása, ilyen például az UNESCO világörökségi lista, vagy a szellemi kulturális örökség nemzeti és nemzetközi jegyzéke. Egy ilyen listával kiemelik az adott elemet a többi közül, ezáltal a közvélemény felfigyel rá, kíváncsi lesz, s az örökség iránti igényeit a listán szereplő érték felé irányítja. Ettől az nem változik, ám az érdeklődés elindít egy folyamatot, melynek során az örökség hordozói rádöbbennek, hogy amivel rendelkeznek, abból ők és kívülállók rengeteget tudnak kapni, s így érdemes a megőrzésre. A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére való jelölés ezt a folyamatot indítja el: ideális esetben a közösség nem előnyt vár a listára kerüléstől, hanem pusztán eljut arra a szintre, hogy meg tudja fogalmazni, mi is az az értéke, melyet védelemre érdemesnek tart. A jegyzék pozitív hatásait csupán később, a felkerülés után tapasztalja meg. Ám ha a kitüntetés gazdasági előnyeiből indul ki a közösség, a megőrzés érdekében hozott intézkedések is öncélúak lesznek, s a siker is kétséges, ha nem áll mögötte egy erős közösségi identitás. [Csonka-Takács, 2011.]

Maga a megőrzés érdeke a közösségnek, de ugyanúgy érdeke az országnak is. Egy fent említett nyilvántartás elkészítésével élénkíthető a turizmus, hiszen az ország távoli részében élők is tudomást szerezhetnek róla, hogyha valahol valami egyedi, valami különleges érték található. Itt jelenik meg a kis közösség és a nemzet, tehát az egész ország egymásra utaltsága, hiszen egy nemzet apró egységekből épül fel, bármennyire is egyként gondolunk rá. S ha egy helyen értékesnek találnak valamit, talán más közösségek is rájönnek, mi az, ami az ő életükben különleges, egyedi, vonzó lehet. Így gazdagodik az egész nemzet, megismerhetik egymás kultúráját az egymástól távol élők, és az egységben

sokszínűséget mutathatnak az országhatárokon kívül is. Eljutottunk tehát oda, hogy a lokális érték megőrzése érdeke minden más nemzetnek a világon, hiszen ezzel az emberiség és a kultúrák sokszínűsége válik láthatóvá. Segít elfogadni azt, ami más, ami különbözik a megszokottól, hogyha azt tapasztaljuk, hogy a másik ember mindennapi életéhez hozzátartozik például egy hagyomány, hogy ez neki természetes, az ő egyéniségének és identitásának része.

A szellemi kulturális örökség és az idegenforgalom kapcsolata

A megőrzésen kívül is több ponton kapcsolódik egymáshoz a turizmus és a szellemi kulturális örökség. A továbbiakban kövessük végig a folyamatot, mely a lokális örökség létezésétől annak idegenforgalmi jelentőségéig vezet!

Az érték hordozója a település közössége, illetve mindazok, akik részt vesznek az örökség élővé tételében (a mohácsi busójárás esetén a busócsoporthoz, a szervezők, a maszkfaragók, a zenekari zenészek és táncosok, valamint a mohácsi „közönség”, akik nézőként vesznek részt a busójáráson; valamely kézműves tevékenység esetében a készítő, használó, múzeumok, stb.). Az örökség tehát általában térben koncentrált, egyes esetekben időben is (rendezvények, karneválok, ünnepek esetén, melyeket az év adott időszakában, adott napon rendeznek meg), de mindenképpen a hordozó közösséghez kötődik. Továbbadása lehetséges egyéni, individuális úton, generációról generációra való átörökítéssel, családon belül, anélkül, hogy az örökséget tágabb közönség elé kivinnék, azonban egy másik útja a továbbadásnak a szervezetek létrejötte. Beszélhetünk spontán módon kialakuló intézményekről (baráti társaság, pl.: a busócsoporthoz; klubok) vagy hivatalosan, jogi úton létrehozott egyesületekről (pl.: civil szervezetek, társaságok, alapítványok). Az ilyen csoportosulások segítenek abban, hogy az örökség kilépessen a lokális keretből. Amennyiben az állam felismeri a helyi értékek fontosságát, ezeken a csoportosulásokon (intézményeken) keresztül tudja támogatni az örökséget és annak megőrzését. A támogatás lehet anyagi és erkölcsi támogatás (elismerés, díj, leltárba vétel). Még ennél magasabb szint, a fent leírt nemzetközi érdekeltség kialakulása, melyre példa az UNESCO kezdeményezése, amely elsősorban a helyi értékek, kis közösségek örökségének megőrzésére irányul, s ajánlásaival az államon keresztül éri el magát a közösséget.

A fent leírt rendszerbe a turizmust már a helyi szinten bele lehet helyezni. Az idegenforgalmi kínálat részei a hordozó közösség tagjai, nélkülük nem létezhet örökség,

illetve ők alkotják meg magát a kézzelfogható kínálatot. A település többi lakója ugyancsak része a kínálatnak, ha identitása részének érzi az örökséget, akkor is, ha személyesen nem gyakorlója a tevékenységnek. Ugyanakkor az örökség hordozóinak ez a tágabb csoportja már keresletként is megjelenik (bár ez gazdaságilag nem jár semmiféle, vagy nagyon csekély hatással). Kézművesség esetében ők a tárgyak mindennapi használói, megvásárlói, rendezvényeket tekintve pedig ők azok, akik a közönség részeként megnézik a felvonulást, akiket könnyebb bevonni a játékba, akik elegendő háttérismerettel rendelkeznek ahhoz, hogy „mellékszereplőként” részt vehessenek az eseményekben. A gazdasági értelemben hasznosnak mondható idegenforgalmi kereslet országos (esetenként regionális) szinten jelenik meg először, s kiterjedhet egészen nemzetközi keretekig. Ezek a turisták azok, akik csupán külső szemlélőként vesznek részt egy eseményen, csak megfigyelők, élvezői vagy használói a szellemi örökségnek. Az ő esetükben beszélhetünk egyértelműen turisztikai fogyasztásról, ők azok, akik számára az utazás motivációja az örökség megismerése, s akik egyéb kínálati termékeket is igénybe vesznek (szálláshely-szolgáltatás).

3.2. A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzéke

A reprezentatív lista 2011 októberében 213 elemet tartalmaz. Az UNESCO az Egyezményrel ösztönözni próbálja az örökség megőrzését és tiszteletben tartását, valamint ráirányítani a figyelmet, hogy minden közösségnek, ha mégoly kicsi is, páratlan szellemi értékei lehetnek. Fontos, hogy rájöjjenek a csoportok, hogy az ő örökségük egyedüli, még ha van is valahol az országban vagy a világban valami hasonló, az mégsem ugyanaz. Ez a tudat erősen formálja a közösség identitását és így összetartó erővé válhat. [Csonka-Takács, 2009.]

Az elemek UNESCO felé való jelölése azon Részes Állam feladata, amelynek a területén található az adott elem. A jelölés előfeltétele, hogy a hagyomány szerepeljen egy, az adott ország által összeállított nemzeti jegyzéken. A nemzeti jegyzékre való felvétel kritériumait az adott állam határozza meg, erre az UNESCO nem ad kötelező előírásokat. Magyarországon a nemzeti jegyzékre való felkerülés feltételeit a hivatalos UNESCO lista kritériumainak megjelenésekor dolgozták ki úgy, hogy a kettő összhangban legyen, a két kritériumrendszer tehát szinte teljesen megegyezik.

Belgiumban a kultúra szervezése független a flamand és a vallon területeken. Flandria és Vallónia két külön szervezettel rendelkezik a művészet és a kultúra támogatására. Flandriában a *Kunsten en Erfgoed* (Művészet és Örökség) nevű hivatal a flamand

kulturális miniszter megbízásából végzi a kulturális örökség kezelését. [www.kunstenenerfgoed.be] Vallon területen az *Administration générale de la Culture*, tehát egy általános, a kultúra minden területéért felelős szervezet koordinálja a kultúrával kapcsolatos tennivalókat, ezen belül hozták létre a Szóbeli és szellemi örökség Bizottságát (*Commission du Patrimoine oral et immatériel*), mely közvetlenül felelős a szellemi kulturális örökségért, a nemzeti jegyzék megalkotásáért, a továbbiakban pedig az UNESCO-listára való továbbterjesztésért. [www.patrimoineculturel.cfwb.be]

A flamand leltár 26 elemet tartalmaz, a felvétel kritériumai azonban eltérnek az UNESCO-étól. Szerepelnek rajta nagy számban vallási és népi ünnepek, a belga sörkultúra (gasztronómia), felvonulások, az aalst-i karnevál, a lóhátról történő garnélahalászat technikája, a flamand harangjáték, valamint érdekes megemlíteni, hogy a flamand csipkekészítés és a solymászat is szerepel a flamand nemzeti listán. A solymászat már része az UNESCO-listának is, több országgal közösen, emellett a magyar nemzeti jegyzéken is szerepel, az ottani csipkekészítés pedig egy másik technikát, másfajta tudást és népi művészetet képvisel, mint a magyarországi halasi csipke.

A vallon jegyzéken összesen 32 elemet találunk, túlnyomó részük karnevál és felvonulás jellegű. Vallónia nemzeti jegyzékére bárki jelölhet, magánemberek, egyesületek, szervezetek egyaránt, s a szabályozás az UNESCO kritériumokhoz képest meglehetősen lazának tűnik.

A nemzeti jegyzék Magyarországon

Magyarországon 2009-ben hozták létre ezt a „leltárt”. A nemzeti jegyzékre való jelölés kritériumait az UNESCO-felterjesztés feltételrendszeréhez igazították, így a dokumentum elkészítésének tartalmi és formai kritériumai nagyon közel állnak a nemzetközi felterjesztés kritériumaihoz. A jegyzékre egy közösség jelölheti az elemet, a felkerülésről a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Bizottsága dönt, s a nemzeti erőforrás miniszter aláírása szükséges hozzá. Ma, 2011-ben 11 elem szerepel a magyar nemzeti jegyzéken, ezek a következők:

- a Magyar Népművészet Mestere díj kitüntetettjeinek tudása és tevékenysége
- Busójárás Mohácson – maszkos farsangvégi télűző szokás
- A kunsági birkapörkölt karcagi hagyománya
- Élő hagyományok Kalocsa kulturális terében: hímzés, viselet, pingálás, tánc

- Mezőtúri fazekasság
- A magyar solymászat (elterjesztve az UNESCO-hoz)
- Matyó örökség: a hímzés, viselet, folklór továbbélése
- Halasi csipkevarrás élő hagyománya
- Pünkösdi templomdíszítés Mendén – Tavaszköszöntő egyházi szokás
- Emmausz Bólyban – Húsvéthétfői népszokás
- Tikverőzés Mohán – alakoskodó farsangi szokás

Az utolsó három szokást 2011-ben vették fel a leltárra, a felvételt Réthelyi Miklós nemzeti erőforrás miniszter 2011. szeptember 17-én Székesfehérváron, a Szellemi Kulturális Örökség Napjai keretében hirdette ki.

Sokan kárhozzátják a turizmust, amikor az megjelenik örökségi helyszíneken. Tény és való, hogy a turisták tömeges megjelenésének lehetőségét egy településnek tudatosan mérlegelnie kell és fel kell rá készülnie. Nemcsak az idegenforgalmi keresletet kiszolgáló létesítményekre van szükség (szállodák, éttermek, stb.), hanem alapvető infrastruktúra-hálózatra is, mint amilyen a kellő számú parkoló, kutak, WC-k, illetve az emberek szabad mozgását biztosító úthálózat, terek. Ugyanakkor, ahogy a szellemi kulturális örökség megjelenési formája rendkívül sokrétű, úgy a turizmus hatása is minden esetben másként jelentkezik.

A 6. mellékletben olvasható néhány kiemelt gyakorlat, melyek során az örökség közösségei nagy hangsúlyt fektettek az idegenforgalomra a megőrzés során.

3.3. A bruges-i Szent Vér körmenet, Belgium

3.3.1. Bruges idegenforgalmi kínálata

A város földrajzi elhelyezkedése, megközelíthetősége, infrastruktúra

Bruges városa (flamandul Brugge) Belgiumban, Flandriában fekszik, Brüsszeltől észak-nyugatra körülbelül 100 km-re, a tengertől és a holland határtól egyaránt mintegy 20 percrenyire gépkocsival (ld. 1. melléklet). Területét számos csatorna hálózta be, nem hiába száll versenybe Amsterdammal az „Észak Velencéje” címért. Ezeket a csatornákat a Boudewijn folyó ágaiból alakították ki. A város közúton Brüsszelből az A10-es autópályán közelíthető meg (mely az európai E40-es számot viseli), vasúton pedig közvetlen összeköttetése van kelet-nyugati irányban Oostende vagy Knokke és Brüsszel között, valamint dél felé Courtrai-n keresztül Lille-be és egyéb franciaországi városokba.

Idegenforgalmi infrastruktúráját tekintve, mivel Bruges fontos turisztikai központ az országban, magas szinten be vannak rendezkedve a vendégfogadásra, minden feltétel adott ahhoz, hogy ki tudják szolgálni a városba látogatók igényeit. Mintegy 80 szálloda, 25 panzió és vendégház várja a turistákat, köztük egy ötesillagos hotel található, a Kempinski Hotel Dukes Palace, mely egy XV. századi hercegi rezidenciában került kialakításra a városközpontban. A Bruges-ben jelenlévő ismert szállodaláncok a Novotel, az Ibis és NH (egy-egy szállodával) és a Best Western csoport (három szállodával). Éttermei a belga és francia specialitásoktól kezdve spanyol, ázsiai, afrikai ételekkel várják a vendégeket. Rengeteg kávézója lehetőséget biztosít a városnézés utáni pihenésre. Bruges (és Belgium) híres a sült krumpliról és a csokoládéről, tehát az ezeket a belga specialitásokat áruló üzletek, mozgó árusok is nagy számban megtalálhatók a városban.

A város 138 km²-en terül el, népessége 2010. januári adatok alapján 136700 fő. Gazdaságának meghatározó szegmense az idegenforgalom, emellett a közeli Zeebrugge kikötő áruszállítási tevékenységével és halászáttal is sokan foglalkoznak, valamint a történelem folyamán is meghatározó textilipar kap még fontos gazdasági szerepet.

Bruges idegenforgalmi kínálata

A város területe kb. 2000 éve lakott. A történelem folyamán a mezőgazdaság és kikötője miatt a kereskedelem meghatározó tevékenység a városban. Kézműves rétege szövetet gyártott, s „bankközpontként” is működött.

A XIX. század vége óta főleg művészetéről vált folyamatosan ismertté, múzeumai, történelmi épületei, érintetlen városrészei több millió turistát vonzanak minden évben így Bruges városa elsősorban a kulturális turizmus szempontjából vonzó desztináció. A történelmi belváros 2000 óta az UNESCO Világörökségi listáján szerepel, míg a harangtorony több más belgiumi és franciaországi toronnyal együtt 1999 óta gazdagítja a listát, így az épített örökség iránt érdeklődő turisták kedvelt célpontja. 2002-ben Salamanca mellett Európa kulturális fővárosa is volt Bruges.

Múzeumai három nagy téma köré csoportosulnak: a **szépművészeti** gyűjtemények a Groeninge Múzeumban és az Arentshuisban találhatók meg, mindkettő a flamand festészet remekeivel rendelkezik. A **Bruggemuseum** (a városi múzeum) üzemelteti a város

történelme szempontjából kiemelkedő emlékhelyeket, úgymint a Belfort-t (őrtorony), a régészeti múzeumot, a Városházát, a Néprajzi Múzeumot (Volkskundemuseum), a szélmalomokat és egyéb különleges helyszíneket, melyek a történelmi dokumentumok és tárgyak mellett színvonalas művészeti alkotásokat is bemutatnak. Ezek a múzeumok a fiatalabb korosztály (iskolás gyermekek) számára is vonzóak lehetnek, alkalmasak a tanításra-tanulásra, rendkívül látványos módon szemléltetik a város történelmét író hétköznapi emberek életét, foglalkozását, mindennapjait. A harmadik egység a **Hospitaalmuseum** (Kórházmúzeum), mely szintén két részből áll, a Szent János (Memling in Sint-Jan) és a Fazekas Miasszonyunk (Onze-Lieve-Vrouw-ter-Potterie) kórházakból. Az előbbiben a múzeum nevét adó Hans Memling primitív flamand festő művei tekinthetők meg, az utóbbi pedig temploma és értékes ezüstkincsei miatt kiemelkedő értékű. Ezekben az épületekben ismerheti meg a látogató a régen Bruges-ben munkálkodó szerzetesrendek tevékenységét, életmódját, a gyógyító munkát, a korabeli felfogást a betegségekről, a kórházról, mint intézményről. Évente közel 800000 látogató kíváncsi a rendkívül változatos képet nyújtó bruges-i múzeumok valamelyikére. A múzeumokon kívül Bruges egyik kiemelkedő látványossága a **béguinage**, az az épületegyüttes, melyben a XIII. századtól kezdve a világtól elvonulva élő, vallásos, de nem szerzetesi fogadalomban élő nők laktak. Flandriában több ilyen béguinage található, melyek együttesen képezik az UNESCO Világörökség részét. De nemcsak ezek a saját kápolnával ellátott különleges lakóudvarok tartoznak a Világörökséghez, maga Bruges belvárosa is elnyerte az UNESCO-tól a megtisztelő címet. [www.brugge.be]

A múzeumokon kívül jelentős Bruges-ben a szakrális építészet is. Az városképhez a tornyos, többnyire gótikus templomok is hozzájárulnak. Székesegyháza, a cathédrale Saint-Sauveur (Szabadító) a XIV. században épült a térségre jellemző „Shelde-gótika” stílusában, de helyén már a IX. században állt egy kápolna. Hatalmas orgonával rendelkezik, kápolnáit a XIV-XVII. század flamand festőinek alkotásai díszítik. A Miasszonyunk templom gazdag műgyűjteményének legértékesebb darabja Michelangelo Madonnája, aki gyermekkel a karján néz szembe a látogatókkal az egyik mellékhajóból. Itt van eltemetve Merész Károly és Burgundiai Mária is. A Jeruzsálem templom máig magántulajdonban van, az olasz származású Adornes családé. A Szent Anna templom kívülről szerénynek tűnik, de csodálatos barokk padozattal van felszerelve, a templom mélyén pedig Herebouts Utolsó ítélete gyakorol nagy hatást a látogatóra. A Szent Magdolna templom neogótikus stílusban épült, s a sort folytathatnánk a Szent Péter, Szent

Gilles, Szent Jakab tiszteletére felszentelt templomokkal. Talán az egyik legmeghatározóbb közülük mégis a Szent Vér bazilika, ahol Krisztus vérének ereklyéjét őrzik. Míg a többi templom építészeti és festészeti értékeivel vonzza a látogatókat, addig a bazilikába az ereklye látásáért, vallási motivációból igyekeznek a legtöbb ember. A templom két részből áll, az altemplom román stílusban épült, míg a felső szentélyét a XV. században gótikus stílusban építették fel. Egészen furcsán helyezkedik el a városon belül: a Burg tér sarkán, szorosan a Városházához simulva bújik meg a szent ereklye otthona.

Bruges-be, mint azt később látni fogjuk, nem kizárólag kikapcsolódás céljából érkeznek az emberek, jelentős az üzleti motivációkkal vagy konferenciákra érkező vendégek száma. Több szálloda rendelkezik 200-300 fős konferenciateremmel, így a lehetőség adott akár nagyobb létszámú kongresszusok rendezésére is.

Bruges idegenforgalmi kereslete

A 4. táblázatban látható 2007 és 2009 között a Bruges-be érkező látogatók száma, az általuk a városban töltött éjszakák száma és átlagos tartózkodási idejük:

4. táblázat Vendégérkezések és eltöltött vendégéjszakák száma Bruges-ben 2007-2009, saját készítés a www.statbel.gov adatai alapján

Vendégérkezések és vendégéjszakák száma Bruges-ben									
	Vendégek			Vendégéjszakák			Átlagos tartózkodási idő		
	Összesen	Belföldi	Külföldi	Összesen	Belföldi	Külföldi	Összesen	Belföldi	Külföldi
2007	762 105	130 826	631 279	1 425 290	229 513	1 195 777	1,870	1,754	1,894
2008	809 057	155 640	653 417	1 483 604	258 905	1 224 699	1,834	1,663	1,874
2009	793 677	159 342	634 335	1 440 606	269 077	1 171 529	1,815	1,689	1,847

A külföldi és belföldi látogatók számának aránya mindhárom évben 80-20% volt, s a vendégéjszakák számának aránya is hasonlóképpen oszlott meg. A belföldi vendégek átlagos tartózkodási ideje valamivel alacsonyabb, mint a külföldieké, ami természetes jelenség, hiszen a messzebből érkezők általában hosszabb időt igyekeznek eltölteni egy városban. 2006 és 2008 között a vendégéjszakák száma nőtt (évente 3-4%-kal), 2009-ben viszont Bruges-ben is érezhető volt a válság hatása, igaz, csak kis mértékben: a vendégéjszakák száma 3%-kal csökkent. 2010-re viszont ismét fellendült a turizmus, ekkor már az előző évhez képest 9%-os volt a növekedés, hozzávetőlegesen 1,5 millió éjszakát töltöttek el a városban a látogatók. 2010-ben az eltöltött vendégéjszakák motiváció szerinti megoszlása a következő volt: 1,4 milliót üdülési célból, 100 ezret kongresszusok alkalmával, 30 ezret pedig egyéb üzleti céllal töltöttek a vendégek a városban. (A fenti adatokat szemléltető oszlopdiagramok megtalálhatók az 1. mellékletben.)

Az üdülési céllal érkezők száma tehát 2009-től eltekintve nőtt, s a konferenciára, kongresszusra érkezők számának dinamikája is hasonlóan alakult az elmúlt öt évben, de ezeken felül az egyéb üzleti célú turizmus számai csökkenő tendenciát mutatnak.

3.3.2. A Szent Vér körmenet története, aktuális állapota

A körmenet kialakulásának története

A legenda szerint Elzászi Thierry (Thierey d'Alsace), Flandria grófja a második keresztes háború után, 1150-ben hozta a városba a Jézus vérért tartalmazó relikviát, amit a jeruzsálemi királytól kapott ajándékba. A történet úgy mondja, hogy Jézus pár csepp vérért Arimátiai József fogta fel a kereszttel. Az ereklyét azóta nagy becsben tartják a Szent Vér bazilikában. A Szent Vér körmenetet 1291 óta tartják meg minden évben, erről első írásos emlékünkből 1303-ból van. A körmenet során ezt az ereklyét hordozzák körbe a városban (ld. 1. melléklet). [www.brugesinfo.com]

Eleinte a körmenet egy egyszerű egyházi ünnep volt, a bazilikából a város katedrálisába vitték át a relikviát, majd fokozatosan fejlődött a mai eseménnyé. Mennybemenetel napjának kezdetén ma is lehetőség van az ereklye imádására, majd egy mise következik a bazilikában, ezt követi a körmenet első része, melyben, mint mindig a történelem folyamán, átviszik a Szent Vért a Szabadító székesegyházba. A relikviát a Confrérie du Saint Sang (Szent Vér Testvériség) tagjai kísérik. Az ő feladatuk az ereklye imádatának és őrzésének a biztosítása az egész év folyamán. Miután a székesegyházban is bemutatnak egy misét, kezdődik a körmenet második része, amikor a város önkéntesei felvonulnak egy hosszú útvonalon, közben jeleneteket mutatnak be az Ó- és az Újszövetségből, valamint a relikvia és a város történetéből. Ezeket a jeleneteket az útvonalon többször ismétlik, hogy mindenkihez eljuthasson a történetek üzenete. A „felvonulás” végén, miután visszaértek a bazilika elé a Burg térre, egy utolsó hálaadó szertartás következik, s az ereklyét visszahelyezik helyére a bazilikában.

A Szent Vér körmenet ma

A körmenet „egyszerű” vallási jellegén túllépve mára fontos közösségi eseménnyé vált. A mennybemenetel napi időpont nem kezdettől fogva adott, s nem is véletlen: Belgiumban ez az ünnep munkaszüneti nap, így mindenki „ráér”, a távolabb lakók Bruges-be tudnak utazni, a bruges-i lakosok rá tudják szánni az időt, hogy részt vegyenek az ünnepen. Az ünnepet „Bruges legszebb napjának” is nevezik, hangsúlyozva az esemény jelentőségét. A körmenet résztvevői mindenféle korosztály közül kerülnek ki, egészen kicsi gyermekektől

az aggastyánokig sokan felvonulnak, s ezek az emberek kizárólag önkéntesek, semmiféle juttatást nem kapnak az együttműködésért. A körmenet szereplőinek jelmezeit a város biztosítja, azok tárolásáért is az önkormányzat felelős, javításukat önkéntesek végzik. Tehát a felvonulókon kívül szükség van háttérmunkásokra is: varrónőkre, szervezőkre, a kellékek készítőire, a helyszín biztosításához emberekre.

A körmenet létrejöttéhez az önkéntesek látható hozzájárulásán kívül természetesen pénzügyi háttér is szükséges. A rendezvényhez körülbelül 70000 eurónyi forrás szükséges, melynek több, mint a felét a bruges-i városi önkormányzat biztosítja. Ugyancsak a város felelős a rendezvény rendőrségi biztosításáért, a jelmezek szállításáért, tárolásáért, a próbák helyszínének a biztosításáért. A város idegenforgalmi hivatala a reklámért felel: plakátokat nyomtatnak, kiadványokat állítanak össze, melyben több nyelven olvasható a nap programja, a Bruges-t népszerűsítő füzetbe és a város honlapjára ők teszik fel a rendezvénnyel kapcsolatos információkat (összszegszerűen kifejezve kb. évi 3500 euróval járulnak hozzá a Szent Vér körmenet megvalósulásához).

Néhány éve apróbb változtatások történetek az egyes jelenetek előadása során. A szervezők felismerték, hogy még nagyobb hatású az üzenet, ha azt személyessé teszik a nézők számára, bevonják őket a „darab” világába. Így például a feltámadási jelenet végén a tanítványok odalépnek a közelben állókhoz és különböző nyelveken mondják el nekik Krisztus feltámadásának hírért.

A körmenetről minden évben plakát készül, melyet a város különböző pontjain helyeznek el, valamint az esemény napján önkéntesek kis programfüzetet árulnak, melyben egy kis történelem, valamint a körmenet összes jelenetének a leírása olvasható. A francia nyelvű routard.com honlap rövid leírást szentel a körmenetnek, melyben a turisták figyelmébe ajánlja a programot [www.routard.com], s közli az aktuális évi dátumot is. Néhány évtizede a belga posta történelmi bélyegsorozatban jelenítette meg a körmenetet, a bélyegek példányai gyűjtői internetes oldalakon ma is megtalálhatók. A lelátókra a jegyeket a turistainformációs ponton kívül az utcán felállított bódékból is meg lehet vásárolni, az emelvények természetesen azokon a pontokon helyezkednek el, ahol legjobban lehet látni az elvonulókat.

A fentiek jól példázzák, hogy Bruges lakosai számára a körmenet napja az egyik legnagyobb ünnep az év során, s igyekeznek ezt a látogatók tudtára adni, őket is bevonni az események varázsába.

A körmenet felvétele az UNESCO reprezentatív listájára

Az UNESCO reprezentatív listájára a Szent Vér körmenet megfelel az UNESCO Egyezmény 2. cikk 1. pontjában foglalt „szellemi kulturális örökség” meghatározásnak. A körmenet a társadalmi gyakorlatok, rituálék, ünnepi események közé került az UNESCO leltárában. Az Egyezmény definíciója alapján a körmenet szellemi örökség, mert olyan szokás, kifejezési forma, melyet Bruges városának lakossága kulturális öröksége részeként elismer, a szokás generációról generációra hagyományozódik, ugyanakkor állandóan újratelemződik a közösség hitének, társadalmi helyzetének változásával. A körmenet tovább jelentős mértékben meghatározója a bruges-i identitásnak, mindenki magáénak érzi, legyen bár résztvevője a „felvonulásnak” vagy csak külső szemlélője a körmenetnek. A megőrzéshez hozzájárul egy oktatási program, melyet 2011-ben dolgoztak ki Bruges-ben általános iskolai tanulók részére. A segédanyag tartalmaz egy munkafüzetet, egy tanári kézikönyvet és egy videókat tartalmazó DVD-t. Alapötlete, hogy megismertesse a gyerekekkel a körmenet múltját és jelenét, jelentőségét és a bruges-i lakosok életében elfoglalt szerepét. A kisfilmekben megszólaltatnak szereplőket, szervezőket, a Szent Vér Testvériség tagjait. A szokás részleteit különböző játékos és interaktív feladatokon keresztül hozzák közelebb a fiatalokhoz, így a körmenet napján tudatosan tudják végigélni a hagyományt, s talán kedvet kapnak a részvételhez is. (<http://downloads.brugge.be/public/werkboekje-v7.pdf>) A fiatalok oktatása mellett létrehoztak egy fényképadatbázist, mely hozzáférhető az interneten, s az elmúlt évtizedekben a körmeneten készült fotókat, plakátokat tartalmaz. (<http://www.beeldbankbrugge.be>) Egy hasonló archívumot is életre hívtak, melyben a körmenet alapvető „szabályait” (szokásait), jelentéseket, számlakönyveket, az eseményről készült művészeti alkotásokat (rajzokat, festményeket), aktuális fényképeket és videókat bocsátanak a kutatók és érdeklődők rendelkezésére. Talán a megőrzéshez hozzájáruló legnagyobb szabású terv egy nemzetközi konferencia megszervezése a történelmi felvonulások szerepéről a kultúrában és idegenforgalomban. Ennek dátumát a közeljövőben tervezik megállapítani.

3.3.3. A Szent Vér körmenet szerepe az idegenforgalomban

Ha kizárólag a Szent Vér körmenet turizmusra gyakorolt hatását kívánnánk megfigyelni, nagy gondban lennénk. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tényt, hogy Bruges városa maga is világörökségi helyszín, csodálatos épületekkel, hangulatos utcákkal és csatornákkal, egyszóval rendkívüli idegenforgalmi vonzerővel. Éppen ezért nagyon nehéz

mérni, mennyiben járul hozzá a körmenet a turisták nagyszámú jelenlétéhez. A szellemi örökség megfelelő menedzseléséhez három „szervezet” együttműködése szükséges, ezek: az állam (városvezetés), maga az örökség és annak közvetlen hordozói és a turizmus és szervezetei. A Szent Vér körmenet szervezői egyelőre nem látnak veszélyt a turizmusban, sőt lehetőségként fogják fel, hiszen a turisták jelenlétével van közönség, s így van, akihez eljut a körmenet által közvetíteni kívánt üzenet (legyen az vallási, kulturális vagy erkölcsi tartalmú). A legelőnyösebb természetesen az lenne, ha a fent említett három érintett a másik kettő érdekeit is figyelembe venné. Egyelőre nem került sor semmiféle párbeszéd a flamand Idegenforgalmi és Kulturális Minisztérium között, talán azért, mert egyelőre nem merültek fel megoldhatatlan problémák a turizmus menedzselésével kapcsolatban, de a lehetőség adott.

A körmeneten résztvevőket idegenforgalmi motivációjuk alapján több csoportba oszthatjuk. A legtágabb (és leginkább turistáknak tekinthető) csoport azok, akik a körmenet idején épp a városban töltik szabadságukat, főként külföldiek, s nem elsősorban a rendezvényre érkeztek. Ők sok esetben nem is tudnak róla, hogy sor kerül egy körmenetre, egyesek csak a szokásosnál is nagyobb tömeget veszik észre, mások a plakátokon látják, esetleg megkérdezik a turistainformációs irodában, mi történik a városban. Előfordulnak olyanok is, akik szándékosan a körmenet napjára időzítik a távolabbi látnivalók meglátogatását, mert „túl nagynak tartják a felhajtást”, túl sok az ember az utcákon, stb. Mások érdeklődve nézik végig az egész belvároson végigvonuló menetet, ezek közül van, aki informálódik előtte, mi is történik, mások hagyják magukat sodortatni az eseményekkel.

A második csoport, akik tudják, mire várhatnak, célirányosan a körmenetre érkeztek. Ők elsősorban vallási céllal jönnek a városba, kevés idegenforgalmi szolgáltatást vesznek igénybe, a legtöbb esetben csak a vendéglátás használják ki, nem töltenek több napot Bruges-ben. Róluk elmondható, hogy főleg belföldi turisták, s nagyrészt 100-150 km-es távolságból érkeznek (Bruges, Gent, Antwerpen).

A harmadik csoport, akiknek idegenforgalmi jelentőségük elenyésző, azok a csoportok, akik részt is vesznek a körmenetben, beöltöznek, felvonulnak. Ők nagyrészt bruges-i polgárok, de több, a közeli Gentbe települt család például rendszeresen visszajár a körmenetre. Számukra családi program mennyibemenetel napja, fogyasztásuk nem jelentős, egyéb idegenforgalmi szolgáltatásokat (városnézés, csónakkirándulás,

múzeumok) nem vesznek igénybe. Az ő esetükben is a vendéglátás jöhet szóba, bár rájuk a család, barátok meglátogatása is jellemző.

A Szent Vér körmeneten résztvevő turisták véleményének felméréséhez készült kérdőív eredményei is részben a fentieket támasztják alá. A megkérdezetteket véletlenszerűen kerültek kiválasztásra – személyes megkérdezés során és a bruges-i In&Uit (turistainformáció) irodában az ott dolgozó munkatársak segítségével összesen 49-en töltötték ki a kérdőívet. Közülük csupán 8-an voltak bruges-i lakosok, további 6-an érkeztek Belgium flamand területéről, 3-an pedig Vallóniából. A fennmaradó 32 kérdéssort külföldiek töltötték ki, akik között találunk hollandokat, franciákat, kanadaiakat, az Egyesült Államokból és az Egyesült Királyságból érkezetteket, valamint egy-egy ciprusi, német, Fülöp-szigeteki és magyar turistát. A megkérdezettek közül 20 volt a férfi, 29 nő, legmagasabb iskolai végzettségüket tekintve pedig 40-en a felsőoktatásban végeztek, s a maradék 9 főből is 8-nak van érettségije. A rendezvény jellegéből adódóan valószínűsíthető, hogy az érdeklődők többsége legalább középszintű oktatásban részt vett, érdeklődik a kultúra és a vallás iránt. Korukat tekintve 18 év alatti egyáltalán nem volt a megkérdezettek között (ők családdal érkeztek, ahol valószínűsíthetően a szülők egyike töltötte ki a kérdőívet), és 94%-uk 26 év fölötti volt. Az egyetemista korosztály tehát csupán 6%-kal (3 fővel) képviseltette magát a mintában. 12 fő közülük rendszeresen részt vesz a körmeneten (érdekes megfigyelni, hogy nem csupán a bruges-iek válaszoltak így, hollandiai (2 fő) és franciaországi (2 fő) lakosok is gyakran visszajárnak az ünnepre. A többieket tekintve a megkérdezettek 41%-a (20 fő) a médiából tudott a körmenet létezéséről, 27% (13 fő) ismerősétől, barátjától hallott róla. A megkérdezettek 65%-a nem először járt Bruges-ben, de csak 29%-uk vett már részt a körmeneten. Viszont 41% kifejezetten a körmenetre érkezett, ami azt mutatja, hogy a rendezvénynek önmagában is van vonzereje. A felmérésben résztvevők között elég nagy, 43%, azok aránya, akik tudták, hogy a Szent Vér körmenet az UNESCO szellemi világörökség része. Ők tv-ből, újságból, valamint egyéb forrásokból értesültek a jelölésről. Azt mindenképpen elmondhatjuk, hogy a megkérdezettek közül csupán 7-en mondták azt, hogy az UNESCO listára kerülés befolyásolta őket a döntésben, hogy eljöjjenek a körmenetre. Láthatjuk, hogy maga a tény, hogy egy szellemi örökség az UNESCO által elismertté válik, egyelőre elenyésző mértékben növeli az iránta való érdeklődést. Az idegenforgalmi szolgáltatásokat tekintve a megkérdezettek a körmenettel és az azt kísérő programokkal 5-ös skálán mérve átlagosan 4,077 pontnyira voltak megelégedve,

magáról a rendezvényről ennél kicsit negatívabb véleményük volt, itt átlagosan 3,564 pontot számoltunk, a szervezés átlagosan 4,139 pontot kapott, míg a vendéglátással és a szálláshelyekkel átlagosan 3,92, illetve 3,97 pont értékben voltak megelégedve. A rendezvénnyel és az információadással kapcsolatban többen megemlítették, hogy a flamand nyelv nagy akadály volt számukra. Bruges esetében fontos megemlíteni még, hogy a megkérdezetteknek csupán 31%-a érkezett egy napra, a többiek igénybe vettek szálláshely-szolgáltatást. 22-en szállodában szálltak meg, míg 6-an barátaiknál, illetve egyéb helyen töltötték néhány éjszakát. A megkérdezettek válaszai alapján a Bruges-ben töltött vendégéjszakák száma átlagosan 2,45, mely magasabb a város átlagos tartózkodási idejénél, ami 1,85 éjszaka körül alakult, sőt, még az országos átlagot (2,3-2,4) is felülmúlja.

3.4. A mohácsi busójárás

3.4.1. Mohács város idegenforgalmi kínálata

Mohács Magyarország déli határa közelében fekvő közel 19 ezres lakosú Duna-parti kisváros. A település több mint 900 éves múltra tekint vissza, a város neve a magyar nép köztudatában a tragikus kimenetelű 1526-os mohácsi csatával forrt össze. Mohács nemcsak Magyarország, hanem az Európai Unió határán is fekszik, itt található az Unió egyetlen folyami határkikötője. A Duna és a határ menti fekvés erősen meghatározó a város életében, s az idegenforgalomban is fontos tényező, hiszen egyrészt sokan fordulnak meg turistaként a határ túloldaláról, illetve a lakosság összetételét tekintve is több nemzetiséget találunk: élnek Mohácson szerbek, horvátok, svábok; a Duna pedig a vízi turizmust kedvelők számára lehet vonzó. A város idegenforgalmi kínálatában szerepelnek sétahajó-kirándulások, csónakot, motorcsónakot is lehet bérelni, mellyel a Dunán, mint vízi úton járhatják be a környéket az érdeklődők, illetve a folyó a horgászoknak is kedvez. [www.mohacs.hu]. További látnivalók még a városban a XX. század elejéről származó Fogadalmi Templom (mely egy török dzsámihoz hasonlít, alapkövét 1926-ban, a mohácsi vész 400. évfordulója alkalmából tették le), a Duna-part komppal, egy XIV. századból származó vízimalom, a Városháza, valamint több érdekes szobor. Áll Mohácson egy szerb ortodox templom is, stílusa barokk, ikonosztáza a XVIII. századból származik.

A Kanizsai Dorottya Múzeumban a magyarországi horvátok, szerbek és szlovének népviseletét és népművészetét mutatják be, láthatók itt kerámiák, mives bútorok, egyéb kézműves termékek. A múzeumon kívül a több látogatható kézműves műhely sorában találunk fazekas- könyvkötő- kötélkészítő-műhelyt is. [www.mohacs.hu] Ezek az

eredetiség élményét nyújtják a látogatóknak, hiszen belepillanthatnak az alkotás folyamatába. Az idegenforgalmi trendek alapján egyre nagyobb az igény az ilyen jellegű attrakciókra.

Minden évben megrendezett rendezvény a Nepomuki Szent János Ünnepe, mely a hagyomány szerint május 16-án az egyébként a Duna-parton álló Nepomuki Szent János szobornál koszorúzás, liturgikus ünnepléssel telik. Általában kétnapos programsorozat kíséri „a vízen járók szentjének” napját, fűvősenekarok, néptáncsoportok lépnek fel, a záró program pedig egy bál. 2007 óta megrendezik a Mohácsi Tamburafesztivált, általában június hónapban. A mohácsi tamburazenekarok bemutatkozását és népszerűsítését szolgálja a kétnapos fesztivál, ahová a helyi csoportokon kívül határon túli szerb és sokac zenekarok is meghívást kapnak. Már negyedik éve nagyszámú látogatót vonz ez a zenei rendezvény. Ugyancsak többéves múltra tekint vissza a 2011-ben 13. alkalommal megrendezendő Mohácsi Szüreti és Borfesztivál, ahol a szőlő és a borok kedvelői mellett a szabadban főzött ételeket szeretők is megtalálják a kedvükre való kínálatot, népi zenekarok és néptáncsoportok lépnek fel, s ugyancsak utcabállal zárul. A fenti rendezvények programjai között megjelenik a néptánc: Mohácsnak Néptáncfesztiválja is van, melyet 2011-ben 15. alkalommal rendeztek meg, s ahová színvonalas nemzetközi táncsoportok is meghívást kapnak. [www.pecsma.hu] A rendezvény általában 4-5 napos, a résztvevők Magyarországon és a határos országokon kívül Törökországból, Grúziából, Bulgáriából, Makedóniából valamint Japánból érkeznek.

Fő idegenforgalmi vonzóerejét azonban elsősorban két dolognak köszönheti a város: az 1526-os mohácsi csata emlékének és a farsangi szokásnak, a busójárásnak. A csata emlékére egy Történelmi Emlékhelyet látogathatnak meg a történelem iránt érdeklődők, ahol a mohácsi csatán kívül a vereségig vezető magyarországi helyzetről készült egy kiállítás, valamint több képzőművészeti alkotással várják a látogatókat. A busójárás a farsangi időszakon kívül is meghatározó téma a város látnivalóinak sorában: a tényleges karneváli hét előtt és után az érdeklődők a Busóházban találkozhatnak (majdnem) valódi busókkal; több busómaszk-faragó mester nyitja meg műhelyének kapuit a turisták előtt, sőt, még a Városháza dísztermében és lépcsőházában is a busójárást ábrázoló képek díszítik a falakat; sok városi üzletben (cukrászda, utazási iroda, borozó, divatüzlet, stb.) pedig rálelhetünk egy-egy busómaszkra vagy a busók egyéb kellékeire.

A fentieket támasztja alá, hogy ma Mohács az 1526-os nagy csata helyszínévé és a busójárás városaként él leginkább a köztudatban, a város idegenforgalma leginkább ezekre

az eseményekre tud építeni. Érdekes megjegyezni, hogy már 1935-ben, a Mohács Hírlap egy számában a következőképp szerepeltek az idegenforgalom fellendítésére vonatkozó tervek: „*Mohács idegenforgalmi szempontból a következő alkalmakat kell, hogy felhasználja: 1. Farsangi busójárás, 2. a mohácsi csata vonatkozásai, 3. a Duna és a fürdő élet.*” [Mohácsi Hírlap, 1935.]

3.4.2. A busójárás története, aktuális állapota

Első magyar elemként 2009 szeptemberében a mohácsi busójárást vették fel az UNESCO Szellemi kulturális örökség reprezentatív listájára.

Néhány szó a busójárás eredetéről:

A szokás eredetéről több elmélet született.

Az első és legvalószínűbb, hogy a Balkánról valószínűleg az 1600-as évek végén betelepült sokacok (katolikus vallású horvátok) hozták be hazánk területére a szokást, téltemető, tavaszköszöntő jelleggel, illetve néhány termékenységarázsló motívummal. Eredetileg a busók házról házra jártak, mindenféle varázslatokat végeztek a következő évi jó termés érdekében (felszántották az udvar egy részét, a jószágszaporulat és a jó termés érdekében szalmát és hamut szórtak szét), megölelgették a fiatal lányokat, meghúzták a hajukat, hogy termékenyek legyenek. A busó egyfajta emberfeletti lény, összekötő kapocs az emberek és a természetfeletti hatalmak között, külsejével elijeszti a telet az ártó szellemeket, varázslatos képességeivel pedig áldást hoz a házra. A busóvá válás egyfajta felnőtté avatást is jelentett, szabálya volt, hogy a busót nem szabad felismerni. (Az igazán autentikus busócsoporthoz körében ez a szabály ma is él.) [Vikár, 2011.] A busó hagyományos ruházata a szőrével kifelé fordított suba, bocskor és fából készült maszk. Általában zajt keltő eszközöket is használtak, például kereplőt, kolompokat, ágyúkat. A maszkot eredetileg mindenki maga faragta, s az idők folyamán sokat változott a stílusa. Mára vannak busómaszkfaragók, közülük sokan alakítottak ki jellegzetes, csak rájuk jellemző formavilágot. A busókat kísérhetik úgynevezett „szép busók”, ezek sokac viseletbe öltözött asszonyok, lányok, valamint „jankelék”, ők általában fiatal suhancok rongyos ruhában, akik a lányokat ijesztgetik, kergetik és zsákjukkal ütögetik. [www.mohacsibusojaras.hu, Vikár, 2011.]

Él egy legenda is a busókkal kapcsolatban, mely szerint ők voltak azok, akik a törököket ijesztő álarcaikkal kiűzték Mohácsról, de ennek valószínűleg nincs igazságtartalma (a történet a 7. mellékletben olvasható). Mivel pontos adatokat nem tudhatunk arról, hogy a

sokacok mikor érkeztek erre a területre, a történet hiteltelenségének oka lehet az, hogy ez a horvát népcsoport sokkal később települt be, mint ahogy a törökök elhagyták Mohácsot; de az is lehet, hogy már itt voltak a török uralom idején, és a törökök tényleg láthattak busót, de mivel ők augusztusban, tehát nyáron vonultak ki, a busók pedig nagybőjt kezdetén, februárban öltik fel álarcukat, szintén lehetetlen, hogy a busók okozták az ijedtséget.

Egy harmadik elmélet pedig Dr. Cita Katalin kutató kutatásán alapszik, miszerint a busójárás a római kor előtti időkből ered. Amikor a rómaiak a Kárpát-medencébe érkeztek, barbár népet találtak itt, aki Pán istent tisztelte, ezért is nevezték el a vidéket Pannóniának, ami „Pán vallásúak földjét” jelent. Szerinte a busójárás Pán isten tiszteletére rendezett termékenységvarázsló rítus volt eredetileg, s a busó az istenséghez szorosan kapcsolódó, termékenységvarázsló lény.

A busójárás első hivatalos írott forrása az 1783-as Canonica Visitatio, mely eléggé elítélően szól róla, ugyanis az egyház szemében ez az esemény pogány szertartásnak számított, valamint a termékenységvarázsló szokások jellege miatt trágárnak, szemérmetlennek is. Emiatt több korszakban tiltották a busójárást, a tiltás mégse akadályozta a busókat abban, hogy folytassák ősi hagyományukat. Mindig akadt valaki, aki elővette busóálcát és nekiindult elűzni a telet.

A busójárás ma

A busójárás mai formájában eltér az eredetitől. Míg régen a busók házról házra jártak és végezték a fent említett varázslatokat, mára kivonultak az utcára és farsangi felvonulás keretében teszik ugyanezt. Alakultak Mohácson busócsoporthoz, akik nemcsak busójárás idején, de egész évben szerveznek programokat maguk között, s egy-egy csoportnak saját arculata van. Ezek többnyire baráti társaságok, a Busó Club kivételével, mely jogilag bejegyzett klubként működik. Neveik a busójárás kellékeiből (Ágyús, Botos, Bődönhajós, Bundások, Favellások), a vezetőjük nevéből (Kulutácshoz csoport), vagy a busójáráshoz kapcsolódó eseményekből eredhetnek (Dunai átkelés, Nagy durranás, Télűzők). A hagyományt ma meghatározza ez az előbb említett kétarcúság: a busócsoporthoz, akik a közösség tagjait gyűjtik egybe és élővé teszik a busójárást, illetve a felvonulás-jelleg, amely főleg az idegenforgalom miatt alakult ki. [Candidature, 2009.]

Sokac nyelven a busójárást *pokladának* hívják, ez átöltözést, átváltozást jelent. Amikor a busó felveszi maszkját, megszűnik számára a külvilág, egy másik valóságba lép be, s

onnan bentől, az álarc mögül egészen máshogy látja a világot. Más lesz az értékrend, szabad fogdosni a lányokat, maga az ember is valaki mássá válik. S ide kapcsolódik az a régi hagyomány, hogy nem szabad, hogy felismerjék a busót, mert a busó már nem az az ember, aki felvette a subát és a maszkot, hanem egy, a gonosz szellemeket elűző lény. A busó arcát takaró maszknak ijesztőnek kell lennie, s a busók valóban ijesztgetnek, de valójában csak játékból. Nemcsak a maszk kelt félelmet, hiszen a szalmával kitömött nadrág és a nehéz bundák viselőjüket hatalmasnak mutatják, tehát egész megjelenésük, viselkedésük tiszteletet parancsoló, ijesztő, ugyanakkor játékos. Hiszen a busók főleg a rossz szellemeket és a telet ijesztik el, játékukat azonban illik komolyan venni.

A busójárás, megjelenése óta, rengeteg változáson ment keresztül. Elsősorban a 20. századi folyamatokat szeretném bemutatni, hogy lássuk, hogyan is maradt meg a hagyomány a mai formájában. A század elején, az 1910-20-as években létezett egy maszkos felvonulás, de ez nem mondható busójárásnak. Megrendezett karnevál volt, amin részt vett néhány busó is, de nem ők adták a rendezvény alapját. Viszont ekkor a Dél-Magyarországról északra költöztek, főleg akik a Duna vonalán éltek, fokozatosan visszatértek déli rokonaikhoz, többek között Mohácsra is, hogy részt vegyenek a farsangi karneválokon. A Magyar Gőzhajózási Társaság forgalma utasforgalmán megfigyelték, hogy a farsangi időszakban jelentősen megnövekedett a Mohácsra utazók száma – így indult el a busójáráshoz kapcsolódó turizmus, s ekkor ismerte fel a város, hogy az idegenforgalomnak fontos szerepe van a hagyomány fennmaradásában. A Mohácsi Hírlap egy 1935-ös a következőket írják:

„(...) vitéz Horváth Kázmér dr. az idegenforgalmi bizottság előadója részletesen beszámolt az idegenforgalmi hivatal múlt évi működéséről. A hivatal propagandájának látható eredményei voltak. Így a farsangon nagyon sok idegen megfordult Mohácson, még Somogyból is. (...)” [Mohácsi Hírlap, 1935., 3. old.]

Fontos megemlíteni, hogy a busójárás/poklade nem kizárólag mohácsi szokás, más környező falvakban is élt a hagyomány, ám többek között a közönség hiányának köszönhetően lassanként kihalt.

A két világháború után Mohácson is nagyon kevés busó maradt. Az 50-es években a város szervezte meg a busójárást, városi tulajdonú ruhákat adtak kölcsön, a rendezvény elvált magától a közösségtől, s olyan is előfordult, hogy a busók napszámot kaptak azért, hogy beöltözzenek. Nem is fordítottak akkora gondot az autentikusságra, sokszor hiányos

öltözetben, maszk nélkül, saru helyett gumicsizmában vonultak fel. A városnak viszont érdeke volt, hogy életben tartsa a farsangi hagyományt, hogy vonzza a turistákat. Ekkor a turizmus kedvéért szervezték meg a busójárást, és bármennyire is igénytelenül, de létezett: azt lehet mondani, hogy az idegenforgalom tartotta életben a hagyományt.

A 60-as években egy ideig jelmezversenyként szerepelt a busójárást, a busók számokkal a nyakukban vonultak fel, 1966-ban pedig a Pécsi Színház egy rendezője a város főterén megrendezte a törökverés jelenetét a busókkal, kevés sikerrel. Az akkori rendszer ugyanis gyanúsítást ítélt minden alulról jövő kezdeményezést, a nép identitásának megnyilvánulását, s a színházi rendezéssel „hivatalossá”, kontrollálhatóvá próbálták tenni az eseményt. Ez a megrendezett „utánpótlás” kimondottan taszította a „valódi busókat”, akik tényleg az elődöktől rájuk maradt hagyományt gyakorolták. [Csonka-Takács, 2009, Vikár, 2011.]

Az 50-es évek végén aztán Raffai Anna *Busójárást Mohácson* címmel néprajzi dokumentumfilmet készített a busójárásról. Később, 1962-ben a fenti dokumentumfilm alapján játékfilm is készült, már színesben. Ez fontos részlet, mivel a színes felvételen sokkal jobban látszanak a kellékek és többek között ez a film is hatással volt a maszkok jellegének változására. Színes maszkok készültek, sokkal nagyobbak lettek az eredetiekénél, néhol addig nem használt díszítőelemek is megjelentek rajtuk (szarvak, kalapok) (ld.: 1. melléklet: régi és új típusú busómaszkok). A filmmel felerősödött a hagyomány fontosságának tudata is, a közösség tagjai rájöttek, hogy valami hatalmas érték birtokában vannak, amit érdemes megőrizni.

A 80-as évekre aztán kialakult egy belső igény a hagyomány ápolására, önszerveződő baráti körök alakultak, akikből a mai busócsoportok lettek. Mára céljuk, hogy visszatérjenek a minél eredetibb, minél autentikusabb eszközökhöz, módszerekhez, szokásokhoz. Sok vita is van ebből a különböző csoportok között, hogy mi fér bele és mi nem a busójárást keretei közé. (Például a felvonuláskor vonulhatnak-e traktorral vagy teherautóval, ha az eredeti jármű a ló vagy szamár által húzott szekér volt.) A szellemi örökségi listára való felkerülés valószínűleg csak még inkább növeli a gyökerekhez való visszatérés igényét, hiszen egyrészt ha kiérdemelték ezt a nemzetközi elismerést, akkor nő a belső igény az örökség ápolásának folytatására, másrészt benne is van az egyezményben, hogy a megőrzést célzó intézkedéseket kell hozni. Tehát mind belső mind külső hatások miatt várhatóan egyre letisztultabb lesz a busójárást. Ugyanakkor, mivel élő örökségről van szó, természetes, hogy változik. Bekerülhetnek új elemek, és ezek nem egyszer vitát

válthatnak ki (mint fentebb említettem a gépkocsi és a szekér esetét) a közösségen belül. De ha maga a busójárás befogadja az újat, akkor az szerves részévé válhat a hagyománynak. Ilyen elfogadott dolog például, hogy kosszarvak kerültek a maszkokra: mára ez teljesen megszokott. Ami pedig nem egyeztethető össze az örökség értékeivel, azt kivetí magából a közösség.

A busójárás felvétele az UNESCO reprezentatív listára

A busójárás olyan szokás, mely összegyűjti a mohácsi sokac lakosságot és magyar, sváb, szerb és roma szomszédait, hogy együtt gyakorolják azt a hagyományt, amely generációról generációra öröklődött a sokacok betelepülése óta. Mindegyik nemzetiség magáénak vallja, a mohácsi identitás részeként ismeri el, kultúrája részeként gondol rá. Az UNESCO-lista kategorizálása alapján a társadalmi szokások, ünnepi rítusok és a hagyományos kézművesség csoportokba került be. Az UNESCO előtt tehát magáról a szokásról beszélünk, melynek eredeti célja a tél elűzése, a böjt kezdetének jelzése volt, de a busó nem busó a faragott álarc, a bocskor és a kifordított birkabőr bunda nélkül. Ugyanakkor ezek a tárgyak egymagukban szintén teljesen más jelentést hordoznak, mint ha egy busó viseli őket. Lehet népművészeti értékük, ha régen készült, akkor gyönyörködhetünk elődeink fantáziájában, képességeiben, de szerves egységet a kettő együtt alkot: az esemény a hozzá elválaszthatatlanul kapcsolódó tárgyakkal.

A szellemi örökség részét képezik tehát a busók kellékei is: a maszk, a suba, a nadrág, a hangszerek és a járművek. Maga a helyszín, Mohács városa ugyanúgy az örökség szerves része, mert bár előfordul, hogy a busók elhagyják a várost, maga a busójárás teljes egészében csak Mohácson látható, és csak ott hiteles. Az idők folyamán a szokás folyamatosan változik, tehát élő marad, a számára idegen elemeket elutasítja, míg van, amit elfogad és beépít a régi tradíciók közé.

Az elem felvétele a reprezentatív listára lehetőséget ad a városnak, hogy mind nemzeti, mind nemzetközi szinten megismertessék a busójárás mibenlétét a közvéleménnyel, megmutassák az emberi kreativitás kifejeződését és a kulturális nyitottság érvényesülését saját hagyományukon keresztül.

A helyi önkormányzat be kívánja vezetni az iskolai tantervbe a busójárás eredetének oktatását, hogy elég korán megismertethessék a fiatalokat a közösség számára oly fontos gyakorlattal, ez tehát az elem megőrzésére irányuló programok egyike. Továbbá nyílt egy magánmúzeum, a Busóház, ahol egész évben láthatók busók, karneváli jelenetként

beállított bábuk vannak beöltöztetve, melyek teljesen valódi, ma is használatban lévő ruhák. Februárban, az igazi busójárás idején ezeket a ruhákat öltik magukra a busók, hogy kimenjenek a város utcáira. További terv, hogy a múzeumban archív filmeket vetítenek majd régi, illetve néhány évvel ezelőtti busójárásokról. Ugyanígy az eredeti sokac zenét is szeretnék bemutatni a jelmezek mellett. (ld.: 1. melléklet: Kép a Busóházról)

3.4.3. A busójárás szerepe az idegenforgalomban – statisztikák

A korábbi fejezetben Bruges városáról és az ottani Szent Vér körmenetről volt szó. Nagyon fontos tudatosítani, hogy míg Bruges esetében önmagában egy turisztikai központról beszélünk, melynek vonzerőit kiegészíti egy évente egyszer megrendezett körmenet, Mohács nem rendelkezik más (avagy nagyon kevés) egyéb vonzerővel, így idegenforgalmát nagymértékben meghatározza a szintén évente egyszer megrendezésre kerülő busójárás.

Fentebb már volt róla szó, hogy az elmúlt évszázad során az idegenforgalom nagymértékben segítette a busójárás fennmaradását, melyet egy, a Mohácsi Hírlapban 1935-ben megjelent cikk is alátámaszt, ami az idegenforgalmi hivatal mohácsi törekvéseiről ír. A cikk szerint volt olyan nyári nap, amikor a vasút „1260 idegen utast jelentett, akik megtekintették a várost és kisebb dolgokat vásároltak is.” [Mohácsi Hírlap, 1935., 3. old.] Ez a szám alig marad el a mai látogatók száma mögött: a nyári hónapokban 1600-2100 látogató fordul meg havonta a városban. Az ország különböző pontjairól (18 vármegyéből) több iskolai csoport is ellátogatott a városba, s már akkor felmerült egy számukra megfelelő szálláshely kialakításának ötlete. A busójárás akkori programjában koszorúzás, farsangi felvonulás, jelmezverseny, színházi előadás szerepelt. A MÁV különvonatot („kultúrvonatot”) is indított a farsangra. A cikk sajnálkozva szól arról, hogy a szűk költségvetés miatt a város nem csinálhat plakátpropagandát, ám az egész országban terjesztik Mohács idegenforgalmi prospektusait.

Látogatói statisztikák

A város látogatottsága az utóbbi hét évben kis mértékben, de folyamatosan nőtt. A mohácsi Tourinform iroda adatbázisából származó részletes adatok az 1. mellékletben szerepelnek.

Míg az év 11 hónapjában havi 700-2000 látogató fordul meg Mohácson (természetesen nyáron ez a szám magasabb, a néhány százas adat a téli hónapokra jellemző), addig

februárban több tízezer kíváncsiak az őszi hagyományra, az ünnepre. 2009-ben ez a szám meghaladta a 80000 látogatót, 2011-re pedig (az egész hét adatait nézve) a 170 ezret is.

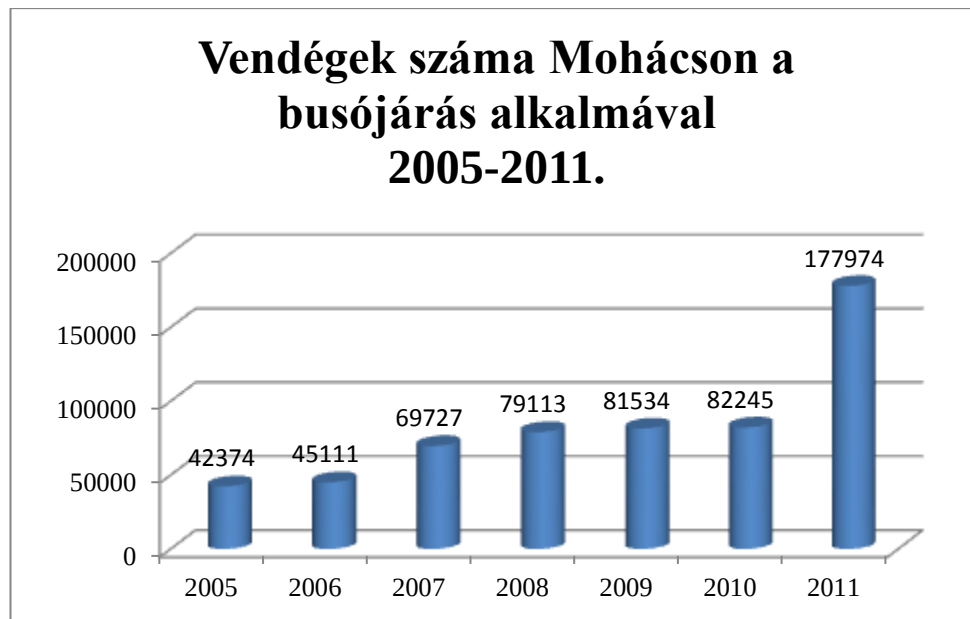
Az alábbi táblázatban a látogatottság százalékos változását láthatjuk az előző év februári adatok, illetve 2005 februárjának százalékában. A növekedés átlagos üteme ezen adatok alapján évente 11%, a változás 2005 és 2011 között pedig összesen 320%-os növekedés (Tehát a látogatók száma négyszeresére nőtt.)

5. táblázat A busójárás látogatottságának alakulása 2005-2011., saját készítés

Év	Busójárás látogatói	Előző év %	2005 %-ában
2005	42374		
2006	45111	106%	106%
2007	69727	155%	165%
2008	79113	113%	187%
2009	81534	103%	192%
2010	82245	101%	194%
2011	177974	216%	420%

A busójárás az utóbbi években egyre több látogatót vonz. A mohácsi Tourinform Iroda adatai szerint jelentősen nőtt az elmúlt öt évben a busójárás miatt a városba látogatók száma. Ez az adat igazolja, hogy a busójárás Mohács meghatározó turisztikai terméke. Az 1. mellékletben található grafikon jól szemlélteti, mekkora embertömeg jelenik meg a busójárás időszakában a városban, s ez hogyan viszonyul az egész éves látogatottsághoz: a többi tizenegy hónap adatai a busójáráskori értékek töredékei.

2005 óta a busójárás látogatóinak száma rohamosan növekedett. Az adatok szintén a Tourinform adatbázisából származnak, s a busójárás hónapjára vonatkoznak, tehát a rendezvény mind a 6 napján Mohácson megforduló látogatókat számolják. 2010-ben ez a szám enyhén csökkent a rossz idő miatt, 2011-re viszont a látogatottság rekordot döntött, egyedül a vasárnapi programokra mintegy 80 ezren voltak kíváncsiak, szombaton 25 ezren jártak a városban, a többi napokon pedig 3000-13000 közti látogatószámot regisztráltak. A 2011-es ugrásszerű növekedés magyarázata több tényezőre vezethető vissza. Egyrészt a megelőző (2010-es) évben a rossz idő és veszélye útviszonyok miatt kevesebben mertek nekiindulni, másrészt viszont, mivel az adatok nem egyetlen nap látogatóinak számát mérik, a programbeli változtatások sikerét is mutatják: a vasárnap mellett a farsang többi napján is érkeztek látogatók Mohácsra, s valószínűsíthető, hogy többen közülük néhány éjszakára is ott maradtak.

8. ábra A busójárás látogatottságának alakulása 2005-2011., saját készítés

Kérdőívek

A busójárás résztvevőinek elégedettségéről kérdőíves felmérés készült, melyet 2010-ben és 2011-ben tölthettek ki a farsangra érkező vendégek. 2010-ben 85-en nyilvánítottak véleményt, míg 2011-ben csupán 45-en mondták el, mit gondolnak a busójárásról. A válaszadók véletlenszerűen kerültek kiválasztásra, személyes megkérdezéssel és a Tourinform iroda segítségével. A válaszadók mintegy 60%-a nő volt (mindkét évben), s közel a fele a 26-55 éves korosztályhoz tartozik. Iskolai végzettségüket tekintve túlnyomórészt (60%-ban) a felsőoktatási intézményben végzetek töltötték ki a kérdőíveket. Közel egyenlő arányban (25-25%) érkeztek a megkérdezettek Mohácsról, Budapestről, megyeszékhelyekről vagy az ország egyéb településeiről. 2011-ben a 45 válaszadó közül hárman külföldről (Franciaországból és Svájcban) jöttek a busójárásra. A kérdőívet kitöltő résztvevők egynegyede rendszeresen részt vesz a busójáráson, 42-47%-uk a médiából tud a rendezvényről, annak pontos időpontjáról, 22-24%-uk pedig barátain keresztül értesült róla. A 2010-ben megkérdezett 85 ember közül 40-en (47%) már vettek részt a mohácsi busójáráson, míg 2011-ben valamivel több, mint a megkérdezettek fele (27 fő) először jött el. Mindkét évben 80% fölötti volt azoknak az aránya, akik célirányosan a busójárás miatt érkeztek Mohácsra, egyértelmű tehát, hogy a busójárás a város egyik legnagyobb vonzerői közé tartozik.

Az UNESCO-listára való felvételt tekintve 2010-ben a megkérdezettek 80%-a tudott róla, hogy a busójárás nemzetközi szintű elismerést kapott, 2011-re ez a szám már 87% volt. A

legtöbbször, mintegy 30%-uk, az internetről tájékozódott az UNESCO-jelölést illetően, valamint egyéb médiumokból (tv-ből, újságból, rádióból) is hallottak róla. A tény, hogy a busójárás szellemi örökség listás lett, 2010-ben csupán 36%-ban, 2011-ben pedig még ennél is alacsonyabb arányban, 20%-ban befolyásolta az embereket a döntésben, hogy részt vegyenek a busójáráson. Ez az arány kicsivel magasabb ugyan a Bruges-ben mértnél, de itt is azt mutatja, hogy idegenforgalmilag nem meghatározó az a tény, hogy valami az UNESCO szellemi kulturális örökségi listán szerepel.

A vendégek által Mohácson töltött vendégéjszakák átlaga (a minta alapján) 2010-ben 0,987 éjszaka, míg 2011-re ez enyhén csökkent 0,933 vendégéjszakára. Tehát a busójárásra érkezők túlnyomó része csak a vasárnapi programokra jön, s a válaszadók csupán 36%-a tölt a városban legalább egy éjszakát. Ez a bruges-i adatokkal összehasonlítva a belga városban hosszabb időt eltöltőknek csupán kicsivel több, mint a fele. Nem véletlen, hogy a busójárás szervezői arra törekszenek, hogy több napra elosszák a programokat, így emelve a vendégek tartózkodási idejét.

A mohácsi tartózkodás összetevőivel való elégedettséget tekintve a megkérdezettek a következőképpen értékelték: A programokkal általánosságban 2010-ben ötös skálán mérve átlagosan 4,41 pontnyira voltak megelégedve a válaszadók, ez a szám 2011-re kis mértékben 4,79-re nőtt. A vendéglátás 2010-ben 4,17-es átlagot ért el, míg 2011-ben ez a szám már csak 4,08. Sokan megjegyezték, hogy a nagy tömeg miatt nem lehet bejutni a vendéglátóhelyekre, ami a hideg miatt kellemetlen. A szállásslolgáltatást igénybe vevők 4,56, illetve 4,65-ös szinten voltak átlagosan megelégedve a szolgáltatásokkal, ami azt mutatja, hogy a szálláshelyek színvonala megfelel az elvárásoknak.

A kérdőíves felmérésekben a kitöltőknek válaszolniuk kellett arra a kérdésre, hogy tudták-e, hogy a busójárást felvették az UNESCO reprezentatív listára. A következőkben álljon itt egy függetlenségvizsgálat, hogy a válaszadók között van-e kapcsolat a személy kora és aközött, hogy hallott a felvételtől. A próba Khi-négyzet módszerrel történt, SPSS statisztikai szoftver használatával, mely alapvetően a változók függetlenségét vizsgálja.

6. táblázat Az életkor és a reprezentatív listára való felvételtől való információ kapcsolatának vizsgálata, Mohács, 2010.
forrás: saját készítés, SPSS

Kor*Tudta-e, hogy a busójárást felvették az UNESCO Szellemi kulturális örökség reprezentatív listájára? 2010. Symmetric Measures			
		Value	Approx Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,634	,000
	Cramer's V	,448	,000
N of Valid Cases		85	

7. táblázat Az életkor és a reprezentatív listára való felvételtől való információ kapcsolatának vizsgálata, Mohács, 2011.
forrás: saját készítés, SPSS

Kor*Tudta-e, hogy a busójárást felvették az UNESCO Szellemi kulturális örökség reprezentatív listájára? 2011. Symmetric Measures			
		Value	Approx Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,794	,000
	Cramer's V	,561	,000
N of Valid Cases		45	

A fenti táblázatokban láthatók a kapcsolatvizsgálat értékei. Az empirikus szignifikanciaszint (0,000) alapján megállapítható, hogy a nullhipotézist, miszerint a változók függetlenek, elutasíthatjuk, tehát van szignifikáns kapcsolat a korosztály és az UNESCO-jelölés ismerete között. Ez a kapcsolat 2010-ben, 85 fős minta alapján a közepesnél valamivel gyengébb (0,448), s a kapcsolat szorossága 2011-re nőtt, ekkor már (45 fő válaszainak alapján) közepesnél enyhén erősebb (0,561) volt.

A vizsgálat magyarázata, hogy az idősebb korosztály feltehetően jobban érdeklődik a kultúra világának nemzetközi hírei iránt, több kapcsolata van a médiával, míg a fiatalabbak (19-26 évesek) inkább az élményt keresik, számukra kevésbé releváns információ az, hogy a rendezvény, ahova érkeznek, mennyire elismert országos és nemzetközi körökben. A időbeli változás pedig magyarázható azzal, hogy a listára való felvétel óta több idejük volt információhoz jutni, mely egyébként több fórumon is elérhető volt.

3.4.4. Marketingeszközök

A mohácsi Tourinform Iroda kapcsolattartójával, Pécsvári Sándorné Katalinnal 2009-ben készült interjúból kiderült, hogy az eseményre nemcsak magyar turisták érkeztek és érkeznek a városba, már eddig is több külföldi csoport volt kíváncsi a busójáráásra. Főleg Mohács testvérvárosaiból (Pélmonostor-Horvátország, Besheim-

Németország, Aranyosgyéres-Románia, Wattrelos-Franciaország, Sieminaowice Slaskie-Lengyelország, Beykoz-Törökország) érkeznek buszok, így horvát, német, török, román, francia és lengyel helységekből utaznak el Mohácsra a farsangi ünnepre, de a környező országokból is sokan érdeklődnek a hagyomány iránt. Arra kérdésre, hogy mit várnak az UNESCO-kitüntetés kapcsán, azt válaszolta, hogy már 2009-ben, amikor az esemény felkerült az UNESCO-listára, jelezték japán utazási irodák, hogy szerveznének csoportokat a 2010-es busójárásra. Az UNESCO-listára kerüléssel számoltak azzal, hogy az örökségturizmus megjelenésével a látogatottság nő, ám úgy tűnik, a növekvő létszámot Mohács már nem tudja majd kezelni. Kettő szálloda üzemel a városban (Pannon Hotel, 22 szobával; Szent János Hotel, 49 szobával), illetve több kisebb panzió (Aréna, Autós, Duna, Révkapu, Mediterrán Panziók; Centrum Vendégház, Pegazus Lovasfarm; összesen mintegy 62 további szobával), emellett lehetőség van magánszálláshelyek igénybevételére is a Mohácson és a környező településeken egyaránt. A Pécsvári Sándornéval készült telefoninterjúból az is kiderül, hogy a busójárás hetében a város 50 km-es körzetében minden lehetséges szálláshelyet elfoglalnak az odalátogatók. (falusi szálláshelyek találhatók például Bólyban, Dunaszekcsőn, Himesházán, Liptódon, Nagynyáradon).

A növekvő érdeklődésre való tekintettel és a város idegenforgalmi szolgáltatásainak jobb kihasználtságát elősegítendő, többféle változtatás történt a busójárás programjában. A karnevál hagyományosan hat napos, a nagyböjt kezdete előtti hét csütörtöktől húshagyó keddig tart. Maga a tényleges busójárás azonban csak vasárnap van, kedden pedig, farsang utolsó napján temetik a telet, ekkor égetik el a hideg évszakot jelképező koporsót is. Azonban csütörtöktől szombatig és a hétfői napon kevés vonzó program várta a látogatókat. A város célja volt, hogy a Mohácsra látogató emberek a farsangi hét többi napján is találkozhassanak busókkal: a változás alapja a kínálatbővítés volt, megtöltötték programokkal a hét többi napját is. Az ezredforduló előtt a busójárásra érkezők száma 15-20000 fő körül mozgott minden évben, általában ugyanazok az emberek látogattak el az eseményre, családi, baráti társaságokkal. 2000 óta szélesebb körű információáramlást biztosítanak, így nemcsak a vendégek száma nő, de egyre többen is vonulnak fel. A Széchenyi Tervből a város is kapott a busójárás céljaira 3,5 millió forintot, melyből 80 db teljes busó felszerelést vásárolt az önkormányzat.

Ezek az új jelmezek motivációként is hatottak a fiatalokra, egyre többen készítik el saját maszkjukat, ruhájukat, egyre több az autentikus öltözékben vonuló busó, mely a baráti kört is egyre inkább vonzza.

A programokban beállt változtatások a következők: Csütörtökönként a Kisfarsangot rendezik meg, melynek során a gyerekek öltenek jelmezt, ún. jankelének öltöznek be. A jankele feketére festett arcú, fiatal fiú, zsákkal a kezében kergeti a lányokat, a termékenység elősegítésében van nagy szerepe. Mióta a város nagyobb hangsúlyt fektet az autentikusságra, a csütörtöki eseményeken is összeszedettebbek a jelmezek, a gyerekeket is tudatosabban készítik a farsangra, jelmezversenyt hirdetnek, s az utóbbi években a környező sokac települések iskoláiból is érkeztek beöltözött tanulók, valamint keresleti oldalról volt cég, mely célirányosan a kisfarsang idejére időzítette incentive kirándulását. Szintén csütörtökön a busók kihozzák eszközeiket az utcára, megmutatják a kereplőket, maszkokat, mintegy jelezve a busójárás közeledtét. Péntekre időzítik a busójáráshoz kapcsolódó kiállítások megnyitót. Érdekes változás még, hogy a busók már ezen a napon megjelennek a városban, különböző vendéglátó egységekbe spontán mennek be az egyes busócsoportok. Ennek a „menetnek” az elnevezése „Bortúra a busókkal”. Nincs kötött koreográfia, a csoportok oda és akkor mennek, amikor szeretnének, a program célja elsősorban a vendégcsalogatás, fogyasztásösztönzés. A busók a régi hagyományból kiindulva elvégzik termékenységvarázsló rítusaikat, elijeszti a rossz szellemeket, maguk is jól érzik magukat. Szombaton szervezik meg az úgynevezett busó lakodalmat, ami farsangi szokás, általában a férfi-nő szerepcserén alapul. A lakodalmat busók húzzák. Ez az elem nemrég került be a busójárás szokásai közé, (először 2008-ban vonultak fel, majd 2009 óta hivatalosan a szombati programok közé tartozik) s jó eszköz, hogy a vendégeket már szombaton Mohácsra csábítsa (a látogatók száma 20 000 körülire tehető). Természetesen a karnevál csúcspontja továbbra is a vasárnapi felvonulás, ekkor látható a legtöbb busó és erre kíváncsiak a legtöbben. Vasárnap összesen 70-80 000 fő vonul ki Mohács utcáira. Azonban a tapasztalatok az mutatják, ezzel a számmal a város közel elérte befogadóképességének felső határát (a legeslegfelső limit a 100 000 fő, melyre még nem volt példa, de kérdéses, hogyan tudná kezelni a város). A tömeg számára a kritikus pont maga a felvonulás, hiszen annak útvonala és csomópontjai adottak, ám minél többen kíváncsiak rá, annál kevesebb hely marad maguknak a busóknak. Ezt

a problémát enyhítendő, a szervezők térben széthúzták a programokat, több helyszínre áttéve a programkínálatot, ezzel több csomópontot kialakítva. A különböző helyszíneken párhuzamosan, egy időben folynak a programok, s a vendéglátó sátrak is koncentráltan, két helyen helyezkednek el. A programcsomópontok a Duna-parti szabadtéri színpad, a Széchenyi tér és a Deák tér (vendéglátás). A tömeg kezeléséhez hozzátartozik megfelelő számú mellékhelyiség biztosítása is: a város több mobil WC-t vásárolt az elmúlt évek tapasztalatai alapján, valamint Pécs városától is bérelnék.

A korábban említett kérdőíves felmérés során többen elmondták, hogy problémás a vendéglátóegységek száma, illetve elérhetősége, valamint a parkolást is nehezen tudják megoldani az ide látogatók, ugyanis a város nem rendelkezik kellő számú parkolóhellyel. Többek között ez utóbbi probléma kiküszöbölésére szervezte meg a város, hogy a település bejáratánál, a fő útvonalak mellett 2010 óta információs pultokat állítanak fel, ahol helyi diákok adnak tanácsokat a busójárásra érkezőknek: térképpel, programfüzettel látják el az embereket, tanácsot és útmutatást adnak, hol tudnak parkolóhelyeket találni, akár a központtól kicsit távolabb lévő utcákban. Másrészt a pultok és az ott információt adó fiatalok szerepe fontos a vendégek tájékoztatásában, hogy tudják, mire számítsanak, s könnyítse döntésüket a programok között. Az informálás feladata ezen kívül a rendőröké is. Mint minden tömegrendezvényen, a busójáráson is szükség van rendőri biztosításra. Mivel azonban a városban nem teljesít elegendő számú rendőr szolgálatot, több más településről is jelen voltak rendőrök Mohácson, s sajnos negatív tapasztalatként kellett elkönyvelnie a szervezőknek, hogy ők nem tudták tájékoztatni az érdeklődőket. A jövőben tehát a város céljai közé tartozik alapvető információk átadása a szolgálatban lévő rendőröknek is.

A további napok programjai között szerepel a házalás, az ősi termékenységi rítusok elvégzése a lakóházaknál. Kedden pedig ténylegesen elégetik a telet jelképező koporsót, ezt a napot nevezik „farsang farkának”, hiszen másnap már hamvazó szerda következik, mely a húsvét előtti 40 napos böjt kezdete. Az utolsó két nap főleg a mohácsiaknak szól, több okból kifolyólag. Egyrészt a közösség tagjai ismerik egymást, ők látogatják végig barátaikat (de az utcán bárki találkozhat jókedvű busókkal, akik mindig készek egy kis játékra), másrészt ezek a napok nem

munkaszüneti napok, így az ország más tájairól érkezők jellemzően nem tudnak hétköznapi Mohácson maradni.

Mint már kiderült, Mohács idegenforgalmára jellemző, hogy rendezvényei, attrakciói főleg helyi vagy nemzeti jelentőségűek, s egyik sem éri el a busójárás ismertségét. A városban az idegenforgalom csúcspontja a busójárás öt napjára tehető, amikor tízezrek fordulnak meg Mohács utcáin. Közülük nem kevesen érkeznek több napra, akik rokonoknál, barátoknál szállnak meg, ám Mohács néhány szállodája és panziója nem képes kiszolgálni az egyre növekvő keresletet, s a városnak célja is a vendégéjszakák számát vonzó programlehetőségekkel emelni. Jó megoldás lehetne tehát a mohácsiakat és a távolabbi településeken lakókat ösztönözni, hogy vállaljanak szobakiadási tevékenységet, s esetleg egy ifjúsági szálló vagy faházak szálláslehetősége is megérné a befektetést. Szállodát építeni kevésbé ajánlott, ugyanis egyelőre a város nem rendelkezik kellő vonzerővel ahhoz, hogy szállodáit egész éven át megtöltse.

A busójárás marketingkommunikációs tevékenységei közül érdemes megemlíteni néhányat: 2008-ban a Coca Cola farsangi reklámjában szerepeltek busók [http://www.youtube.com/watch?v=HBKFFeG4Px4&feature=player_embedded], ezen felül a Coca Cola üvegén is láthatók voltak a maszkos alakok. A Magyar Turizmus Zrt. 2009-es Fesztiválok Éve csomagjának egyik plakátján a busók jelentek meg, így az egész országban népszerűsítették a busójárást. Létezik Busapesten egy nemzetközi rövidfilm fesztivál (Budapest Short Film Festival), melynek rövidítése „busho”, s logóján egy busómaszk stilizált képe látható. (A fesztivál egyik szervezője maga is foglalkozott a busójárással)

A Magyar Nemzeti Bank 2011 farsangjára emlékérmét adott ki a busójárásról. Az érme a szellemi örökség elemei Magyarországon emlékérem-sorozat tagjaként látta meg a napvilágot, 5000 forint névértéke van, s összesen 8000 példányban készült. [www.mnb.hu/Bankjegy_es_erme]

A marketingkommunikáció részeként a busók több egyéb, országos rendezvényen is részt vesznek: bemutatkoznak a kaposvári Dorottya Napokon, 2011-ben a miskolci Kocsonyafesztiválon is lehetett busókkal találkozni, s külföldi, a busójáráshoz hasonló maszkos felvonulásokon is megjelennek, ha meghívást kapnak. A busók jelenléte természetesen nem tudja pótolni magának a busójárásnak az élményét, de

ízelítőt adhat a hangulatból, melynek segítségével egyre több embert képesek a városba csábítani.

2011 júliusában az önkormányzat úgy döntött, pályázatot ír ki a busójárás egységes arculatához hozzájáruló logó elkészítésére, ugyanis a különböző árusok, idegenforgalmi szolgáltató helyek nagyon sokféle és nagyon különböző (stílusban és színvonalban egyaránt eltérő) jelképekkel hirdették a busójáráson termékeiket. A logópályázatra érkezett ötleteket 2011. szeptember 10-ig lehetett benyújtani, majd október harmadikán már ki is választották azt, amelyik ezentúl képviseli a busójárást. A döntésben az önkormányzati képviselők és szakmai zsűri vett részt. A logópályázat célja többek között a busójárás egységes arculatának kialakítása, ám ez kizárólag a rendezvényre vonatkozik, nem kívánják a város arculatát egyedül a busójárásra alapozni. Továbbá Vikár Csaba, a Mohácsi Önkormányzat titkársági munkatársa, egyben a busójárás egyik szervezője elmondta, hogy bár egy logó kialakítása általában marketingcélból történik, Mohács esetében a városnak és a busójárásnak nincs szüksége összetett marketingkommunikációs eszközök használatára, ugyanis a busójárás „önmagát hirdeti”. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nem kell megjelenniük országos és esetleg nemzetközi fórumokon, nem kell tudatosítani az ország lakosaiban, hogy a busójárás minden évben megrendezésre kerül, de maga a rendezvény sem bírna el több embert, így nem céljuk még nagyobb tömegek megmozgatása. Azonban, ahogy fentebb is szó volt róla, elengedhetetlen, hogy ahol a busójárás megjelenik, ott egységesen jelenjen meg minden hír, kiadvány, plakát, termék. A most született logót előreláthatólag prospektusokon, plakátokon, emléktárgyakon használják majd, valamint minden olyan felületen, ami a busójáráshoz köthető.

4. ÖSSZEGZÉS

Ezen dolgozat olvasása közben bepillantást nyerhettünk az örökségturizmus egy speciális ágába, mely a megfoghatatlan (*intangible heritage*), az UNESCO terminológiájában *szellemi* örökségként definiálható. Az örökség megismerésére irányuló idegenforgalmi motiváció a turisztikai szakember szemével nézve elsősorban turisztikai jellegű, az örökségturista tehát az idegenforgalom rendszerének része. Az első fejezet statisztikai adatai bemutatják, hogy napjainkban egyre nő az utazók száma, egyre többen vesznek részt az idegenforgalomban, s bár a

2008-2009-es általános pénzügyi-gazdasági válság a turizmusra is rányomta bélyegét, a szektor teljesítménye visszaállni látszik a válság előtti szintre, s a növekedés folytatódni látszik.

Sokat hallhatunk manapság a globalizáció jelenségéről, annak mindennemű pozitív és negatív hatásairól. A turizmusban is jelentkezik mindkét pólus: negatívnak mondható az, hogy megjelent a tömegturizmus, a fogyasztás került a középpontba, mindenhol ugyanazokat a termékeket kapja meg a turista, s sok esetben felületesen ismeri meg mindazokat a helyeket, melyekre elutazik. Egyrészt, mert felgyorsult világunkban nincs idő mélyebb tanulmányozásra, másrészt a technikai fejlődésnek köszönhetően ma már nincsenek sem tér- sem időbeli akadályok az ismételt visszatérés előtt. A fenti okok miatt azonban kialakulni látszik egy olyan réteg, mely az idegenforgalom fenntarthatóságát tartja szem előtt, felismeri a trendet, hogy mindenhol ugyanazt kapja, éppen ezért keresi azt, ami egyedi, próbál mélyebben megismerkedni más kultúrákkal, a desztináció történelmével, lakosaival, kultúrájával, szokásaival. Bár a kulturális motiváció nem új keletű a turizmusban, sőt, egyes szerzők [Husz, 2007a. de Cluzeau, 2000] szerint ez a mai értelemben vett turizmus egyik legrégebbi módja, mely a XVI-XVIII. századi Grand Tour-okkal terjedt el, mégis egyre több azoknak a száma, akik nem elégszenek meg egy egyszerű üdüléssel, hanem valami különlegesre vágynak utazásaik alkalmával. A szellemi kulturális örökség azért tudja kiszolgálni ezeket az igényeket, mert mivel nem kézzelfogható és folyamatosan változik, egyszeri élményt nyújt, a látogató akkor sem kapja ugyanazt, ha többször tér vissza a helyszínre. Azonban pont törekénysége miatt a szellemi örökség nem is bírná el a turisták tömeges jelenlétét, így a megfelelően kezelt vendégforgalom nemcsak gazdaságilag lehet előnyös egy térség részére, de segít megőrizni a hagyományokat, és hozzájárul ahhoz, hogy az örökség élő maradjon.

Az UNESCO, nemzetközi szervezetként élére állt egy kezdeményezésnek, melynek célja a szellemi kulturális örökség megőrzése és továbbadása a jövő generációi számára. A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményében ajánlásokat tesz arra, hogyan is érhető el a fent említett cél. A dolgozat vizsgálta, hogy ezekbe a megőrzési módszerekbe hogyan illeszthető be az idegenforgalom, s milyen hatásai lehetnek a szellemi örökségre.

Több példán keresztül láthattuk, hogy az örökség változatos módokon építhető be egy térség idegenforgalmi kínálatába. Egyes települések (pl.: Mezőtúr) egész arculatukat az örökségre építik, s olyan is előfordul (Matyó örökség – Mezőkövesd), hogy a közösség öröksége egy egész nemzet örökségévé válik, az országot képviseli határainkon túl is. Más közösségek azonban elzárkóznak a turizmus hatásai elől, egyrészt úgy gondolják, csak negatívumokkal járhat a turistaforgalom növekedése (Bóly), másrészt úgy érzik, nem attól élő saját örökségük, ha egyre többen kíváncsiak rá, hanem attól, ha a helyiek részt vesznek benne (Mohács). Ezen felül több helyen a település mérete sem alkalmas a növekvő látogatóforgalom befogadására (Mohács, Mende, Bóly).

A dolgozat kezdeti hipotézise, mely szerint az UNESCO által létrehozott Szellemi kulturális örökség reprezentatív listáján szereplő örökségek iránt nő az idegenforgalmi kereslet nem látszik beigazolódni. A kérdőíves kutatásokból kiderül, hogy a tény, hogy egy rendezvény szerepel a Reprezentatív listán, kevésbé befolyásolja a látogatókat abban, hogy részt vegyenek rajta, vagy elmenjenek az adott településre. A szellemi örökség nem attól válik szellemi örökséggé, hogy egy nemzetközi szervezet azt elismeri, s a turisták sem azért látogatnak el Mohácsra vagy Bruges-be, mert a busójárás és a Szent Vér körmenet magas szintű elismerést kapott.

Azonban emellett a szellemi kulturális örökség idegenforgalmi vonzerőként lép fel, a kínálat részeként hasznosítható a turizmusban. Bruges-ben, mely maga is Világörökség, történelmi épületeivel és csatornarendszerével a kül- és belföldi turisták kedvelt célpontja, a Szent Vér körmenet „csupán” hozzáadott-érték”-ként jelenik meg, többletélményt biztosít a látogatók számára, de elsősorban maga a város vonzza az örökség közelébe a vendégeket. A látogatók érdeklődőek, s nagyrészt szívesen részt vesznek a nagyszabású körmeneten, érdeklődve figyelik a jeleneteket, történeteket.

Mohács esetében fordított a helyzet. A busójárás országszerte ismert farsangi szokás, hazánk minden részéből érkeznek látogatók, akár ismerőseikhez, akár barátokkal felkerekednek egy utolsó farsangolásra, s olyan is van, aki egyszerűen részese akar lenni a sok helyen emlegetett busójárásnak. A városban az évnek a busójáráson kívül eső tizenegy hónapjában összesen nagyságrendekkel kevesebb turista fordul meg, mint a busójárás hat napján. Sokan, akik a farsangra érkeznek először, itt ismerik meg a város és a környék idegenforgalmi kínálatát. A busójárás

tehát jó alkalom lehet a város további vonzereinek megismertetésére, egy jó kép kialakítására, így talán ösztönözni lehet a turistákat, hogy térjenek vissza máskor is. Mohács egészen más képet nyújt a busójáráson kívüli időszakban, kisvárosi jellege nyugalmat sugároz, a környékbeli településeken jelentős néprajzi kincseket fedezhetnek fel az érdeklődők és nem utolsósorban a bor- és aktív turizmus is vonzó lehet a látogatók számára.

Nehéz kérdés, hogy lehetne-e a fenti helyzeten változtatni. Valószínűsíthető, hogy Bruges városa annyira népszerű és annyi vonzerővel rendelkezik, hogy a körmenet mindig egy másodlagos kínálati elem marad. Meg lehet célozni a zarándokokat, vallási motivációból utazókat különböző kínálatokkal, ám a kereslet nagy részét az egyszerűen üdülni vágyók, a kultúra iránt érdeklődők adják. Természetesen a körmenetre közvetetten – tehát magára az ereklyére építve ki lehetne dolgozni olyan utazási csomagokat, melyek a Szent Vért felkereső zarándokok számára vonzóak, s ezzel hosszabb tartózkodási időre ösztönözni őket.

Mohács sajnos nem tartozik Magyarország kiemelt üdülőkörzeteinek egyikéhez sem. Azonban dicsérendőek mindazok a kezdeményezések, melyek a város meglátogatása mellett mindenféle programlehetőséget kínálnak a turistáknak: köztük sétakocsis városnézést, jellegzetes, Mohácsra jellemző gasztronómia (halászlé, bor) beépítését a csomagba, valamint a környék településeinek múzeumaiba, vendéglőibe, rendezvényeire irányuló utakat. A Dunára építve vízi és szárazföldi kirándulásokat is szerveznek, csoportok, egyéni vendégek vagy akár családok részére is.

A rendezvények alkalmával mindkét helyszínen számíthatnak a települések többletbevételre. Mohácson az Önkormányzat a kézműves vásár eladóitól és az alkalmi vendéglátó sátraktól bérleti díjak formájában, az állandó vendéglátóegységek pedig a növekedett forgalom miatt többletbevételt könyvelhetnek el.

Bruges-ben a körmenet napján az utcai lelátó helyjegyeinek ára a város bevételeit növeli. A körmenet útvonala mentén üzemelő üzletek szintén székeket kínálnak a látogatóknak, valamint forgalomnövekedésre is számíthatnak, elsősorban a vendéglátással foglalkozó egységek.

A szellemi kulturális örökség idegenforgalmi hasznát legjobban úgy lehetne kihasználni, ha az örökség kínálati elemként való megjelenítése mellett marketingkommunikációs eszközként is használnák. Példaértékűek Mohácson

mindazok a turisztikai csomagok, melyek komplex szolgáltatásokat kínálnak a busójárás köré szervezve. Érdemes lenne a busójárás alkalmával más, az év többi részében megrendezendő programjaikra is invitálni a látogatókat, illetve az egész éves kínálatot elérhetővé tenni több fórumon. A busójárás, mint márkanév használata nem is feltétlenül a farsangi időszakban szükséges, hiszen a város befogadóképessége korlátozott, de ha Mohács „a busók városa”-ként jelenhetne meg minden ember fejében, akkor lenne egy konkrét imázs értékű eszköz a városvezetés kezében. A busó téma jelenleg is rendelkezésre áll egész évben, legyen szó akár a Busóházról, akár a maszkfaragók vagy egyéb kézművesek látogatható műhelyeiről. A Busóház magántulajdonban lévő múzeum, s talán érdemes lenne önkormányzati segítséggel, vagy egyszerűen tanácsokkal támogatni Kulutáczt Mátyás urat, hogy egy interaktív jellegű, több érzékszervre ható kiállítási anyagot tudjon létrehozni. Ahhoz, hogy a busók ne váljanak egyszerű komédiásokká, jól felépített, részletes bemutatással, beöltöztetési lehetőséggel, zenével, tánccal lehetne év közben is élővé tenni a beöltöztetett bábukat. A Busóház kialakítása alkalmas arra (egy magánház melléképületében vannak felállítva a bábuk, mellette hatalmas zárt udvarral), hogy az udvarban lehessen táncot tanítani, esetleg egyéb, a busókhoz kapcsolódó kézműves foglalkozásokkal tarkítani a kiállítási élményt.

Egy másik kivitelezhető javaslat lenne a város egészére kiterjedő játék elkészítése és megszervezése, melyben a busókhoz, busójáráshoz kapcsolódó különböző pontokat kellene megkeresniük az érdeklődőknek. A feladatokat akár a mai modern technika felhasználásával SMS-ben kaphatnák meg a résztvevők, vagy GPS biztosításával a helyek megkereséséhez adnának segítséget a szervezők. (Hasonló módon működik a Geocaching játék, melynek keretében Mohácson is lehet már játszani, a busóktól függetlenül.) Egy ilyen tematikus busóút segítene a város látogatottságának növelésében az év többi részében is.

A dolgozat tehát bemutatta a szellemi kulturális örökség és a turizmus közti sokrétű kapcsolatokat. A kettő együttműködésében mindig vannak és lesznek fejlődési lehetőségek, melyek kiaknázásával az örökség megőrzése eredményesebb lehet, az idegenforgalom kínálata javul, s a kereslet növekedésével tudatos, fenntartható turizmus jön létre.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Az Európai Folklór Intézet Kiadványai:

- Ajánlások a hagyományos kultúra védelmére (UNESCO Közgyűlés, 1989); Európai Folklór Intézet, EFI Communicationes 1, 1999. Budapest
- Európai Folklór Intézet, Célok, feladatok, előtörténet; Európai Folklór Intézet, EFI Communicationes 2, 1999. Budapest
- Verebélyi Kincső: A folklór jogi védelme; Európai Folklór Intézet, EFI Communicationes 4, 1999. Budapest
- Irányelvek az „élő emberi értékek” rendszerének alapításához (UNESCO Közgyűlés, 1993); Európai Folklór Intézet, EFI Communicationes 5, 1999. Budapest
- Mihály Hoppál: Local Cultures in a Global World; Európai Folklór Intézet, EFI Communicationes 8, 1999. Budapest
- Cselekvési terv a szellemi kulturális örökség megóvására és újjáélesztésére (UNESCO Konferencia, 1999); Európai Folklór Intézet, EFI Communicationes 9, 1999. Budapest
- A megfoghatatlan nyomában; Európai Folklór Intézet, EFI Communicationes 16, 1999. Budapest

Aas, Christina – Ladkin, Adele – Fletcher, John: Stakeholder collaboration and heritage management, 2005,

http://eprints.bournemouth.ac.uk/105/1/Fletcher_Output_4.pdf letöltve: 2011. november 2.

Batisse Michel – Bolla Gérard: L'invention du patrimoine mondial, Les Cahiers d'Histoire

Belemans, Rob (2011.) június 28.

Brugman, Fernando: A szellemi kulturális örökség egyezmény végrehajtásának feladatai; in Tanulmányok a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről – A pécsi nemzetközi konferencia előadásaiból, 2007. szeptember 17-20., EFI, Budapest 2008.

Candidature pour l'inscription sur la Liste représentative en 2009 (référence n° 00252), <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?RL=00252>, A busójárás felterjesztése

Casteleyn, Lothar (2011.) *Interjú* május 21.

Chastel, André: Az örökség fogalma (fordította Szekeres András), in A kulturális örökség, Erdősi Péter és Sonkoly Gábor, L'Harmattan – Atelier, Budapest, 2004.

Code Of Ethics for Tourists; UNESCO Global Code of Ethics for Tourism, 2001.

Csonka-Takács Eszter (2009.) *Interjú*, október 15.

Csonka-Takács Eszter (2011.) *Interjú* október 4.

Csonka-Takács Eszter: Szellemi kulturális örökség és turizmus; a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar Tudományos Konferenciáján elhangzott előadásának kézírata alapján, 2009.

de Cluzeau, Claude Origet (2000), Prospective d'un tourisme culturel durable in Tourism and Culture: managing change, AIEST 2000, St Gallen

Dr Dávid Lóránt – Dr Jancsik András – Dr Rátz Tamara: Turisztikai erőforrások, A természeti és kulturális erőforrások turisztikai hasznosítása, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., 2007.

Egyezmény a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről – Európai Folklor Intézet, EFI Communicationes 18, Budapest 2007.

Étude préliminaire concernant les aspects techniques et juridiques liés á l'opportunité d'un instrument normatif sur le préservation de patrimoine et le développement durable du tourisme, 2010, UNESCO Conseil exécutif 187. session

Eurostat, European Commission, Panorama on Tourism, 2008, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-30-08-550/EN/KS-30-08-550-EN.PDF

Fekete Iлона: Műemlékvédelem és örökség Magyarországon: intézménytörténet, perspektívák, vélemények, in: A kulturális örökség, Erdősi Péter és Sonkoly Gábor, L'Harmattan – Atelier, Budapest, 2004.

- Felföldi László: Kulturális örökségvédelem a felsőoktatásban; in: Tanulmányok a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről – A pécsi nemzetközi konferencia előadásaiából, 2007. szeptember 17-20., EFI, Budapest 2008.
- Felvétel a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére – kritériumrendszer
- García-Luis Pablo Martínez, Fernando: Együttműködés a kulturális örökségvédelem terén: a Pusoli Iskolamúzeum példája; in: Tanulmányok a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről – A pécsi nemzetközi konferencia előadásaiából, 2007. szeptember 17-20., EFI, Budapest 2008.
- Guidelines for the Establishment of National „Living Human Treasures” Systems, UNESCO, 1993.
- Hafstein, Valdimar Tr.: Recognizing Intangible Cultural Heritage, Iceland
- Hoppál Mihály: Hagyomány és identitás, in Tanulmányok a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről – A pécsi nemzetközi konferencia előadásaiából, 2007. szeptember 17-20., EFI, Budapest 2008.
- Husz Mária dr. (2007a): A kulturális örökségek turisztikai menedzselésének kérdései, 2007, Turizmus Bulletin, XI. évf. 3.sz. 47-57. o.
- Husz Mária dr. (2007b): Hét fejezet az örökségturizmusról, PTE FEEK, Pécs, 2007.
- Important Intangible Cultural Properties, Cultural Properties Administration, Publication Number: 11-1550000-000172-14
- International Journal of Intangible Heritage, Vol.3. ICOM 2008.
- Keller, Peter (2000): Introduction in Tourism and culture: Managing change, AIEST, St Gallen, 9-19. old.
- Kervyn, Benoit (2011.) *Interjú* május 21.
- Le Messenger du Patrimoine Immatériel no 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9
- Nagyszabású busófelvonulás lesz farsangkor díjakkal, *Mohácsi Hírlap*, 1935. február 24. 3. old.
- National Geographic, 2007. februári szám, 108-115. oldal

Newsletter of the International Council of Museums, 2004 no.4: ICOM News – Museums and Intangible Heritage

Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage, UNESCO, 2006.

Pijacek, Jan: Folklór és gasztronómia; in: Tanulmányok a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről – A pécsi nemzetközi konferencia előadásaiból, 2007. szeptember 17-20., EFI, Budapest 2008.

Pomian, Krzysztof: Nemzet és örökség (fordította: Czizmadia Dominika), in: A kulturális örökség, Erdősi Péter és Sonkoly Gábor, L'Harmattan – Atelier, Budapest, 2004.

Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity, Guide for the Presentation of Candidature Files, UNESCO, 2001

Puczkó László – Rátz Tamara: Az attrakciótól az élményig, A látogatómenedzsment módszerei, Geomédia Szakkönyvek, 2000.

Roth, Peter – Schrand, Axel: Turisztikai marketing, BGF-KVIFK jegyzet, Budapest 2000.

Soós Gábor: Az egyezmény jelentősége; in: Tanulmányok a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről – A pécsi nemzetközi konferencia előadásaiból, 2007. szeptember 17-20., EFI, Budapest 2008.

UNWTO Tourism Highlights, 2011, www.unwto.org/facts

UNWTO World Tourism Barometer, October 2010, Volume 8, No. 3; <http://mkt.unwto.org/en/barometer>

Vikár Csaba (2011.) *Interjú* október 7.

<http://downloads.brugge.be/public/werkboekje-v7.pdf>

<http://economie.fgov.be/fr/statistiques>

http://szellemikulturalisorokseg.hu/index.php?menu=nyomtatvany_lead&jny_id=41&m=nemzeti

<http://www.academieroyale.be/cgi?usr=ccm6uqgyqe&lg=fr&pag=919&tab=111&rec=221&frm=368&par=secorig1018&id=5498&flux=6371181>

<http://www.brugesinfo.com/albums/25/Procession-of-the-%3Cbr%3EHoly-Blo.htm>

<http://www.brugge.be>

<http://www.brugge.be/internet/fr/toerisme/geschiedenis.htm>

<http://www.brugge.nl>

<http://www.budapest-card.com/>

<http://www.busójárás.hu>, a busójárás honlapja

<http://www.erfgoedcelbrugge.be/product.php?prodid=550&&catid=41&lang=NL>

<http://www.folkline.hu/index.php?menu=45>

http://www.halasicsipke.hu/tortenet_hun3.html

<http://www.itthon.hu>

<http://www.ksh.hu>

<http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/4782518-Inventaris+Vlaanderen.html>

<http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/4782518-Inventaris+Vlaanderen.html>, letöltve: 2011. október 26.

http://www.mnb.hu/Bankjegy_es_erne/emlekenyek/mnbhu_emlekerme_2011/mohacsi-busojaras-emlekerme-201103

<http://www.mohacs.hu>, Mohács város honlapja

<http://www.mohacsibusojaras.hu/>

<http://www.nefmi.gov.hu/miniszterium/oktatasi-kituntetesek/kulturalis-kituntetesek>, letöltve 2011. október 8.

<http://www.okm.gov.hu> Az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapja

<http://www.parokia.hu/hir/mutat/2732/> Új lenyomat, 2011. szeptember 13., letöltve 2011. október 8.

<http://www.patrimoineculturel.cfwb.be/index.php?id=7298> letöltve: 2011. október 26.

<http://www.pecsma.hu/helyi/2011/08/17/erdeklodok-ezreit-varjak-a-mohacsi-nemzetkozi-neptancfesztivalra/> 2011. október 8.

http://www.routard.com/guide_agenda_detail/2134/procession_du_saint_sang_a_bruges.htm

<http://www.szellemiorokseg.hu>, a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságának honlapja

<http://www.toerismevlaanderen.be>

<http://www.unesco.org>, az UNESCO hivatalos nemzetközi honlapja

<http://www.unesco.org/culture/ich>, a Szellemi Kulturális Örökség hivatalos honlapja

<http://www.vilagorokseg.hu/portal/vilagoroksegrol.php?id=20070131183521>

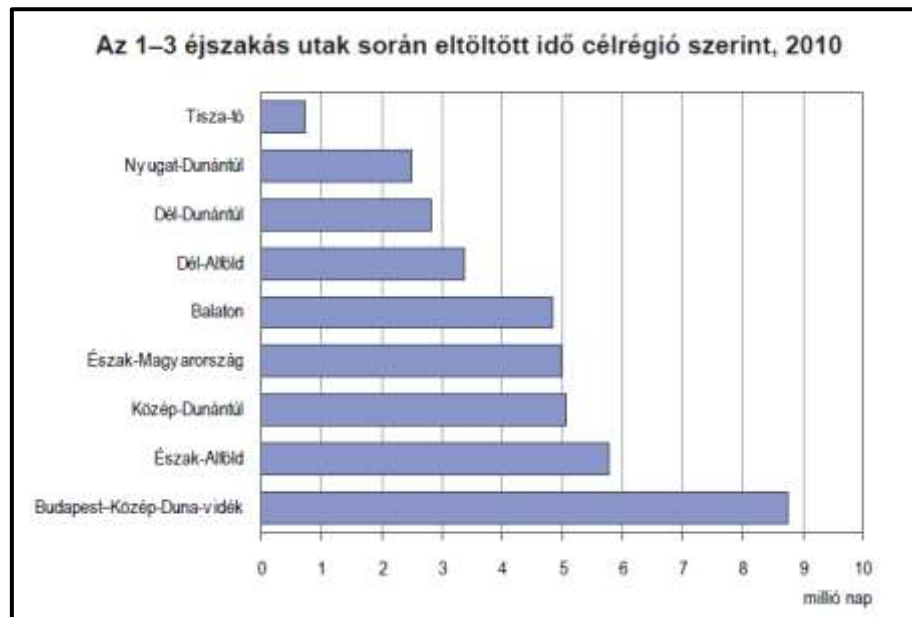
http://www.youtube.com/watch?v=HBKFEdG4Px4&feature=player_embedded

5. MELLÉKLETEK

1. melléklet: Képek, táblázatok, ábrák jegyzéke

9. ábra A turizmusban résztvevők aránya az egyes régiókban, 2010., forrás: www.ksh.hu, Jelentés a turizmusról 2010.

10. ábra Az 1-3 éjszakás utak során eltöltött idő célrégió szerint, 2010., www.ksh.hu, Jelentés a turizmusról, 2010.

8. táblázat Az UNESCO Világörökség listán szereplő elemek száma régiók szerint, saját készítés a <http://whc.unesco.org/en/list/stat#s1> alapján

Régió	Kulturális	Természeti	Vegyes	Összesen	%	Jelölő Részes Államok
Afrika	45	33	4	82	9%	30
Arab államok	64	4	2	70	7%	16
Ázsia és a Csendes-óceán vidéke	143	53	9	205	22%	31
Európa és Észak-Amerika	384	58	10	452	48%	50
Latin-Amerika és a karibi területek	89	35	3	127	14%	26
Összesen	725	183	28	936	100%	153

11. ábra A reprezentatív lista elemeinek megoszlása a világon, <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&multinational=3&type=00002&display1=inscriptionID&display=maps#tabs>, letöltve 2011. október 31.

12. ábra Mezőtúr, a kerámia fővárosa, <http://www.mezotur.hu>, letöltve 2011. november 17.

13. ábra Mezőtúri kerámia, <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1815.html>, letöltve: 2011. október 6.

14. ábra Ábra Mezőtúr honlapjáról, www.mezotur.hu, letöltve 2011. november 17

15. ábra Kiskunhalas honlapjának fejléce, www.kiskunhalas.hu, letöltve 2011. október 8.

16. ábra Belgium térképe, <http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Belgium>

17. ábra A Szent Vér erekleje, saját forrás

18. ábra A Bruges-be érkező turisták motiváció szerinti megoszlása, saját készítés a www.statbel.gov.be adatai alapján

19. ábra Busók és szép busók, saját készítés, 2011.

20. ábra A Busóházban, saját készítés, 2011.

21. ábra Régi típusú busómaszkok

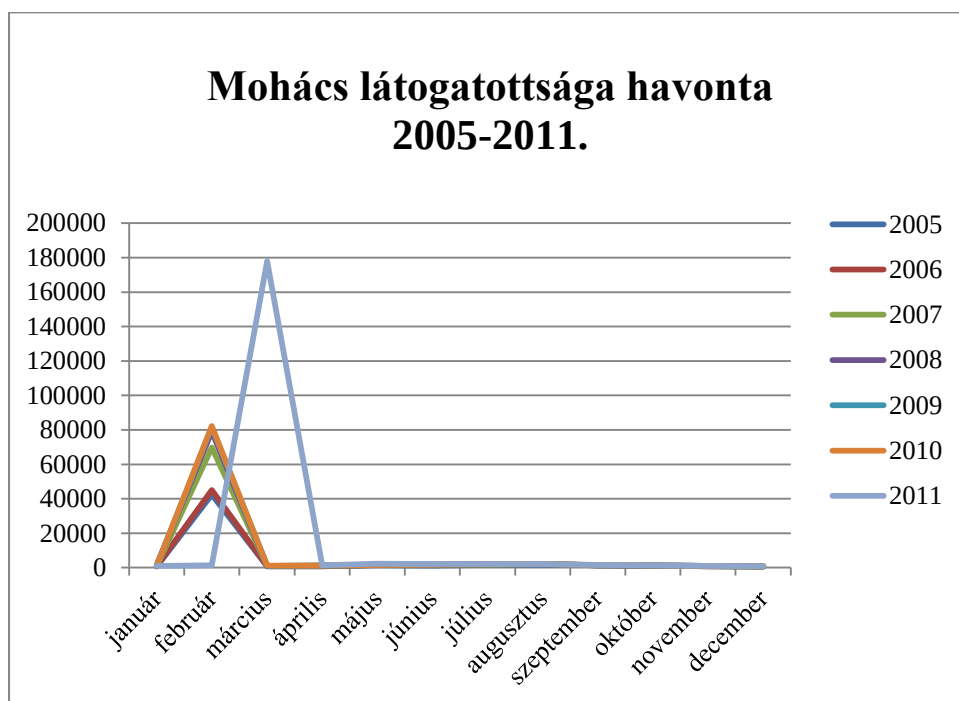
22. ábra Új típusú busómaszkok, saját készítés, 2010.

23. ábra Busójárás emlékérmé - kiadja a Magyar Nemzeti Bank

9. táblázat Mohács város látogatottsági adatai 2005-2011., saját készítés a mohácsi Tourinform adataiból

Mohács látogatottsági adatai 2005-2011							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
január	728	768	845	1644	941	1011	1078
február	42374	45111	69727	79113	81534	82245	1290
március	756	860	939	1022	1062	1158	177974
április	752	890	1110	1226	1227	1222	1324
május	1308	1481	1490	1561	1579	1582	2321
június	1202	1634	1666	1681	1697	1689	2053
július	1613	1925	1683	2039	2037	2039	2168
augusztus	1824	2085	2141	2144	2154	2159	2182
szeptember	1310	1325	1435	1438	1464	1479	1518
október	1197	1206	1268	1350	1351	1370	1300
november	784	836	885	994	1013	1032	1000
december	593	613	728	821	841	853	850
ÖSSZESEN	56446	60740	85924	97041	98909	99849	197069

24. ábra A Mohácsra érkező látogatók száma havonta 2005-2011., saját készítés

2. melléklet: A szellemi kulturális örökség megjelenése formái

A fentieket kicsit részletesebben vizsgálva a **szóbeli hagyományok és kifejezési formák** közé tartoznak mesék, versek, eposzok, legendák, imák, drámai előadások, színházi tradíciók. Jellemzője a szöveg minden egyes alkalommal való újraértelmezése, újraalkotása. Az előadásmód jellemzően improvizatív, sokszor szájról szájra terjednek a szövegek (mesék, imák), melyeknek akár nyelvi megformáltsága is a beszélő egyénisége szerint változhat, az előadó folyamatosan átformálja, ő maga is teremtőjévé, létrehozójává válik az alkotásnak.

Az **előadóművészetek** közé sorolhatjuk a vokális és hangszeres zenét, mindenfajta táncot, színházi előadásokat (melyek, mint fentebb szó volt róla, legtöbbször a szóbeli hagyományok részei is), pantomimet, kulturális kifejezésmódokat, melyek egy közösség ünnepeihez kapcsolódnak. Ezeknek környezete lehet világi vagy vallási, ősi vagy modern, céljuk lehet a munka ösztönzése, irányulhat egy tevékenység sikerére, szolgálhatja egyszerűen a szórakozást, vagy lehet a társadalom kapcsolatok megnyilvánulása.

A **társadalmi szokások, rítusok, ünnepek** kategória szintén átfedésben van a különböző előadóművészetekkel, azért van rajta külön hangsúly, mert fő jellemzője, hogy a közösségek életének fontos szervezője, sokszor célzott helyszínekhez kapcsolódik, konkrét esemény alkalmával jelenik meg, mely lehet egy-egy ünnep, időszak, ünnepkör. Általában rituális jelentést is tartalmaz, de ennek hiányában is közösség-összetartó funkciója van.

A **természettel és a világegyetemmel kapcsolatos ismeretek és tudás** tartalmazza a közösségeknek és az egyénnek a természeti környezettel való kapcsolatra adott válaszát, sok esetben megjelenik a spiritualitás, valamint a gyógyítás, körülöttünk való élőlényektől való tanulás, a természetből származó bölcsességek fontos részei a szellemi örökség ezen formájának. A helyszínekkel kapcsolatos emlékek, érzések, egy közösség identitását meghatározó helyek is jelen vannak ebben a kategóriában.

A szellemi örökség legtárgyiasultabb megjelenési formája pedig a **hagyományos kézművesség**, a tudás, mely segítségével létrejönnek az alkotások, s ugyanígy hozzá tartozik maga az alkotás is az örökséghez. Az Egyezmény célja nem kizárólag a tárgy, mint „eredmény” megőrzése, hanem az elkészítéshez vezető folyamat továbbadása, fenntartása. A kézművesség szó szerint a kézzel

elkészített tárgyak létrejöttét foglalja magába, az elkészítés célja azonban sokféle lehet: gyakorlati használatra készülhet ruházat, használati tárgy, gyermekjáték vagy ékszer, valamint készülhet jelmez, maszk, hangszer vagy egyéb rituális és ünnepi célú alkotás.

3. melléklet: A szellemi kulturális örökség logója

Egy későbbi közgyűlés alkalmával döntöttek arról, hogy a szellemi örökségnek is

legyen egy egyszerű, azt egyértelműen azonosító szimbóluma, úgy, mint a Világörökségnek. A

Közgyűlés által több száz beküldött ötlet közül kiválasztott emblémát egy horvát képzőművész, Dado Kovacevic tervezte. A

26. ábra Az UNESCO Szellemi kulturális örökség logója,
forrás:
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011>

szimbólum hasonlít a Világörökség általánosan ismert jeléhez: A Világörökség logón a kör a természetet, a négyszög az épített örökséget jelképezi, melyek szoros kapcsolatban állnak egymással, illetve a szimbólum az örökség körüli védelemre is utal. A Szellemi Örökség logója a változás, az átmenet és a védelem tömör megjelenése. Megjelenik benne a körkörösség, mint a nemzedékről nemzedékre történő továbbadás; a folytonosság, hiszen egyetlen vonalból három teljesen különböző forma bontakozik ki; a sokszínűség, azaz a háromszög, a négyzet és a kör együttese; a fejlődés, az egymásba való átmenet; és a környezet hatásának elfogadása, mert az alakzatok szorosan következnek egymásból, ha egy hiányozna, a többi nem lenne teljes nélküle. A két geometriai alakzatot körülölelő kör itt is szimbolizálja a védelmet, s a benne megjelenő alakzatok tekinthetők a szellemi örökséghez kapcsolódó tárgyak, helyszínek szimbólumainak is, ugyanúgy, mint a Világörökség logóban.

25. ábra Az UNESCO Világörökség logója,
<http://portal.unesco.org/culture/en/>

A logót az UNESCO elfogadta, de egyelőre csak hivatalos UNESCO-s kiadványokon találkozhatunk vele. Használata szigorú szabályokhoz kötött, külön engedélyt kell kérni rá. Az egyik szabály az, hogy kizárólag az UNESCO timpanonos-oszlopos szimbólumával együtt állhat a szellemi örökség jele. A korlátozásnak több oka van, az egyik az, hogy az UNESCO-n belül máig heves viták folynak arról, lehet-e valamit logóval „megbélyegezni”, ami folyamatosan változik, ami nem állandó. Nem látható tehát a nemzetközi listán szereplő hagyományok

közösségeinek honlapján, nem nyomtatható rá plakátokra, kiadványokra. Pedig sok

szempontból előnyös lenne a logó használatát széles körben bevezetni, ez hozzájárulna a szellemi kulturális örökség márkaként való tudatosításához az emberekben. Egyúttal fontos megemlíteni, hogy Magyarországon is elkészült a szellemi kulturális örökség logója, melynek hivatalos használatát a közeljövőben vezetik be. Készítője Szabó Eszter fiatal tervezőgrafikus. Saját szavait idézve „a logó egy fát ábrázol első

27. ábra A szellemi kulturális örökség logója

Magyarországon, forrás:

<http://www.parokia.hu/hir/mutat/2732/>

ránézésre, ez az állandóságot, a közösséget, de akár az életfát is szimbolizálhatja. Egy másik nézőpontból a fa lombkoronája ujjlennyomat, ami a második jelentését, a hagyományőrzést szimbolizálja, hiszen a felhalmozott érték csak úgy őrizhető meg, ha van lenyomata. A fa a múltnak és a jövőnek is a jelképe, gyökerei a múltból táplálkoznak, de a jövőnek nő és kapaszkodik az ég felé.”

[www.parokia.hu] A logó több színben lesz elérhető, s elfogadott a negatívkénti megjelenítése is, ám használatát szigorúan ellenőrzik.

4. melléklet: A szellemi kulturális örökség felterjesztése a reprezentatív listára

A reprezentatív lista 2011 októberében 213 elemet tartalmaz. Mivel az Egyezmény csak egy keretegyezmény, a benne szereplő elvek nem „parancsok” vagy törvényi utasítások, csupán jogi keretet adnak a megőrzés megvalósításához. Az UNESCO az Egyezménnyel ösztönözni próbálja az örökség megőrzését és tiszteletben tartását, valamint ráirányítani a figyelmet, hogy minden közösségnek, ha mégoly kicsi is, páratlan szellemi értékei lehetnek. Fontos, hogy rájöjjenek a csoportok, hogy az ő örökségük egyedüli, még ha van is valahol az országban vagy a világban valami hasonló, az mégsem ugyanaz. Ez a tudat erősen formálja a közösség identitását és így összetartó erővé válhat. [Csonka-Takács, 2009.]

Az elemek jelölése azon Résztes Állam feladata, amelynek a területén található az adott elem. Ez akkor is érvényes, ha történetesen az ország egy kisebbség kulturális értékét kívánja jelölni. Például az erdélyi magyarok hagyományait Romániának kell jelölnie. A jelölés előfeltétele, hogy szerepeljen egy nemzeti jegyzéken. A nemzeti jegyzékre való felvétel kritériumait az adott állam határozza meg, erre az UNESCO nem ad kötelező előírásokat. Magyarországon a nemzeti jegyzékre való felkerülés feltételeit a hivatalos UNESCO lista kritériumainak megjelenésekor dolgozták ki úgy, hogy a kettő összhangban legyen, a két kritériumrendszer tehát szinte teljesen megegyezik.

A magyar nemzeti jegyzékre egy közösség jelölheti az elemet, s a jegyzékre kerüléséről a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Bizottsága, illetve a kulturális miniszter dönt.

Belgiumban, mivel az ország nem egységes, két külön „nemzeti jegyzéket” hoztak létre. A flamand kormány (*Vlaamse Overheid*) Művészet és Örökség Hivatala (*Kunsten en Erfgoed*) és a Belgiumi francia közösség (*Communauté française de Belgique*) Kulturális örökség és vizuális művészetek hivatala (*Service général du Patrimoine culturel et des Arts plastiques*) felelős a szellemi örökségért. Vallon részről a Szóbeli és szellemi örökség Bizottsága (*Commission du Patrimoine oral et immatériel*) a közvetlen felelős a lista létrehozásáért. A belga kritériumrendszer eltér a magyartól, így a nemzeti listák összetétele is különbözik hazánkétól. [<http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/4782518-Inventaris+Vlaanderen.html>

<http://www.patrimoineculturel.cfwb.be/index.php?id=7298>]

A felvétel kritériumai (a pontok az eredeti dokumentumból valók):

1. Az elem megfelel *A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló UNESCO egyezmény* 2. cikk 1. és 2. pontjában foglalt meghatározásnak. (A „szellemi örökség” fogalma.)

Bizonyítandó, hogy az elem valóban szellemi örökség: szükséges besorolni egy, a meghatározásban említett kategóriába (szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás vagy készség). Az elemet be kell mutatni úgy, hogy a bizottságnak érthető és egyértelmű legyen az elem mibenléte, valamint igazolni kell, hogy valóban létezik olyan közösség (A szellemi kulturális örökség egyezményben közösségekről van szó, úgy, ahogy a Világörökség Egyezmény helyszíneket kezel.), mely kultúrája részeként ismeri el.

2. Az elem felkerülése a jegyzékre *hozzájárul a szellemi kulturális örökség jelentőségének társadalmi tudatosításához és közkinccsé válásához*. Ily módon tükrözi a nemzet kultúrájának sokszínűségét és példát szolgáltat az emberi kreativitásra.

Az Egyezmény egyik célja, hogy megmutassa egy ország területén élő értékeket a világnak. Ez sok esetben azzal kezdődik, hogy az érintett ország területén meg kell ismertetni a más területeken élőkkal az adott hagyományt, szokást, azaz szellemi örökséget. Az UNESCO-jegyzék lehetőség lehet arra, hogy egy elem figyelmet kapjon.

3. Rendelkezésre állnak *az elem megőrzését és továbbélését segítő tervek és védelmi elképzelések*.

Az Egyezmény másik fő célja a megőrzés. Ezért rendelkezésre kell, hogy álljanak olyan tervek, melyek ezt lehetővé teszik. Nem csupán a jövőre vonatkozó elképzeléseket kell a jelölésben leírni, de azt is, milyen erőfeszítéseket tett eddig a közösség a szokás életben tartására. Valamint be kell mutatni azokat az intézkedéseket, melyekkel az elem védelmét biztosítanák a jövőben, megjelölve az esetleges veszélyeket, akadályokat is.

4. Az elemet *az érintett közösség/csoport/egyén* legszélesebb körű *részvételével* és előzetes, valamint teljes körű tájékoztatást követő *beleegyezésével jelölték* a jegyzékre. [Kritériumrendszer, 2006.]

Minden érintett személy írásos beleegyezése szükséges az elem jelöléséhez. Ebben igazolják, hogy tudnak a jelölésről, lemondanak az ahhoz kapcsolódó dokumentumok szerzői jogáról, hogy a kulturális minisztérium szabadon felhasználhassa azokat a szellemi örökségről való információs anyagaiban.

5. melléklet: Jó gyakorlatok jegyzéke

A Jó gyakorlatok jegyzékén (Best practices) 2011 novemberéig három program szerepel, tovább felterjesztések elfogadásáról a november 22 és 29 között sorra kerülő Kormányközi Bizottsági ülésen döntenek.

Egyik ezek közül egy Spanyolországban, Pusolban működő iskolamúzeum, melyet az 1960-as években alapítottak, s miután egy tanár felfigyelt arra, hogy az iparosodás háttérbe szorítja a hagyományos gazdálkodási módokat, úgy döntött, beépíti az iskolai tantervbe a természet- és az agrárkultúra tanítását. A gyerekek nemcsak elméleti ismereteket szerezhettek, hanem gyakorlatban is kipróbálhatták a hagyományos gazdálkodás különböző módjait. Minden évben megvizsgáltak egy helyi gazdálkodási kultúrát, amit aztán feldolgoztak, dokumentáltak, bemutattak az iskolán kívül is. Fokozatosan a szülők és a helyi gazdálkodók is bekapcsolódtak a projektekbe, rovar- és növénygyűjtemények készültek, kiállították a hagyományos gazdálkodáshoz használt tárgyakat. Mára *Hagyományos Kultúra Centruma: Pusoli Iskolamúzeum* néven szerepel az intézmény a köztudatban, s sok diák, egyetemista, más településekről érkező csoport keresi fel az iskolát, mely jó példája a szellemi kulturális örökség sikeres megőrzésének. Láthatjuk a megőrzés módszerei között a fiatalok bevonását, és megismertetését a hagyományos módszerekkel, a dokumentációt, a gyűjtemények kialakítását. Ugyanígy a közösség is együttműködik az iskola fenntartásában, infrastruktúra kialakításában, végül a múzeum jelleggel megismertetik a tágabb társadalommal is a térség értékeit. [García, 2007.]

A második ilyen példaértékű gyakorlat Indonéziából származik, és maga a tevékenység szerepel a reprezentatív listán. Ez egy egyedi, indonéziai batikolási technika, az így készült anyagokból készült ruhákban élük le az életüket szinte az ott lakók. Így „batik”-ban hordják gyermekeiket, ezt viselik hétköznapi és ünnepeken, temetésre is ezzel a technikával készül a halotti lepel. A megőrzés módszerében elsődleges szerep jut az oktatásnak. A Pekalongani Batik Múzeum együttműködésével már általános iskolától kezdve, szakiskolákig, sőt egészen a művészeti képzésekig tanítják, hogyan kell elkészíteni ezt a különleges mintázatú textilt. Ami fontos, hogy nemcsak a folyamatot tanítják, hanem a minták és szimbólumok jelentését is, az elméletet, hogy mit miért kell úgy csinálni, ahogy azt már az előző generációk is csinálták. [www.unesco.org/culture/ich]

A harmadik, és egyelőre utolsó UNESCO-szintű elismerésre méltó gyakorlat a Dél-Amerika országaiban, Chilében, Peruban és Bolíviában élő Aymara bennszülött nép hagyományainak megőrzésére törekszik. A közösségeknek saját nyelvük van, szokásaikat, ünnepeiket máig megtartják. A megőrzési program is ezekre a területekre irányul. Egy ötéves projekt keretein belül a három ország szakembereinek segítségével azonosítják és nyilvántartásba veszik a közösségek hagyományait. A nyelvet, mint a szellemi örökség közvetítőjét iskolában és iskolán kívül oktatják, rögzítik a szóbeli és zenei kifejezésformákat, illetve leírják, jellemzik és dokumentálják az etnikum textilgyártási és földművelési gyakorlatait. A programban nemzetközi szervezetek, kutatóközpontok, kulturális szakemberek és csoportok és a három állam kormánya is részt vesznek. Látható tehát a nemzetközi együttműködés és a közös erőfeszítések egy apró kultúra megőrzésére. [www.unesco.org/culture/ich]

Magyarország 2010-ben adta be a jelölő dokumentumokat a táncház módszerről, melyeket várhatóan a Kormányközi Bizottság 2011. november 22-29 közötti ülészakán bírálnak el.

6. melléklet: A Szellemi kulturális örökség magyar nemzeti jegyzéke – az örökség idegenforgalommal való kapcsolata

Mezőtúri fazekasság

A magyar nemzeti jegyzéken szerepel a mezőtúri fazekasság, mint hagyományos kézművesség és gyakorlat, valamint a kerámiák készítésének ismerete, a generációról generációra hagyományozódó tudás. [www.szellemikulturalisorokseg.hu] A település kiváló példája annak, hogyan lehet jól kihasználni a szellemi kulturális örökség jegyzéke adta hírnevet. A jelölés folyamata során Mezőtúr közössége rájött, hogy mekkora érték birtokosai, s hogy ezt az értéket a város gazdaságában is ki tudják aknázni. Bár a helyi fazekas termékeket mindenki használja, minden háztartásban megtalálhatók a kerámiák, rendszeresen ajándékoznak ismerőseiknek, barátaiknak mezőtúri kerámiát, annak használata annyira természetessé és mindennapivá vált, hogy hosszú időn keresztül elsiklottak afelett, mekkora lehetőség ez a város számára. A jelölés jó alkalom volt arra, hogy mindezt észrevegyék, s tudatosan formálják a városképet. Mezőtúr egy Jász-Nagykun-Szolnok megyei közel 18 ezres lakosú város. A középkorban fontos vásárváros volt, ma vadászok, halászok, kirándulók számára kínál szolgáltatásokat. Látványosságai a Városháza, melynek tornyában szép kilátás várja a látogatókat, a Református Nagytemplom, a Városi Galéria, a római katolikus és újvárosi református templom. Ezen kívül háborús emlékművek, híres történelmi személyiségek szobrai, valamint az Alföld egyik legszebb főtere gyönyörködtetik az ide látogatókat. Itt található Magyarország egyetlen nép kerámiagyűjteménye, melynek a Túri Fazekas Múzeum ad otthont. Fontos vonzereje a városnak a népi hagyományok jelenléte, valamint a gyakori vásárok is. A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy Mezőtúrnak főleg helyi, esetleg regionális turisztikai attrakciói vannak. A legkiemelkedőbb a Magyarországon egyedülálló kerámiagyűjteménye, mely szorosan kapcsolódik a tényhez, hogy a fazekasság régóta meghatározó tevékenység a településen. Így annak érdekében, hogy Mezőtúrnak saját arculata, egyedi márkanéve legyen, a város elhatározta, hogy a fazekasságot és a kerámiát beépíti a városképbe. Több marketingeszközzel kapcsolják össze a fazekasságot magával a várossal, ilyen például a „Mezőtúr, a kerámia fővárosa” szlogen, valamint kiadványaikon a helyben készült kerámia tárgyakat készülnek megjelentetni. Ezek közül csak néhányat említenék: naptár fazekas termékek fotóival, bemutatók a Fazekas múzeumban, különböző programok szervezése a kerámia köré. Ezen kívül a

város honlapját is megújítani tervezik, ugyanígy a kerámia köré építve az információkat. [ld.: 1. melléklet]

A fenti arculatváltás ezen dolgozat megírása közben történik, még nem láthatók az intézkedések eredményei, de a település polgármestere már nyilvánosan kihirdette a terveket.

Mezőtúr esete kiváló példája annak, hogyan tud a népi hagyomány, a szellemi örökség hozzájárulni egy térség ismertté tételéhez, s milyen intézkedéseket lehet kidolgozni az idegenforgalom növelése érdekében, amely által a kiinduló termék, a kerámiák (és maga a technika) egyre ismertebb lesz, s egyre nagyobb elismerésben részesül.

Solymászat

A solymászat több szempontból különleges jelenség. Nemcsak Magyarországon belül nem helyhez kötött tevékenység, maguk a solymásztársadalom tagjai is több településen élnek, de a világon több helyen megjelenik ugyanaz a hagyomány, főleg az ősi népvándorlási útvonalakon volt jellemző régen a ragadozó madarakkal való vadászat, így ezekben az országokban maradt fenn. [www.szellemikulturalisorokseg.hu]

A szellemi kulturális örökségek magyar nemzeti jegyzékén 2009 óta szerepel a solymászat, mint hagyományos vadászati módszer, életmód és technika. Ám nemcsak Magyarországon jöttek rá, hogy ez olyan érték, mely megőrzésre érdemes, ugyanis a magát a solymászatot, „Falconry, a living human heritage” néven, 11 ország terjesztette fel a Kormányközi Bizottság elé. (köztük Franciaország, Belgium, Egyesült Arab Emírátsok, Cseh Köztársaság, Marokkó, Szaúd-Arábia, stb.). Ez érdekes módja a hagyomány meghatározásának, hiszen a ragadozó madarakkal való vadászat nem országspecifikus, mindenhol közel ugyanazok a technikák, a felszerelések, ezeknek esetleg a díszítése különbözik, a konkrét gyakorlat pedig csupán a földrajzi adottságok miatt térhet el. A Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága 2010 márciusában úgy döntött, hogy Magyarország is csatlakozni szeretne a solymászatot örökségüknek tartó országok csoportjához. Az UNESCO lehetőséget ad arra, hogy a listán szereplő egyes elemekhez, melyek akár több nemzet sajátjai, a listára való felvétel után további országok csatlakozzanak. Ám ilyenkor nem elég az UNESCO döntése, az összes nemzet beleegyezése szükséges.

Ez történt tehát a magyar solymászat felterjesztésekor is: az eredeti jelölő dokumentumot egészítették ki néhány országspecifikus információval és a kötelező referenciaadatokkal. [Csonka-Takács, 2011.]

A solymász közösség egy tagjának elmondása alapján nem meghatározó a tevékenység iránti érdeklődés növekedése a nemzeti listára kerülés óta. Ám a lista lehetőséget nyújt számukra, hogy a leltáron szereplő többi elemmel együtt is megjelenjenek különböző fórumokon, s ez elősegítse elismertségük növekedését, a solymászat, mint technika megismertetését a közönséggel és annak tudatosítását, hogy itt valóban örökségről van szó. A solymásztársadalmon belül van nemzetközileg elismert magyar solymász (pl.: Bechtold István), a magyar és külföldi solymász egyesületek rendszeresen találkoznak, tapasztalatokat cserélnek. Az idegenforgalomban solymászbemutatókon hasznosítják ezt a vadászati módszert, s a vadászati turizmus egy speciális szegmenseként is megjelenik világszerte.

Kiskunhalas és a halasi csipke

Kiskunhalas kiemelkedő terméke a halasi csipke, mely 2010 óta része a magyar szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékének. A jelölést nem az önkormányzat kezdeményezte, hanem a Csipkeház igazgatója, Kiliti Zsuzsanna, de a város arculatát is meghatározza a csipke. Kiskunhalas honlapjára lépve az oldal fejlécén (több egyéb nevezetesség mellett) a csipke képe fogadja a látogatókat. A Múzeum és a város tudatosan igyekszik egyedi és minőségi termékére építeni. A halasi csipke szerepel a magyar nemzeti protokollajándék-listán, ennek köszönhetően több neves személyiség magáénak tudhat egy halasi alkotást (Pl.: a holland királynő, II. János Pál pápa, a jordániai királyné, stb.). A halasi csipke készítői szakmájukként varrják a szebbnél szebb terítőket, díszeket, virágokat, ám fizetésüket nem fedezi az eladott termékek ára, így önkormányzati támogatásból élhet még mindig a csipkekészítés hagyománya. A Csipkemúzeum évente több ezer látogatót vonz, külföldieket és belföldieket egyaránt. Minden évben megrendezik a Nemzetközi Csipkefesztivált, melyre több ország csipkekészítői jönnek el, maguk a kiskunhalasiak is több találkozóra jutottak már el termékeikkel. Az idegenforgalom élénkítésére 2009-ben és 2010-ben sajtótájékoztatót tartottak az Utazás Kiállításán, s megjelenési lehetőséget kaptak több magazinban, melyek között idegenforgalmi témájúak is szerepelnek. 2009-ben az American Hungarian Panorama április-júniusi számában, Az Utazó április-májusi számának TourMix rovatában, a Hamu és Gyémánt

magazinban, a Diplomata Magazinban, a Kanadai Magyarok hetilap 12. számában, a Pester Lloyd német nyelvű napilap 14. számának Tourismus rovatában, a Világutazás magazinban; 2011-ben pedig az Audi Magazinban, a Vendéglátás lapban, a Vendég és Hotel több számában, ismételten Az Utazó TourMix rovatában írtak magáról a halasi csipkéről, annak a magyarországi szellemi kulturális örökségi listára való felkerüléséről, valamint az aktuális évi Csipkefesztivál programjairól. A halasi csipkének saját honlapja van, melyen a csipkekészítés történetétől kezdve, az aktuális Csipkefesztivál időpontja és programjait, képeket, elismerések listáját, a csipkéről szóló sajtóhíreket, s egyéb információkat találhatnak az odalátogatók. Továbbá több marketingfogást is alkalmaznak a halasi csipke egyedi értéként való tudatosításához. A Csipkemúzeum látogatóinak időnként halasi csipkés papírba csomagolt apró csokoládéval kedveskednek, mely sorozatban meg is vásárolható, 2011 szeptemberében a budai várban tartott Csokoládé- és Édességfesztiválra pedig készült egy csipkés csokoládé, ahol már magának a csokoládénak a felülete ábrázolta a csipkét. A motívumok kicsi cukortasakokon is megjelennek, mely ezen tasakok gyűjtői számára kuriózumok. (A cukortasakok száma limitált, s egy gyűjtőversenyen a győztes a halasi csipkés darabbal nyert.) Már évtizedekkel ezelőtt, az 1960-as években több alkalommal készült halasi csipke mintás bélyegsorozat, majd 2002-ben és 2005-ben is adott ki csipkés bélyeget a Magyar Posta [http://www.halasicsipke.hu/start_hun.html]. A fentieken kívül egyéb emléktárgyakat is díszítenek halasi csipkével, s a termékek védjegye (három egymáson keresztbe fektetett hal) is az eredetiséget szolgálja [http://www.halasicsipke.hu/tortenet_hun3.html].

Mezőkövesd és a matyó örökség, a hímzés, viselet, folklór továbbélése

A matyó örökség nem csupán a mindenki által ismert hímzett motívumokból áll, része annak a vallási hagyomány, a jeles napok és rítusok világa, a tánc, népdal, népzene, a Mezőkövesden és környékén beszélt nyelv is. Az örökség nem kizárólag Mezőkövesden élő, de a terület központja ez a település, mely a „Mezőkövesd, a Matyóföld szíve”-ként határozza meg magát.

A matyó minták a XIX-XX. század fordulóján az egész magyarság nemzeti kultúrájának szimbólumaivá váltak. Ma is divattervezők, ékszerkészítők merítenek ihletet a matyó formavilágból, egyre elterjedtebb ennek a motívumkincsnek alkalmazása mai, modern ruhadarabokon, kombinálva modern anyagokkal. A

Magyar Turizmus Zrt. is a matyó motívumokat használta fel az ország arculatának kiépítéséhez. Létezik egy krémsajt is, melynek márkája, csomagolása matyó mintákból táplálkozik, s említhetnénk a Magyar népmesék rajzfilmsorozatot is, melyből már egész kicsi gyerekek megismerik a sajátos motívumokat. Sajnos azonban nemcsak minőségi termékeken találkozunk a matyó dekorációval, éppen ezért szükséges megtenni bizonyos intézkedéseket a szellemi örökség eredetiségének védelmére – s talán pont a turizmus a tömeggyártás kiváltó oka, hiszen a külföldiek „eredeti magyar” terméket akarnak hazavinni emlékébe, s ez a kereslet megteremti a korántsem eredeti tömegárak kínálatát.

Matyóföldön az élet rengeteg területén alkalmazták a motívumokat, például közterületeken, nemcsak iránymutató, üdvözlő táblák és térképek díszítésére, de kerítéseken, kapukon is megjelennek, a Jézus Szíve templom oltárfreskóján népviseletes emberek láthatók, a mise kellékei is matyó hímzéssel díszítettek. A mindennapi életben párnák, abroszok, festett ládák, az emberek ruháin a hagyományos ünnepi viselet mellett kórusok formaruhája is őrzi a matyó formákat. A város honlapján matyó viseletben táncolókat és stilizált matyó motívumokat pillanthat meg az oldalra látogató. Az örökség felhasználásának kitűnő példái még a különböző cégek, vállalatok logói, melyek beépítik profiljukba a hely örökségét. (Ilyenek például a Mezőkövesdi Média Nonprofit Kft., a Zsóry Fürdő, s még sok egyéb vállalkozás.)

Mende és a templomdíszítés

Mende Pest megyei falu, evangélikus gyülekezetének pünkösdi szokását 2011-ben vették fel a magyarországi nemzeti jegyzékre. A gyülekezet kicsi, templomuk sem nagy, az ünnep pedig inkább közösségi jelentőségű, s nem nagyon bír el több látogatót, nem tudná kiszolgálni a turizmust. Azonban a jelölést követően a polgármester rájött arra, hogy van egy olyan érték a faluban, mely még ha nem is az egész lakosság sajátja, érdemes a védelemre és a bemutatásra. Ezért egy tájház berendezését kezdeményezte, melyben egy egész szobát a pünkösdi templomdíszítés hagyományának szán. Ezáltal a településre érkező látogatók évközben is hallhatnak a szokásról, megcsodálhatják a kellékeket.

Emmausz járás Bólyban

Bólyban nagy vitákra adott okot a nemzeti jegyzékre való felterjesztés kérdése. A felterjesztés ellen olyan érvek szóltak, hogy az Emmausz-járas családi, közösségi szokás, az emberek egymást, barátaikat vendégelik meg, nincs szükségük kívülállókra, a turisták kiszolgálása szervezést igényel, nem megoldható az ünnepi szokás megszokott keretei között. A hagyományhoz kapcsolódik azonban népünnepély is, közös virágszedés, sportversenyek, vásár, melyet évről évre megtartanak a faluban, így végül arra jutottak, hogy azok a családok, akik maguknak akarják megtartani az ünnepet, nyugodt szívvel megtehetik, de emellett próbálnak majd nyitni az érdeklődő turisták felé is, s bemutatni a bólyi vendégszeretetet.

Kérdéses, hogyan tudja majd megoldani a település a „spontán” megvendéglést. A nemzeti jegyzék által létrejött hírnév hatása még nem érezhető, azonban a bólyiak inkább elzárkóznak a turisták fogadása elől, s nem szeretnék, hogy hagyományuk idegenforgalmi látványossággá váljon.

7. melléklet: A törökűző busók legendája

A történet szerint, amikor a törökök megszállták az országot és a várost, a mohácsiak egy közeli Duna-szigetre menekültek. Évekig éltek ott, mígnem megjelent nekik egy öreg-öreg sokac ember, aki azt mondta: „ti fogjátok kiűzni a törököket!” Azt tanácsolta nekik, készítsenek álarcokat és fegyvereket, s amikor eljött az idő, az álarcos busók csónakokon a Dunán átkelve rárontottak a városban állomásozó törökökre. A törökök annyira megijedtek az ördögi arcú szörnyektől, hogy rögtön hazamenekültek.

8. melléklet: Kérdőív a busójárásról, saját készítés, 2011.

2011. március 3-8. Busójárás, Mohács

KÉRDŐÍV

Kedves Mohácsra látogató Vendég!

Ferenczy Eszter vagyok, a _____ harmadéves, idegenforgalom-szálloda szakos hallgatója. A mohácsi Tourinform irodával együttműködve írok szakdolgozatot az UNESCO 2003-ban elfogadott Szellemi Kulturális Örökség Egyezményéről, ezzel kapcsolatban a mohácsi busójárásról. Ezen kérdőívvel az Ön segítségét is szeretném kérni munkámhoz.

Neme?		Férfi	Nő
Életkora?	-18	19-25	26-55
Legmagasabb iskolai végzettsége?		Általános iskola	Érettségi
			Felsőfokú
Honnan érkezett?	Budapest	Megyeszékhely	Mohács vagy környéke
Egyéb			
	Külföld (honnan?): _____		
Honnan hallott a rendezvényről?	ismerőstől	médiából	Ön rendszeres résztvevő
Járt már máskor is Mohácson?		igen	nem
Csak a busójárásra érkezett a városba?		igen	nem
Vett már részt busójáráson?		igen	nem

Szervezett úttal jött a rendezvényre?		igen	nem
Ha nem, kivel érkezett ide?	család	barátok	
	rokonlátogatás		
Hány éjszakát tölt a városban?	0	1	2
Milyen szálláshelyet vesz igénybe?	ismerős	szálloda	falusi
turizmus	egyéb: _____		

5-os skálán értékelje mennyire elégedett..... (5-nagyon elégedett, 1-nem elégedett):

▪ a programokkal	1	2	3	4	5
▪ a közlekedéssel Mohácsra	1	2	3	4	5
▪ a vendéglátóhelyekkel	1	2	3	4	5
▪ a szálláshelyekkel	1	2	3	4	5

Tudja-e, hogy az UNESCO 2009-ben felvette a busójárást a Szellemi Kulturális Örökségek Reprezentatív Listájára?

	igen	nem
Honnan hallott róla?	rádió	TV
	újság	internet
	egyéb: _____	

Befolyásolta-e Önt ez a hír abban, hogy ellátogasson a busójárásra? igen nem
 Segítségét nagyon köszönöm, további szép élményeket kívánok itt Mohácson!

9. melléklet: Kérdőív a bruges-i Szent Vér körmenetről, saját készítés, 2011.

2 juin 2011, Procession du Saint Sang, Bruges

QUESTIONNAIRE

Chers Visiteur de Bruges,

Je m'appelle Eszter Ferenczy, étudiante hongroise en troisième année de tourisme et hôtellerie

J'écris ma mémoire de fin d'étude sur la Convention de la Patrimoine Immatériel de l'UNESCO dont la Procession du Saint Sang à Bruges. Je voudrais demander votre aide en vous demandant de remplir cette questionnaire.

➤ Vous êtes	homme	femme						
➤ Quel âge avez vous?	-18	19-25	26-55	55-				
➤ Quelle formation avez vous?	école primaire		secondaire/baccalauréat		formation supérieure			
➤ D’ou venez vous?	Bruges	Flandres	Wallonie	de l’étranger – d’ou: _____				
➤ D’ou connaissez vous la Procession?	d’un ami		le media (télé, radio, journal, internet)		vous participez régulièrement			
➤ Vous êtes déjà venu à Bruges?					oui	non		
➤ Vous êtes venu spécialement pour la Procession?					oui	non		
➤ Avez-vous déjà participé au festvités de l’Ascension à Bruge?					oui	non		
➤ Venez vous avec un groupe?					oui	non		
➤ Si cela n’est pas le cas, avec qui êtes vous venu?	famille		amis		je rends visite			
➤ Combien de nuits passez vous dans la ville?			0	1	2	3	4	5
➤ Quel type de logement avez vous choisi?	amis		hotel		autre: _____			
➤ Évaluez à quel point êtes vous satisfait des prochains éléments: (5-très satisfait; 1- pas du tout)								
• les programmes	1	2	3	4	5			
• les informations sur l’événement	1	2	3	4	5			
• l’organisation en général	1	2	3	4	5			
• la restauration	1	2	3	4	5			
• l’offre des hotels	1	2	3	4	5			
➤ Le saviez vous que la Procession du Saint Sang de Bruges a été inscrite sur la Liste Representative du Patrimoine Immatériel de l’UNESCO en 2009?					oui	non		
➤ D’ou en avez vous entendu?	radio	télévision	journaux	internet	autre			
➤ A cela vous influencé de venir participer à la Procession?					oui	non		

Merci beaucoup pour votre aide, je vous souhaite de profiter à fond de cette fête!

Kézirat lezárva : 2011. november 20.